

ΑΠΟΣΤΟΛΟΣ ΒΑΡΝΑΒΑΣ

Ἐπίσημο περιοδικὸ
τῆς Ἐκκλησίας τῆς Κύπρου

ΠΕΡΙΟΔΟΣ ΤΕΤΑΡΤΗ

ΜΑΡΤΙΟΣ - ΑΠΡΙΛΙΟΣ 2022

ΤΟΥ ΟΓΔΟΗΚΟΣΤΟΥ ΤΡΙΤΟΥ ΤΟΜΟΥ

Π Ε Ρ Ι Ε Χ Ο Μ Ε Ν Α

Σελίς

ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΙΚΗ ΕΓΚΥΚΛΙΟΣ ΕΠΙ ΤΗΣ ΕΟΡΤΗΣ ΤΟΥ ΠΑΣΧΑ	131
ΜΗΝΥΜΑ ΤΗΣ Α.Μ. ΤΟΥ ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΚΥΠΡΟΥ κ.κ. ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ ΠΡΟΣ ΤΟΝ ΕΛΛΗΝΙΣΜΟ ΤΗΣ ΝΕΑΣ ΥΟΡΚΗΣ ΓΙΑ ΤΙΣ ΕΟΡΤΑΣΤΙΚΕΣ ΕΚΔΗΛΩΣΕΙΣ ΕΠ' ΕΥΚΑΙΡΙΑΙ ΤΗΣ ΕΠΕΤΕΙΟΥ ΤΗΣ ΕΘΝΕΓΕΡΣΙΑΣ ΤΟΥ 1821	135
ΧΡΙΣΤΟΥ ΚΟΥΚΛΙΩΤΗ: Ο ΕΟΡΤΑΣΜΟΣ ΤΩΝ ΕΘΝΙΚΩΝ ΕΠΕΤΕΙΩΝ ΤΗΣ 25ΗΣ ΜΑΡΤΙΟΥ 1821 ΚΑΙ ΤΗΣ 1ΗΣ ΑΠΡΙΛΙΟΥ 1955 ΣΤΟ ΙΔΡΥΜΑ ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΜΑΚΑΡΙΟΥ Γ'	137
ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΤΗ ΠΑΦΟΥ κ. ΓΕΩΡΓΙΟΥ: ΤΟ ΝΟΗΜΑ ΚΑΙ Η ΣΗΜΑΣΙΑ ΤΗΣ ΕΘΝΙΚΗΣ ΕΠΕΤΕΙΟΥ ΤΗΣ 1 ^{ης} ΑΠΡΙΛΙΟΥ	151
ΤΗΣ ΣΥΝΤΑΞΕΩΣ ΤΟΥ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΥ ΜΑΣ: ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟ ΣΥΝΕΔΡΙΟ ΜΕ ΘΕΜΑ: Η ΠΑΙΔΕΙΑ ΤΗΣ ΚΥΠΡΟΥ ΜΕΣΑ ΣΤΟ ΕΥΡΥΤΕΡΟ ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΚΑΙ ΔΙΕΘΝΕΣ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ	162
ΧΑΙΡΕΤΙΣΜΟΣ ΤΟΥ ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΤΗ ΠΑΦΟΥ κ. ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΣΤΗΝ ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ ΤΟΥ ΒΙΒΛΙΟΥ «ΚΑΤΑΓΡΑΦΗ» ΤΟΥ ΠΡΩΗΝ ΠΡΟΕΔΡΟΥ ΤΗΣ ΒΟΥΛΗΣ ΤΩΝ ΑΝΤΙΠΡΟΣΩΠΩΝ κ. ΓΙΑΝΝΑΚΗ ΟΜΗΡΟΥ	173
ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΤΟΥ ΚΟΡΩΝΕΙΑΣ κ. ΠΑΝΤΕΛΕΗΜΟΝΟΣ: ΤΟ ΜΕΓΑ ΜΥΣΤΗΡΙΟΝ ΤΟΥ ΓΑΜΟΥ	177
ΕΚ ΤΟΥ ΓΡΑΦΕΙΟΥ ΤΟΥ ΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΜΕΣΣΑΟΡΙΑΣ: ΧΑΙΡΕΤΙΣΜΟΣ ΤΟΥ ΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΜΕΣΣΑΟΡΙΑΣ κ. ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΣΤΗΝ ΗΜΕΡΙΔΑ ΑΝΟΙΚΤΟΥ ΔΙΑΛΟΓΟΥ ΜΕ ΤΗΝ ΚΟΙΝΩΝΙΑ ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΞΑΡΤΗΣΗ	195
ΠΡΩΤ. ΜΙΧΑΗΛ ΒΟΣΚΟΥ: Η ΑΡΧΙΕΡΑΤΙΚΗ ΠΡΟΣΕΥΧΗ ΤΟΥ ΚΥΡΙΟΥ	198
ΕΜΜΑΝΟΥΗΛ ΠΑΝΑΓΟΠΟΥΛΟΣ: ΠΟΛΥΤΟΝΙΔΙΑΚΗ ΠΡΟΕΜΦΥΤΕΥΤΙΚΗ ΔΙΑΛΟΓΗ ΕΜΒΡΥΩΝ	208
ΙΩΑΝΝΗ ΚΑΡΑΒΙΔΟΠΟΥΛΟΥ: Η ΑΛΗΘΙΝΗ ΝΗΣΤΕΙΑ	212
ΓΕΩΡΓΙΑ ΞΑΝΘΑΚΗ-ΚΑΡΑΜΑΝΟΥ: ΔΙΑΧΡΟΝΙΚΕΣ ΚΟΙΝΩΝΙΚΕΣ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΕΣ ΑΞΙΕΣ ΑΠΟ ΤΗΝ ΑΡΧΑΙΑ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΤΡΑΓΩΔΙΑ	215
ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ ΧΟΛΕΒΑ: Η ΔΙΑΧΡΟΝΙΚΗ ΣΥΝΕΙΔΗΣΗ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΣΜΟΥ ΚΑΙ Η ΑΜΦΙΣΒΗΤΗΣΗ ΤΗΣ	220
ΜΑΡΙΑ - ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ ΓΙΑΤΡΑΚΟΥ: Η ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗ ΚΑΙ Η ΚΑΤΑΣΤΡΟΦΗ ΤΗΣ ΧΙΟΥ ΜΕ ΒΑΣΗ ΤΙΣ ΙΣΤΟΡΙΚΕΣ ΠΗΓΕΣ ΚΑΙ ΤΗΝ ΠΑΓΚΟΣΜΙΑ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	223
ΣΟΛΩΝ (ΣΟΛΟΜΩΝ) Ι. ΧΑΤΖΗΣΟΛΩΜΟΣ: ΒΥΖΑΝΤΙΝΗ ΜΟΥΣΙΚΗ ΠΑΡΑΔΟΣΗ ΣΤΗΝ ΚΥΠΡΟ ΚΑΤΑ ΤΟΝ 18 ^{ον} ΑΙΩΝΑ	238
ΕΥΑΓΓΕΛΟΣ ΤΣΟΥΚΑΡΑΣ: Ο ΕΥΑΓΓΕΛΙΣΜΟΣ ΤΗΣ ΘΕΟΤΟΚΟΥ ΣΤΗ ΒΥΖΑΝΤΙΝΗ ΤΕΧΝΗ	243
ΒΙΒΛΙΟΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ: ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ Ι. ΛΑΜΠΡΟΥ, Η ΚΑΤΑΓΩΓΗ ΤΩΝ ΤΟΥΡΚΟΚΥΠΡΙΩΝ ΚΑΙ ΤΟ ΦΑΙΝΟΜΕΝΟ ΤΟΥ ΔΙΝΟΒΑΜΒΑΚΙΣΜΟΥ (ΚΡΥΠΤΟΧΡΙΣΤΙΑΝΙΣΜΟΥ) ΣΤΗΝ ΚΥΠΡΟ. ΜΙΑ ΚΡΙΤΙΚΗ ΑΠΟΤΙΜΗΣΗ ΑΠΟ ΤΟΝ ΦΙΛΟΛΟΓΟ κ. ΣΤΕΛΙΟ ΠΑΠΑΝΤΩΝΙΟΥ.	246

Το περιοδικό "ΑΠΟΣΤΟΛΟΣ ΒΑΡΝΑΒΑΣ" είναι το έκφραστικό έντυπο της Άγιωτάτης Έκκλησίας της Κύπρου. Οί πρωταρχικοί του στόχοι είναι ή χριστιανική καλλιέργεια του ποιμνίου Της και ή κωδικοποίηση των επίσημων έγγραφων Της. Έκδίδεται προνοία του Μακαριωτάτου Αρχιεπισκόπου Κύπρου κ. κ. Χρυσοστόμου Β' και της Ίεράς Συνόδου της Έκκλησίας της Κύπρου. Γραφεία: Ίερά Αρχιεπισκοπή Κύπρου, Λευκωσία, τηλ. 22-554-691, Τηλεομιότυπο 22-346-307. E-mail: apostolosvarnavas@hotmail.com Έτήσια συνδρομή: Για την Κύπρο €20.00. Για την Ελλάδα και την Εύρώπη €30.00. Για τις άλλες χώρες £30 – ή \$50. – ISSN 1012 – 7151 ΕΜΒΑΣΜΑΤΑ: ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΤΡΑΠΕΖΑ. ΑΡΙΘΜΟΣ Κ.Ε.Τ.: 119-01-014943-01 IBAN: CY13 0050 0119 0001 1901 0149 4301 SWIFT HEBCY2N

ΤΑ ΚΕΙΜΕΝΑ ΤΟΥ ΤΕΥΧΟΥΣ ΔΗΜΟΣΙΕΥΟΝΤΑΙ ΜΕ ΕΥΘΥΝΗ ΤΟΥ ΣΥΓΓΡΑΦΕΑ ΤΟΥΣ, ΩΣ ΠΡΟΣ ΤΟ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟ ΚΑΙ ΤΗ ΓΛΩΣΣΙΚΗ ΜΟΡΦΗ. Η ΣΥΝΤΑΞΗ ΕΠΙΦΥΛΑΣΣΕΙ ΣΤΟΝ ΕΑΥΤΟ ΤΗΣ ΤΟ ΔΙΚΑΙΩΜΑ ΝΑ ΣΥΝΤΕΜΝΕΙ ΤΑ ΚΕΙΜΕΝΑ Ή ΝΑ ΕΝΘΕΤΕΙ ΟΠΟΙΟΝΔΗΠΟΤΕ ΠΙΝΑΚΑ ΖΩΓΡΑΦΙΚΗΣ Ή ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΑ ΚΡΙΝΕΙ, ΠΡΟΚΕΙΜΕΝΟΥ ΝΑ ΕΞΥΠΗΡΕΤΗΘΟΥΝ ΟΙ ΣΤΟΧΟΙ ΤΟΥ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΥ ΜΑΣ.

ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΙΚΗ ΕΓΚΥΚΛΙΟΣ ΕΠΙ ΤΗ ΕΟΡΤΗ ΤΟΥ ΠΑΣΧΑ

† ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΣ

ἐλέω Θεοῦ, Ἀρχιεπίσκοπος Νέας Ἰουστινιανῆς καὶ πάσης Κύπρου,

Παντὶ τῷ Χριστεπώνυμῳ Πληρώματι
τῆς Ἁγιωτάτης Ἀποστολικῆς Ἐκκλησίας τῆς Κύπρου,
Ἡ Χάρις καὶ ἡ εὐλογία τοῦ ἐνδόξως ἐκ νεκρῶν ἀναστάντος
Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ εἴη μετὰ πάντων ὑμῶν.

Τέκνα ἐν Κυρίῳ ἀγαπητά,

Ἀξιωνόμαστε καὶ φέτος, Χάριτι Θεοῦ, νὰ ἀπευθυνθοῦμε πρὸς ἐσᾶς, τὸ εὐσεβὲς ποιμνιο τῆς Ἐκκλησίας μας, μὲ τὸν χαρμόσυνο καὶ ἐλπιδοφόρο χαιρετισμό:

Χριστὸς Ἀνέστη!

Ὁ Χριστὸς, «ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ τοῦ Ζῶντος», μετὰ τῆ σταύρωσίν Του καὶ τὴν κάθοδόν Του στὸν Ἄϊδη, «θανατώσας τὸν θάνατον», «ἀνέστη ἐκ νεκρῶν», νικητῆς καὶ τροπαιοῦχος. Μαζὶ Του, ἀνέστησε καὶ τό, ὡς τότε νεκρὸ ἀπὸ τὴν προπατορικὴ ἁμαρτία, ἀνθρώπινο γένος.

Ἡ παρακοή καὶ ἡ πτώση τῶν πρωτοπλάστων ἔφερε στὸν κόσμον τὸ κακὸ καὶ τὴν ἁμαρτία. «Καὶ διὰ τῆς ἁμαρτίας...εἰς πάντας τοὺς ἀνθρώπους ὁ θάνατος διήλθεν» (Ρωμ. ε', 12). Ἀπὸ τούτῃ τῇ θανατηφόρα περίπτωξί τῆς ἁμαρτίας, ἔσωσε τὸν ἄνθρωπον ὁ Χριστὸς μὲ τὴν ἐκούσια Σταύρωσιν καὶ τὴν ἁγία Ἀνάστασίν Του.

Ἄς ἐορτάσουμε, λοιπόν, καὶ ἐμεῖς «θανάτου τὴν νέκρωσιν καὶ Ἰαίδου τὴν καθαίρεισιν», γεμάτοι χαρὰ καὶ ἀγαλλίαση! Δὲν εἴμαστε πλέον δοῦλοι, ἀλλὰ ἐλεύθεροι, παιδιὰ καὶ συγκληρονόμοι τοῦ Ἀναστάντος Ἰησοῦ Χριστοῦ. Μὲ τὴν Ἀνάστασίν Του ἔγινε ἡ «ἀπαρχὴ μίας ἄλλης βιοτῆς, τῆς αἰωνίου». Γι' αὐτὸ καὶ καλούμαστε νὰ ἐγκαταλείψουμε τὴν παλαιὰ ἁμαρτωλὴ μας ζωὴ καὶ νὰ εἰσέλθουμε σὲ μιὰ νέα θεάρεστη, ὅπου δὲν θὰ φρονοῦμε πλέον τὰ γήινα, ἀλλὰ τὰ οὐράνια, ζώντας σύμφωνα μὲ τὸ θεῖο θέλημα.

Αὐτὴ ἡ καινούρια ζωὴ, μᾶς ἀνάγει σὲ μιὰ πνευματικὴ εὐφροσύνη καὶ ψυχικὴ ἀγαλλίαση, διότι τὸ πυκνὸ σκοτάδι, ποὺ προηγουμένως κάλυπτε τὶς σκέψεις, τὰ συναισθήματα καὶ τὰ ἔργα μας, διαλύθηκε καὶ τῇ θέσῃ του πῆρε τὸ Φῶς, ποὺ ἀνέτειλε ἀπὸ τὸν κενὸ καὶ ζωογόνο τάφο τοῦ Ἐσταυρωμένου Ἰησοῦ. Αὐτὸ τὸ ἀνέσπερο, ἀκτινοβόλο, εἰρηνοποιὸ Φῶς τῆς Ἀναστάσεως, πρέπει τώρα νὰ καταυγάζει τὶς διάνοιές μας, νὰ θερμαίνει τὶς καρδιές μας καὶ νὰ ρυθμίζει τὶς ζωές μας, διαλύοντας κάθε τί, ποὺ προκαλοῦν μέσα μας τὰ πάθη καὶ τὰ μίση, κάθε ἔχθρα καὶ κακία.

Τὸ «καινὸν καὶ θεῖον Πάσχα» ἀποτελεῖ γιὰ μᾶς πηγὴ παρηγορίας καὶ ἀνακούφισης, ἐνδυναμώνει τὴν πίστη μας καὶ ἀναπερώνει τὶς ἐλπίδες γιὰ τὴν ἀπαλλαγὴ μας ἀπὸ τὰ δεινὰ καὶ τὶς κακουχίες τοῦ κόσμου τούτου. Ζώντας μέσα στὸ Φῶς τῆς Ἀναστάσεως, λησμονοῦμε τὴν πνευματικὴν μας φτώχεια καὶ αισθανόμαστε στὸν ἑαυτὸν μας τὴν πληρότητα· παραμερίζουμε τὰ προβλήματα τῆς καθημερινότητος καὶ νιώθουμε δυνατοὶ καὶ ἀκμαῖοι, μὲ τὴν πίστη ὅτι θὰ ἀντικρύσουμε μὲ τὸ ἀπρόσιτο Φῶς τῆς Ἀναστάσεως, τὸν «Χριστὸν ἐξαστράπτοντα».

Τέκνα ἐν Κυρίῳ ἀγαπητά,

Ἀπὸ τὶς 24 τοῦ παρελθόντος Φεβρουαρίου, παρακολουθοῦμε ὅλοι μας μὲ βαθύτατη ὀδύνη τὴν εἰσβολή, ποὺ ἡ Ρωσία, μία χριστιανικὴ χώρα, ἐπιχείρησε ἐναντίον μιᾶς ἄλλης χριστιανικῆς χώρας, τῆς Οὐκρανίας. Γινόμαστε ὅλοι μάρτυρες τῆς φρίκης τοῦ πολέμου, τοῦ θανάτου δεκάδων χιλιάδων ἀνθρώπων καὶ ἀπὸ τὶς δύο πλευρές, τῆς καταστροφῆς ὀλόκληρων πόλεων καὶ τῆς κατακρήμνισης σημαντικῶν ἱστορικῶν καὶ πολιτιστικῶν μνημείων. Μὲ πόνο ψυχῆς

βλέπουμε τὸ δράμα τῆς προσφυγοποίησης πολλῶν ἑκατομμυρίων ἀδελφῶν μας καὶ ταυτόχρονα ἀντικρίζουμε στὰ μάτια χιλιάδων μικρῶν παιδιῶν τὸν ἀπερίγραπτο πόνο τῆς ὀρφάνιας ἢ καὶ τοῦ ξεριζωμοῦ.

Πὰ μᾶς, ὅμως, ἡ εἰσβολὴ τῶν ρωσικῶν δυνάμεων στὴν Οὐκρανία, ἀλλὰ καὶ κάθε εἰσβολή, ἀναξέει τὸ ἄλγος καὶ τὴν ἱστορικὴ ὀδύνη, ποὺ δοκιμάσαμε ὡς κυπριακὸς Ἑλληνισμὸς 48 χρόνια προηγούμενος, τὸ 1974, μὲ τὴν κατάληψη τοῦ 37% τῶν ἐδαφῶν μας, τὴν προσφυγοποίηση 180 χιλιάδων συμπατριωτῶν μας καὶ μὲ τὸν τραγικὸ ἀπολογισμὸ τριῶν χιλιάδων νεκρῶν καὶ ἀγνοουμένων.

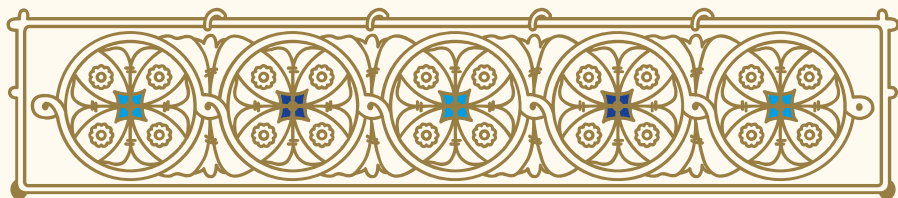
Π' αὐτὸ τὸν λόγο, ὡς μέλη τῆς Ἐκκλησίας τοῦ Χριστοῦ, τοῦ μόνου ἀληθινοῦ εἰρηνοποιοῦ, δηλώνουμε εὐθαρσῶς ὅτι εἴμαστε ἐναντίον κάθε πολεμικῆς εἰσβολῆς μιᾶς χώρας ἐναντίον μιᾶς ἄλλης. Διακηρύττουμε τὸν σεβασμὸ στὴ διαφύλαξη τῆς ἐδαφικῆς ἀκεραιότητος τῶν χωρῶν τοῦ κόσμου καί, ἰδιαίτε- ρως, στὴ διαφύλαξη καὶ προστασία τῆς ἀνθρώπινης ζωῆς καὶ τῆς παρουσίας κάθε ἀνθρώπου.

Ἐμεῖς, ὡς κυπριακὸς Ἑλληνισμὸς, γιὰ σχεδὸν μισὸ αἰῶνα, ὑφιστάμεθα ἀκόμη τὶς τραγικὲς συνέπειες τῆς τουρκικῆς εἰσβολῆς. Καὶ παρ' ὅλες τὶς ὀδυνηρὲς ὑποχωρήσεις ποὺ κάναμε, σὲ μιὰ εἰλικρινέστατη προσπάθεια εἰρηνικῆς ἐπίλυσης τοῦ κυπριακοῦ, αὐτό, ὄχι μόνον παραμένει ἄλυτο, ἀλλὰ, ἀντίθετα, δε- χόμαστε καὶ ἀπειλὲς γιὰ ἐποικισμὸ τῆς περικλειστης περιοχῆς τῶν Βαρωσίων, μὲ ἐμφανεῖς τὶς μεθοδικὲς προθέσεις τῆς Τουρκίας γιὰ κατάληψη ὁλόκληρης τῆς Κύπρου.

Οἱ πομπῶδεις διακηρύξεις τοῦ προέδρου τῆς Τουρκίας γιὰ διάνοιξη τῆς περικλειστης Ἀμμοχώστου καὶ τὴν ἐπάνοδο τῶν κατοίκων ὑπὸ τουρκικὴ διοί- κηση, θὰ ἀποτελοῦσαν τὴν ἀπαρχὴ νέων τουρκικῶν τετελεσμένων. Αὐτὰ εἶχε κατὰ νοῦν ὁ Ἐρντογάν, ὅταν προέβαινε στοὺς ἀνατολίτικους θεατρνισμοὺς του, ἐντὸς τῆς ἄλλοτε εὐημερούσας ἱστορικῶς καὶ πολιτιστικῶς ἀλλὰ τώρα ἐρημωμένης πόλεως τῆς Ἀμμοχώστου.

Τὴν «ἐπηρμένην ὄφρυν» τοῦ κατακτητῆ ταπείνωσε ὁ πατριωτισμὸς τοῦ λαοῦ μας μὲ τὴν ὑπερήφανη καὶ ἐθνοπρεπὴ στάση, ποὺ τήρησε, μὲ συνεργὸ τὴ Θεία Πρόνοια, ἀφοῦ τὰ καιρικὰ φαινόμενα ἐκείνης τῆς ἡμέρας ἦταν τόσο ἔντονα, ποὺ τὸν ἀνάγκασαν νὰ ὀπισθοχωρήσει.

Οἱ ἄγονες διαπραγματεύσεις, τὶς ὁποῖες ἐπὶ τόσα πολλὰ χρόνια διεξάγου- με, δὲν μᾶς ἀφήνουν καμία ἀμφιβολία ὅτι ἡ Τουρκία τὶς χρησιμοποιεῖ γιὰ τὴν παγίωση τῶν τετελεσμένων τῆς εἰσβολῆς. Συνεπῶς, ὀφείλουμε νὰ συνειδητο-

ΜΗΝΥΜΑ ΤΗΣ Α.Μ. ΤΟΥ ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ
ΚΥΠΡΟΥ κ.κ. ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ
ΠΡΟΣ ΤΟΝ ΕΛΛΗΝΙΣΜΟ ΤΗΣ ΝΕΑΣ ΥΟΡΚΗΣ
ΓΙΑ ΤΙΣ ΕΟΡΤΑΣΤΙΚΕΣ ΕΚΔΗΛΩΣΕΙΣ
ΕΠ' ΕΥΚΑΙΡΙΑ, ΤΗΣ ΔΙΑΚΟΣΙΟΣΤΗΣ ΕΠΕΤΕΙΟΥ
ΤΗΣ ΕΘΝΕΓΕΡΣΙΑΣ ΤΟΥ 1821

Αγαπητοί μας Απόδημοι της Νέας Υόρκης,

Με βαθιά συγκίνηση και υπερηφάνεια χαιρετίζουμε τις εορταστικές σας εκδηλώσεις, οι οποίες κορυφώνονται με τη μεγαλειώδη Εθνική Παρέλαση στην 5η Λεωφόρο του Μανχάταν, τις οποίες πραγματοποιείτε με την ευκαιρία της 200^{ης} επετείου της Εθνεγερσίας του 1821 και της Ελληνικής Ανεξαρτησίας.

Μέσα στην κρισιμότητα των καιρών, τους οποίους διέρχεται το εθνικό μας πρόβλημα, ως αποτέλεσμα της συνεχιζόμενης τουρκικής εισβολής και κατοχής, αλλά και τον κίνδυνο μιας παγκόσμιας σύρραξης, λόγω της εισβολής της Ρωσίας στην Ουκρανία, με όλες τις τραγικές συνέπειες για την ανθρωπότητα, η Εθνεγερσία του 1821 αποτελεί αστείρευτη πηγή ευψυχίας, θάρρους, ενίσχυσης, δύναμης και εθνικού φρονηματισμού.

Εορτάζοντας και τιμώντας τα διακόσια χρόνια της εθνικής μας παλιγγενεσίας, έχουμε ιερότατο χρέος να αναβιώνουμε συνεχώς, και μάλιστα κατά τρόπο πολύ έντονο, όλες εκείνες τις διαχρονικές αξίες, για τις οποίες οι πρόγονοί μας αγωνίστηκαν γενναίως και έχυσαν το αίμα τους. Μέχρις ότου η Δικαιοσύνη και η Ελευθερία διαλάμπουν και στους γλαυκούς ουρανούς της

πολύπαθης Πατρίδας μας, οφείλουμε και μεις να ακολουθούμε τον τιμημένο δρόμο της Αρετής και της φιλοπατρίας που χάραξαν οι τιμημένοι ήρωές μας.

Το μέγα μήνυμα που αντλούμε από την ηρωική Εθνεγερσία του 1821 είναι το ιερότατο χρέος μας να είμαστε ενωμένοι για να πραγματοποιούμε συνεχώς τους υψηλούς μας οραματισμούς και να διατηρούμε την Πατρίδα μας ελεύθερη. Αυτήν, ακριβώς, την ομόνοια και την ενότητα χρειαζόμαστε οι Πανέλληνες σε όλα τα επίπεδα, στους κρίσιμους καιρούς που διερχόμαστε.

Δράττομαι της ευκαιρίας να σας συγχαρώ θερμότατα για την προσήλωσή σας στις ελληνοχριστιανικές μας αρχές και παραδόσεις και να σας ευχηθώ από κέντρου καρδιάς κάθε επιτυχία στους ευγενικούς σας στόχους και τους εθνικούς σας οραματισμούς, οι οποίοι ταυτίζονται απόλυτα με τους ιδικούς μας.

Εμείς, ως ποιμαίνουσα Εκκλησία, θέλουμε να σας διαβεβαιώσουμε ότι δεν παραμένουμε απλοί θαυμαστές του εθνικοθρησκευτικού έργου που επιτελείτε, αλλά ενθέρμως προσευχόμαστε, όπως η Χάρις και η Αγάπη του Κυρίου μας σας φωτίζει, ώστε να μεταλαμπαδεύετε το λυτρωτικό Φως του Χριστού και τις ζωογόνες αξίες του κλασικού μας πολιτισμού στη μακρινή και μεγάλη χώρα που ζείτε και αγωνίζεστε.

Ολοψύχως συγχαίρουμε και το Διοικητικό Συμβούλιο της Ομοσπονδίας Ελληνικών Σωματείων Μείζονος Νέας Υόρκης για την εξαιρετική του δραστηριότητα και ευχόμαστε όπως ο Χριστός ευλογεί το επίζηλο έργο του και τους υψηλούς θεοφιλείς του στόχους.

Ιδιαιτέρως προσευχόμαστε, όπως χαρίσει και στην πολύπαθη Κύπρο μας την πολυφίλητη και πολυπόθητη Ελευθερία της, ώστε να μπορέσουμε κι εμείς να ζήσουμε μακράν από τη βαρβαρότητα του Αττίλα, σε μια Πατρίδα ελεύθερη, στην οποία να βασιλεύει το πνεύμα της Δικαιοσύνης και των Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων.

Ευχέτης προς Κύριον

Ὁ Ἐπίσκοπος Χρυσόστομος

Ο ΕΟΡΤΑΣΜΟΣ
ΤΩΝ ΕΘΝΙΚΩΝ ΕΠΕΤΕΙΩΝ
ΤΗΣ 25ΗΣ ΜΑΡΤΙΟΥ 1821
ΚΑΙ ΤΗΣ 1ΗΣ ΑΠΡΙΛΙΟΥ 1955
ΣΤΟ ΙΔΡΥΜΑ ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ
ΜΑΚΑΡΙΟΥ Γ΄

ΧΡΙΣΤΟΥ ΚΟΥΚΛΙΩΤΗ,
ΔΙΕΥΘΥΝΤΗ ΤΟΥ ΙΔΡΥΜΑΤΟΣ ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΜΑΚΑΡΙΟΥ Γ΄

Το Ίδρυμα Αρχιεπισκόπου Μακαρίου Γ΄, ακολουθώντας τις ιστορικές του υποχρεώσεις και παραδόσεις, διοργάνωσε εκδήλωση για τον εορτασμό των Εθνικών μας Επετείων, της 25ης Μαρτίου 1821 και της 1ης Απριλίου 1955, την Πέμπτη, 31 Μαρτίου 2022 και ώρα 7:00 μ.μ. στην Αίθουσα Τελετών του Ιδρύματος. Οι επέτειοι αυτοί πέρασαν στη συνείδησή μας ως οι κορυφαίοι σταθμοί της νεότερης ιστορίας μας, οι οποίοι αποτελούν τους καρπούς των αρετών των Ελλήνων και του θείου προς την Ελευθερία πόθου τους.

Αρχικά, ο Γενικός Διευθυντής του Ιδρύματος κ. Χρίστος Κουκλιώτης απηύθυνε σύντομο καλωσόρισμα προς τους παρισταμένους.

Ακολούθως, την εκδήλωση χαιρέτισαν η Α.Ε. ο Πρόεδρος της Ελλάδος στην Κύπρο κ. Ιωάννης Παπαμελετίου και ο Αρχιεπίσκοπος Κύπρου κ.κ. Χρυσόστομος ο Β΄.

Ο Χαιρετισμός της Α.Ε. του Πρέσβευς της Ελλάδος είναι ο πιο κάτω:

«Πανιερώτατε,
Αξιότιμε κύριε Διευθυντά του Κυπριακού Κέντρου Μελετών,
Εκλεκτοί προσκεκλημένοι,
Κυρίες και Κύριοι,

Με μεγάλη χαρά απευθύνω χαιρετισμό στη σημερινή σημαντική εκδήλωση για τις εθνικές επετείους της 25ης Μαρτίου 1821 και της 1ης Απριλίου 1955, δύο ιστορικών γεγονότων που μοιλονότι απέχουν μεταξύ τους 134 έτη, εντούτοις έχουν κοινά στοιχεία και αποτελούν τρόπον τινά συγκοινωνούντα δοχεία για τον Ελληνισμό. Δεν είναι, εξάλλου, τυχαίο το γεγονός ότι ο απόηχος, οι προσλήψεις και η ιδεολογική χρήση του 1821 έπαιξαν κομβικό ρόλο στη διεξαγωγή, τη ρητορική και στα σύμβολα της τελευταίας επανάστασης της νεο-ελληνικής ιστορίας, ήτοι του απελευθερωτικού αγώνα της ΕΟΚΑ 1955-59.

Η 25η Μαρτίου του 1821 αποτελεί αναμφίβολα για το Έθνος μας το σημαντικότερο ορόσημο της σύγχρονης ιστορίας του, την απαρχή της νέας του πορείας μετά από τέσσερις αιώνες ζυγού. Η συμπλήρωση, πέρυσι, δύο αιώνων από την κορυφαία εκείνη ιστορική στιγμή γέμισε τους Έλληνες ανά την υφήλιο με χαρά και υπερηφάνεια για τη μέχρι τώρα πορεία και τα σημαντικά επιτεύγματά μας, τα οποία εμπνέουν βάσιμες ελπίδες για το μέλλον.

Οι Έλληνες της Κύπρου, ως αναπόσπαστο τμήμα του έθνους, κατέβαλαν, όπως πάντα, τον δικό τους βαρύτατο φόρο αίματος: τα Ιουλιανά. Δηλαδή, των σφαγών των προκρίτων της Νήσου, που κορυφώθηκαν την 9η Ιουλίου 1821 με τον απαγχονισμό του εθνομάρτυρα Αρχιεπισκόπου Κυπριανού και τον αποκεφαλισμό, στη Λευκωσία, των τριών Μητροπολιτών, Πάφου Χρυσάνθου, Κιτίου Μελετίου και Κυρηναίας Λαυρεντίου. Επιπλέον, Κύπριοι αγωνιστές εντοπίζονται σε διάφορες μάχες και φάσεις της Επανάστασης. Από τις πρώτες συγκρούσεις των επαναστατών με τον τουρκικό στρατό στις Παραδουνάβιες ηγεμονίες, στον Ιερό Λόχο του Αλέξανδρου Υψηλάντη και στο σώμα του Γεωργάκη Ολύμπιου έως τον Μοριά, το Μεσολόγγι και τη μάχη των Αθηνών το 1827, η Κύπρος είναι πάντοτε παρούσα. Χαρακτηριστικά παραδείγματα Κυπρίων αγωνιστών αποτελούν ο Ιερολοχίτης Αγγελής Μιχαήλ, οι αδελφοί Θησέα, ο Χαράλαμπος Μάλης και ο Ιωάννης Σταυριανός, μεταξύ άλλων. Εάν υπολογίσει κανείς, δε, ότι ο πληθυσμός της Κύπρου την εποχή εκείνη ανερχόταν στις 80.000 περίπου, η συμμετοχή χιλίων Κυπρίων αγωνιστών στην επανάσταση ουδόλως αποτελεί αμελητέο αριθμό. Εξίσου σημαντική ήταν και η

Ο ΠΡΕΣΒΥΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ κ. ΙΩΑΝΝΗΣ ΠΑΠΑΜΕΛΕΤΙΟΥ

συμβολή Κυπρίων κληρικών, όπως ο Μητροπολίτης Δημητσάνης Φιλόθεος Χατζής, μέλος της Φιλικής Εταιρείας που μαρτύρησε στις φυλακές της Τριπολιτσάς, αλλά και ο Αγαθάγγελος Μυριανθούσης που κατήλθε στην Ελλάδα το 1827 για να αναλάβει τη Μητρόπολη Θηβών.

Στον δρόμο που χάραξαν οι ήρωες του 1821 οδοιπόρησαν και οι αγωνιστές της ΕΟΚΑ. Ουδόλως τυχαίο είναι το γεγονός ότι το '21 απετέλεσε πηγή έμπνευσης για τα παιδιά αυτά. Από μαρτυρίες συμπολεμιστών του Ιρηγόρη Αυξεντίου, γνωρίζουμε ότι αυτή η εμβληματική μορφή του αγώνα της ΕΟΚΑ μελετούσε τα γεγονότα του '21 και ήταν θαυμαστής του Θεόδωρου Κολοκοτρώνη. Συγχρόνως, η ευρεία χρήση, από τους αγωνιστές της ΕΟΚΑ, ψευδώνυμων ηρώων της Επανάστασης αποτελεί απόδειξη του πόσο έντονα αποτυπώνταν η σφραγίδα της Ελληνικής Επανάστασης στη συνείδηση τους. Αντί-

στοιχα, για τα κρησφύγετα της οργάνωσης χρησιμοποιούνται κωδικοί, όπως «Γραβιά», «Μεσολόγγι», «Κούγκι» κ.ο.κ. Παράλληλα, οι προκηρύξεις της ΕΟΚΑ βρίθουν αναφορών που παραπέμπουν ιστορικά στην Παλιγγενεσία, με μια έκδηλη αίσθηση αναβίωσης του μεγαλείου της. Πλέον χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί η ιδιαίτερα γνωστή, πρώτη προκήρυξη της οργάνωσης, στην οποία βρίσκουμε την εξής αναφορά: «Μας ατενίζουν οι αγωνισταί του '21, οι οποίοι μας έδίδαξαν, ότι η απελευθέρωσις από τον ζυγόν δυνάστου αποκτάται πάντοτε με το αίμα».

Κυρίες και Κύριοι,

Αυτή η υπερήφανη ιστορική παρακαταθήκη του 1821 και του 1955 καθοδηγεί και σήμερα τις άοκνες προσπάθειές μας για την απελευθέρωση και επανένωση της Κύπρου. 47 χρόνια κατοχής μεγάλου τμήματος του κυπριακού εδάφους και συνεχιζόμενης παραβίασης των δικαιωμάτων του κυπριακού λαού είναι αρκετά. Ελλάδα και Κύπρος, σε αρραγές εθνικό μέτωπο, θα συνεχίσουν να εργάζονται από κοινού, με ειλικρινή βούληση και καλή πίστη, για την επίλυση του Κυπριακού, για τη μετεξέλιξη δηλαδή της Κυπριακής Δημοκρατίας σε ένα κανονικό, λειτουργικό ευρωπαϊκό κράτος, απαλλαγμένο από ξένες εγγυήσεις και στρατεύματα κατοχής. Θα συνεχίσουν, επίσης, τα δύο κράτη μας, να αποτελούν πυλώνες σταθερότητας και ασφάλειας στην ταραγμένη περιοχή της Ανατολικής Μεσογείου, προωθώντας από κοινού τη συνεργασία με όλες τις γειτονικές τους χώρες που μοιράζονται το ίδιο όραμα ειρηνικής συνύπαρξης, αλληλοσεβασμού και καλής γειτονίας.

Κλείνοντας, θα ήθελα να σας ευχαριστήσω, και πάλι, που μου δώσατε τη δυνατότητα να απευθύνω χαιρετισμό στη σημερινή εκδήλωση. Παράλληλα, δεν θα μπορούσα να μην αναφερθώ και σε μια άλλη σημαντική επέτειο. Όπως γνωρίζετε, φέτος συμπληρώνονται 100 χρόνια από τη Μικρασιατική Καταστροφή` μιας επετείου που αποτελεί αφορμή για αναστοχασμό και αυτογνωσία. Διότι, εάν μας διδάσκει κάτι η ιστορία είναι ότι η πολιτιστική κληρονομία του Ελληνισμού αποτελεί κινητήρια δύναμη και πυξίδα για την ανασύνταξη, μετά από εθνικές δοκιμασίες και ιστορικές προκλήσεις. Ως εκ τούτου, με φάροτα πολιτισμικά γνωρίσματα και τις διαχρονικές αξίες του Ελληνισμού, Ελλάδα και Κύπρος θα πορευθούμε από κοινού με στόχο την αποτελεσματική διαχείριση των προκλήσεων που αντιμετωπίζουμε.

Σας ευχαριστώ».

Ο χαιρετισμός του Μακαριωτάτου, τον οποίο ανέγνωσε ο Θεοφιλέστατος Επίσκοπος Μεσαορίας κ. Γρηγόριος, είναι ο ακόλουθος.

Με βαθιά συγκίνηση και αισθήματα εθνικής υπερηφάνειας χαιρετίζουμε την αποψινή εορταστική εκδήλωση, που διοργανώνει το Ίδρυμα Αρχιεπισκόπου Μακαρίου Γ', προς τιμή των δύο μεγάλων εθνικών επετείων, της 25^{ης} Μαρτίου 1821 και της 1^{ης} Απριλίου 1955, αντίστοιχα.

Μέσα στην κρισιμότητα των καιρών, τους οποίους διέρχεται το εθνικό μας πρόβλημα, ως αποτέλεσμα της συνεχιζόμενης τουρκικής εισβολής και αδιλλαξίας, αλλά και τον κίνδυνο μιας παγκόσμιας σύρραξης μετά την εισβολή της Ρωσίας στην Ουκρανία με όλες τις τραγικές για τους ανθρώπους της χώρας συνέπειές της, η Εθνεγερσία του 1821 και ο εθνικοαπελευθερωτικός αγώνας της ΕΟΚΑ του 1955-59, αποτελούν αστείρευτες φωτοδότες πηγές θάρρους, ενίσχυσης και δύναμης. Τονώνουν, ακόμη, το αγωνιστικό φρόνημα και γιγαντώνουν την πίστη στην τελική κατίσχυση του δικαίου, στο θρίαμβο της ηθικής και στην απελευθέρωση του σκλαβωμένου σήμερα βόρειου τμήματος της νήσου μας.

Με βαθύτατο σεβασμό υποκλινόμαστε μπροστά στους ηρωισμούς και στις θυσίες των αθάντων οπλαρχηγών του 1821 και στα ανδραγαθήματα και στις μεγαλοσύνες των απαράμιλλων παλληκαριών της θρυλικής ΕΟΚΑ. Ο Κολοκοτρώνης, ο Καραϊσκάκης, ο Μιαούλης, ο Μακρυγιάννης, ο Παπαφλέσας, ο Διάκος και οι άλλοι ήρωες της Εθνεγερσίας, όπως επίσης και ο Αρχιεπίσκοπος και Εθνάρχης Μακάριος Γ', ο Διγενής, ο Γρηγόρης Αυξεντίου, ο Κυριάκος Μάτσης, ο Μιχαλάκης Καραολής, ο Ευαγόρας Παλληκαρίδης και οι άλλοι ηρωομάρτυρες του 1955 αγωνίστηκαν για το υπέρτατο αγαθό της ελευθερίας.

Εμείς οι Έλληνες τής Κύπρου, οι οποίοι δεχόμαστε συνεχώς απειλές από τον ίδιο βάρβαρο κατακτητή για τουρκοποίηση της πεφιλημένης μας Πατρίδας, επιβάλλεται να κρατήσουμε τὸ ελληνοχριστιανικό μας φρόνημα ακμαίο και κατακόρυφο, και με πίστη στα δίκαια του Αγώνα μας να αγωνιζόμαστε συνεχώς, ώστε να παραδώσουμε στις επόμενες γενεές μία πατρίδα ελεύθερη, στην οποία οι κάτοικοί της να ζήσουν *«μὲ Ἀρετὴν, ὡς τίμιοι καὶ ἀγαθοὶ ἄνθρωποι»*, βιώνοντας όλες εκείνες τις αξίες του πολιτισμού και της Δημοκρατίας, τις οποίες ως Ελληνισμός δημιουργήσαμε καὶ παραδώσαμε στην ανθρωπότητα. Παρόλο που βλέπουμε παγκοσμίως ὅτι η αδικία κατά των αδυνάτων επικρατεῖ και ὅτι ἀκόμα και ο εισβολέας της πατρίδας μας, ως ἄλλος προβατόσχημος

λύκος, μασκαρεύεται σε ειρηνοποιό, δεν ξεχνούμε το φρόνημα και το μυστικό της επιτυχίας των αγωνιστών των δύο εορταζόμενων επετείων μας. Δεν ήταν τίποτε άλλο από το ψαλμικό λόγιο «**οὔτοι ἐν ἄρμασι καὶ οὔτοι ἐν ἵπποις, ἡμεῖς δὲ ἐν ὀνόματι Κυρίου Θεοῦ ἡμῶν μεγαλυνθησόμεθα. αὐτοὶ συνεποδίσθησαν καὶ ἔπεσαν, ἡμεῖς δὲ ἀνέστημεν καὶ ἀνωρθώθημεν**» (Ψαλμ. 19, 8-9).

Ευχαριστούμε θερμά τον Πανιερώτατο Μητροπολίτη Πάφου και αγαπητό εν Χριστώ αδελφό κ. Γεώργιο, καθώς επίσης τον Διευθυντή του Κυπριακού Κέντρου Μελετών κ. Χρήστο Ιακώβου για τις εμπνευσμένες ομιλίες τους, και βεβαίως, το Ίδρυμα Αρχιεπισκόπου Μακαρίου Γ' για τη διοργάνωση του αποψινού εορτασμού των δύο εθνικών μας επετείων.

Τέλος, απευθύνουμε εγκάρδιο αγωνιστικό χαιρετισμό προς όλους, μνημονεύουμε τις ψυχές των θάνατων ηρώων μας, αποτίουμε προς αυτούς τον προσήκοντα φόρο τιμής και ευγνωμοσύνης και ευχόμαστε όπως, με τη βοήθεια του Θεού, εορτάσουμε σύντομα και Εμείς τα Κυπριακά Ελευθέρια. Ευχαριστούμε.

Στη συνέχεια, τον λόγο έλαβε ο Διευθυντής του Κυπριακού Κέντρου Μελετών κ. Χρήστος Ιακώβου, ο οποίος, ανέπτυξε τη σημασία της Εθνικής μας Παλιγγενεσίας:

«Έχει μέλλον το παρελθόν μας; Αυτό το ερώτημα είτε είναι ρητορικό είτε πραγματική απορία, έρχεται αυθόρμητα ετούτες τις ημέρες που συμπληρώνονται 201 έτη από την Εθνική Επανάσταση του 1821. Πόσο συγκινούν άραγε τα μηνύματα του Μεγάλου Ξεσηκωμού – που συμβολικώς ταυτίζεται με τον Ευαγγελισμό της Θεοτόκου - τον σύγχρονο Έλληνα και ιδιαίτερα τους νέους μας σε μια εποχή που βασιλεύει το διαδίκτυο με την άμεση πληροφορία και τις προκλητικές του εικόνες;

Πόσο ουσιαστικές είναι οι σύγχρονες εκδηλώσεις τιμής με τις παρελάσεις, τις δεξιώσεις και τους στερεότυπους πανηγυρικούς λόγους;

Φτάνουν, άραγε, να τονώσουν το εθνικό μας φρόνημα και να καλλιεργήσουν την ιστορική μας συνείδηση;

Απαραίτητη προϋπόθεση για να ανακαλύψουμε ένα θετικό νόημα σ' όλα αυτά είναι η άσκηση αυτοκριτικής για το κατά πόσο γνωρίζουμε την ιστορία που θα μας επιτρέψει να διαχωρίσουμε την αισθηματολογία απ' τον πραγματισμό, τον μύθο απ' τον ιστορικό ρεαλισμό, τον ηρωισμό απ' τις ταπεινές ανθρώπινες πράξεις, την κενή ρητορεία απ' τον αληθινό πατριωτισμό.

Είναι αλήθεια ότι στον Εθνικό μας Αγώνα διακρίνουμε πολλές αντιφάσεις: τη γενναιότητα των λίγων και τη διστακτικότητα των πολλών, την ομόνοια των επιτυχιών και τη διχόνοια των αποτυχιών, τη ζηλοφθονία του θριάμβου και τον πανηγυρισμό της ήττας, την πίστη και το ραγιαδισμό, τη γνώση και την άγνοια, την αντιφατικότητα των λόγων και των έργων των πρωταγωνιστών της Επανάστασης, ανώνυμων και επώνυμων.

Παρόλα αυτά η Επανάσταση του '21 προετοιμάστηκε μεθοδικώς, ύστερα από προηγούμενα αποτυχημένα κινήματα, που καταπνίγηκαν στο αίμα από τους Οθωμανούς. Το εκπληκτικό, που άφησε άφωνους τους ξένους παρατηρητές, ήταν πως κατόρθωσε η ελληνική ψυχή να παραμείνει αδούλωτη για τετρακόσια χρόνια και όταν ήρθε το πλήρωμα του χρόνου, να ξεσηκωθεί και να διεκδικήσει τα δίκαιά της.

Η αλήθεια είναι πως ο Ελληνισμός, με την άλωση της Κωνσταντινούπολης, ηττήθηκε αλλά δεν αποδέχθηκε ποτέ την ήττα, παρόλο που η πνευματική του ηγεσία κατέφυγε στη Δύση κι έμεινε ακέφαλη, χωρίς ταγούς. Το ρόλο να κρατηθεί άσβεστη η σπίθα της Λευτεριάς τον ανέλαβε κυρίως η Εκκλησία. Αυτή ήταν το καταφύγιο όπου έβρισκαν ζεστασιά οι καρδιές των χριστιανών, όταν όλα τα 'σκιαζε η φοβέρα και τα πλάκωνε η σκλαβιά.

Το Πατριαρχείο Κωνσταντινουπόλεως αποσπούσε κατά καιρούς από το Σουλτάνο πολλά προνόμια για τους υποδούλους Έλληνες επισφραγίζοντας κατ' αυτόν τον τρόπο τον εθναρχικό ρόλο της Ορθοδόξου Εκκλησίας.

Έτσι ο Ρήγας Φεραίος, οι διαφωτιστές του εξωτερικού και η Φιλική Εταιρία βρήκαν πρόσφορο έδαφος για την προετοιμασία της Επανάστασης, παρόλο που η σύγκριση των αριθμητικών και ποσοτικών δεδομένων σε ανθρώπους, όπλα και εφόδια μεταξύ των δύο αντιμαχόμενων πλευρών ήτο συντριπτικώς υπέρ των Τούρκων.

Τα λόγια του Κολοκοτρώνη είναι χαρακτηριστικά: «Ο κόσμος μάς έλεγε τρελούς. Ημείς αν δεν είμεθα τρελοί, δεν εκάναμεν την επανάσταση, διότι ηθέλαμε συλλογισθεί πρώτον δια πολεμοφόδια, καβαλλарία μας, πυροβολικό μας, ηθέλαμε λογαριάσει τη δύναμη την ιδικήν μας και την τούρκικη δύναμη. Τώρα, οπού τελειώσαμε με καλό τον πόλεμό μας, μακαριζόμεθα, επαινόμεθα. Αν δεν ευτυχούσαμε, ηθέλαμε τρώγει κατάρες, αναθέματα... Οι περισσότεροι απ' αυτούς στην αρχή της επανάστασης ήταν χωρίς άρματα κι άλλοι είχαν μαχαίρας, άλλοι σουγιά και αι σημαίαι των περισσότερων ήταν σεμπέρες των γυναικών των. Ερωτούσαν οι απλοί Έλληνες, ο ένας τον άλλο τι εμαζώχθημεν

εδώ και τι θα κάνομεν; Οι δε καπεταναίοι τους έλεγαν ότι εμαζώχθημεν να σκοτώσουμε τους Τούρκους δια να ελευθερωθώμεν».

Επιπλέον, η Ευρώπη, οι Μεγάλες Δυνάμεις της Ιεράς Συμμαχίας ήταν εχθρικές γενικότερα απέναντι στα επαναστατικά κινήματα που θα μπορούσαν να ξεσηκώσουν τους υποδούλους λαούς και να διαλύσουν τις Αυτοκρατορίες.

Η Επανάσταση, λοιπόν, η οποία στην πραγματικότητα ξεκίνησε στη Μολδοβλαχία με τον Αλέξανδρο Υψηλάντη το Φεβρουάριο του 1821 – και συμβολικά στις 25 Μαρτίου στην Αγία Λαύρα με τον Παλαιών Πατρών Γερμανό, έσβησε τους πρώτους μήνες σ' όλες τις περιοχές που η Επανάσταση είχε εκδηλωθεί συγχρόνως: Μακεδονία, Θεσσαλία, Ήπειρο, Νησιά του Αιγαίου, Κρήτη, Κύπρος.

Μόνο στην Πελοπόννησο και στη Στερεά Ελλάδα ο Αγώνας ευδοκίμησε με πολλές επιτυχίες στην αρχή κι έμελλε να κρατήσει στο στρατιωτικό και διπλωματικό πεδίο περίπου μια δεκαετία, ώσπου να υπογραφεί η ληξιαρχική πράξη γέννησης του νεοελληνικού κράτους.

Αλαμάνα, Γραβιά, Δερβενάκια, Μεσολόγγι, Μανιάκι, Ψαρά και Διάκος, Ανδρούτσος, Κολοκοτρώνης, Μπότσαρης, Μιαούλης, Παπαφλέσσας είναι μερικά ονόματα τόπων και προσώπων που γράφτηκαν στην ιστορία με χρυσά γράμματα.

Μέχρι όμως, να φτάσει στο αίσιο τέλος η Επανάσταση πέρασε από πολλά κύματα. Μετά από τις επιτυχίες των πρώτων χρόνων επικράτησαν ο τυφλός κομματισμός, ο διχασμός και ο παροπλισμός άξιων οπλαρχηγών, η έλλειψη οικονομικών πόρων και η διοικητική ανικανότητα που έφεραν την Επανάσταση στο χείλος του γκρεμού.

Υπήρχε άμεσος κίνδυνος τόσες θυσίες να πάνε χαμένες και οι Έλληνες να μη γευθούν τη χαρά της Ελευθερίας.

Πολλοί άρχισαν να σκέφτονται διάφορες λύσεις όπως τη δημιουργία ενός ημιανεξάρτητου κρατιδίου στο Μοριά υπό την ηγεμονία ενός ξένου πρίγκιπα ή την παροχή μιας αυξημένης αυτονομίας του Μοριά υπό την προστασία της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας και μιας Μεγάλης Δύναμης.

Για μία ακόμη φορά το ελληνικό δαιμόνιο έδρασε. Ο Αλέξανδρος Μαυροκορδάτος, προικισμένος πολιτικός αρχηγός της Επανάστασης με την ιδιοφυΐα που τον διέκρινε, αντελήφθη την αλλαγή της πολιτικής στρατηγικής της Μεγάλης Βρετανίας. Γι' αυτό συνέταξε μια επιστολή προς το Βρετανό υπουργό

Εξωτερικών όπου έλεγε ότι «σας προσφέρουμε διαρκή συμμαχία, αν σώσετε την Ελληνική Επανάσταση». Ήταν μια πράξη που χαρακτηρίστηκε από πολλούς Έλληνες ως δήλωση υποτέλειας.

Όμως, αυτή η κίνηση δεν έγινε τυχαία. Η Ελληνική Επανάσταση είχε ήδη τύχει μιας διεθνούς αναγνώρισης με τα δύο αγγλικά δάνεια και με το ισχυρό ρεύμα Φιλελληνισμού, που είχε αναπτυχθεί στην Ευρώπη βασιζόμενο στη συμπάθεια των λίγων και αδύναμων Ελλήνων που αγωνίζονταν ενάντια σε μια δεσποτική Αυτοκρατορία.

Ο Μαυροκορδάτος στην επιστολή του υπονοούσε ότι αν δεν ήταν η Αγγλία που θα στήριζε την Ελληνική Επανάσταση, θα μπορούσε να είναι μια άλλη. Πρόσφερε δηλαδή, προνομιακή σχέση στην Αγγλία ή σε όποια Δύναμη βοηθούσε τους Έλληνες.

Συγχρόνως, ο Κολοκοτρώνης ξεκίνησε μια δυναμική αντεπίθεση στο Μοριά με σύνθημα «φωτιά και τσεκούρι στους τουρκοπροσκυνημένους», κάνοντας σαφές προς τους ξένους ότι ο Αγώνας συνεχιζόταν.

Ο ευρωπαϊκός Φιλελληνισμός αναζωπυρώθηκε κι έτσι προέκυψε η ναυμαχία του Ναβαρίνου το 1827, όπου ο στόλος της Αγγλίας, Γαλλίας και Ρωσίας κατέστρεψε τον τουρκοαιγυπτιακό, δίνοντας το σαφέστατο μήνυμα της στήριξης του Αγώνα.

Μέσα σ' αυτές τις συνθήκες καλείται ο Ιωάννης Καποδίστριας, ως Κυβερνήτης για να βάλει τάξη και να διεκδικήσει τα μέγιστα δυνατά όρια του νέου Ελληνικού Κράτους. Οι Μεγάλες Δυνάμεις καθόρισαν τελικώς τα σύνορα του πρώτου Ελλαδικού Κράτους που περιελάμβανε την Πελοπόννησο, την Στερεά Ελλάδα και τις Κυκλάδες. Καθόρισαν όμως, τουλάχιστον τα πρώτα χρόνια, και την πολιτική του πορεία με αποτέλεσμα ο αγώνας των Ελλήνων τα επόμενα χρόνια να συνεχιστεί τόσο για ν' απελευθερωθούν οι υπόλοιπες ελληνικές περιοχές όσο και για ν' απαλλαγούν από την κηδεμονία των ξένων. Θεσσαλία, Ήπειρος, Μακεδονία, Ανατολική Ρωμυλία, Κωνσταντινούπολη, Μικρά Ασία, Κρήτη, Κύπρος, Ίμβρος – Τένεδος, Δωδεκάνησα, Επτάνησα και άλλες ελληνικές περιοχές θα συνεχίσουν τον αγώνα τους για ένωση με τον εθνικό κορμό.

Σημασία έχει ότι ο μεγάλος Ξεσηκωμός του '21 ξεκίνησε χωρίς ουσιαστική βοήθεια από τους ξένους και στηρίχθηκε αποκλειστικώς στους Έλληνες, οι οποίοι κατάφεραν το πρώτο ουσιαστικό πλήγμα στην Οθωμανική Αυτοκρατορία κι έδωσαν το έναυσμα για τον ξεσηκωμό κι άλλων υπόδουλων λαών.

Η Επανάσταση του '21 στάθηκε το πιο σημαντικό γεγονός της εποχής του γιατί απέδειξε ότι η αγωνιστικότητα, και η ισχυρή θέληση ενός λαού μπορούν ν' αλλάξουν την ιστορική του μοίρα. Παρά τη διχόνοια και τα μελανά της σημαία, οι πρόγονοί μας μας παρέδωσαν ένα συμβόλαιο Ελευθερίας γραμμένο με το αίμα τους.

Όπως, λέει κι ο Μακρυγιάννης στα απομνημονεύματά του: «Τούτην την πατρίδα την έχομεν όλοι μαζί, και σοφοί κι αμαθείς και πλούσιοι και φτωχοί και πολιτικοί και στρατιωτικοί και οι πλέον μικρότεροι άνθρωποι. Το λοιπόν δουλέψαμε όλοι μαζί, να την φυλάμεν κι όλοι μαζί και να μην λέγη ούτε ο δυνατός "εγώ", ούτε ο αδύνατος. Ξέρετε πότε να λέγει ο καθείς "εγώ"; Όταν αγωνιστεί μόνος του να φκειάση ή να χαλάση, να λέγη εγώ, όταν όμως αγωνίζονται πολλοί να φκειάσουν, τότε να λένε "εμείς". **Είμαστε εις το "εμείς" κι όχι εις το "εγώ"**.

Σήμερα προσπαθούν κάποιοι να μας πείσουν ότι οι λέξεις " Έθνος" και "Πατρίδα" ξεθωριάζουν με τον καιρό και ειδικά στην εποχή μας, όπου το παγκόσμιο τείνει να υπερκαλύψει το εθνικό.

Γ' αυτό η επέτειος την οποία τιμούμε σήμερα – και κάθε εθνική επέτειος - πρέπει να είναι η αφορμή για να βγάλουμε μερικά χρήσιμα συμπεράσματα για το παρόν και το μέλλον του Έθνους μας.

Αλήθεια, πόσο μέλλον έχει το παρελθόν μας; Και πόσο σημαντικό είναι για μας, σήμερα να το αναδείξουμε και να το προστατεύσουμε, όχι ως μουσειακό είδος αλλά ως ζώσα πραγματικότητα, ως πρότυπο προς μίμηση;

Η παγκοσμιοποίηση, κατεξοχήν οικονομική και κατά συνέπεια πολιτιστική, για να μην καταλήξει να γίνει ολοκληρωτική, όπου θα κυριαρχεί ο ένας, χρειάζεται ως αντίβαρο το υγιές εθνικό στοιχείο που έχει να παίξει το δικό του ρόλο: την παραγωγή ενός διαφορετικού πολιτιστικού προϊόντος, ώστε να διατηρηθεί η ελευθερία της σκέψης και ο πλουραλισμός των απόψεων.

Η γη, τα κτίσματα, οι δρόμοι, τα ποτάμια, οι βρύσες, τα ξωκκλήσια, οι γιορτές, οι εκδηλώσεις, τα ήθη και τα έθιμα, οι δοξασίες, οι προλήψεις και οι προκαταλήψεις, τα γραπτά μνημεία, το τραγούδι και ο χορός είναι η ψυχή μας, είναι αυτά που δείχνουν την εγγραφή των ανθρώπων στο χώρο, την ταυτότητα, την ατομική και συλλογική μνήμη, την ιστορική κληρονομιά, τις ρίζες τους.

Και ο πολιτισμός συνεχίζει να «παράγεται» όταν οι άνθρωποι συνεχίζουν

να προσδίδουν νόημα στα έμψυχα και στα άψυχα, στα υλικά και στα άυλα, στα μικρά και στα μεγάλα και όταν συνδυάζουν τη γνώση με τον δέοντα σεβασμό.

Έτσι σφυρηλατείται η ατομική ταυτότητα και η εθνική ταυτότητα, η διαφορετικότητα. Και όσο οι άνθρωποι θα παραμένουν διαφορετικοί, μπορούν να αισιοδοξούν ότι θα παραμείνουν ελεύθεροι. Γιατί, αυτό που μπορεί να κάνει ο λιγότερο ισχυρός απέναντι στον ισχυρό είναι ν' αντιτάξει μια πολιτιστική άμυνα, μελετώντας και διασώζοντας τον δικό του πολιτιστικό χαρακτήρα.

Κάθε εθνική επέτειος αποτελεί σημείο αναφοράς για την έκφραση της συλλογικής ταυτότητας. Ταυτοχρόνως, αποτυπώνει το πως ένας λαός κρίνει και αφηγείται το ιστορικό του παρελθόν. Η αφήγηση, όμως, δεν είναι αυτοσκοπός γιατί ένας λαός αναζητεί την ιστορία του όχι για να αφηγηθεί το παρελθόν του, αλλά για να προσδιορίσει την ταυτότητά του με την οποία θα αναμετρηθεί με το παρόν και θα συγκροτήσει το μέλλον του. Συνεπώς, ο τρόπος με τον οποίο ένα έθνος αντικρίζει το παρελθόν του αντανακλά το όραμα για το μέλλον του, τις φιλοδοξίες του και τους στόχους για την κοινωνία του.

Η τάση των θιασωτών της «νέας ιστορίας», η οποία βλέπει την ιστορία ως «κατασκευή», χωρίς αντικειμενική υπόσταση, γιατί την ερμηνεύει ως το προϊόν της ατομικής σχέσης του ιστορικού με το παρελθόν, καταλήγει σε πολιτική ισοπέδωση τόσο της εθνικής αυτοσυνείδησης όσο και των αξιών που συγκροτούν την εθνική ταυτότητα. Αυτό με τη σειρά του οδηγεί μικρά έθνη στην υιοθέτηση μιας στάσης καχεξίας έναντι πιο ισχυρών εθνών, με αποτέλεσμα να αλλοιώνουν τις αντιστάσεις, μετατρέποντας τις κοινωνίες τους σε ασπόνδυλους υποτελείς μεγάλων δυνάμεων, σε υπηρέτες οικονομικών προτεραιοτήτων, χωρίς ιστορική αυτοσυνείδηση και χωρίς συνείδηση δυνατοτήτων.

Τα τελευταία χρόνια παρατηρείται μία τάση η οποία φαίνεται να στρέφεται ενάντια στην «Ιστορία», γιατί την ερμηνεύει περισσότερο ως την πολιτική αιτία παρά ως την απάντηση στα σημερινά προβλήματα που άπτονται και, κατά το πλείστον, επηρεάζουν το παρόν. Το αποτέλεσμα είναι, ενίοτε, να επαναλαμβάνεται μία μανιχαϊστική νοοτροπία που να καταλήγει σε ελαττωματική αίσθηση της ιστορίας, καταφυγή στη ψύχωση, σε τάσεις περιφρόνησης της αλήθειας, έστω και όταν αυτή αποδεικνύεται εκ των γεγονότων, και σε μακάρια ικανοποίηση μέσα από την μυθοπλασία που να δικαιολογεί, με μία τάση ναρκισσισμού, το παρόν.

Στο τέλος, αυτού του είδους η «Ιστορία» αναγκαστικά δραπετεύει από το

επιστημονικό πεδίο και μπαίνει στην καθημερινή μας ζωή ως μία φασματική εκδοχή του παρελθόντος μόνο και μόνο για να έχει πρακτική χρησιμότητα στις πολιτικές επιλογές και τους πολιτικούς προσανατολισμούς του παρόντος. Αυτή η «Ιστορία» λειτουργεί στα μάτια πολλών ως το δικαστήριο, που δικαιώνει τις ψυχώσεις τους, τις ιδεολογικές τους αγκυλώσεις και μέσα από αυτές τις αυταπάτες που τους κάνουν να αισθάνονται εσαεί δικαιωμένοι.

Αυτό το θεωρώ, μέχρι ενός σημείου, αναπότρεπτο λόγω των ιστορικών εμπειριών που βίωσε ο νεότερος ελληνισμός. Εδώ, όμως, αναδεικνύεται η σημασία του κριτικού ρόλου του ιστορικού και της ιστοριογραφίας. Ρητορικός, όλοι επικαλούνται την ιστορική κριτική στην πράξη, όμως δύσκολα μπορεί κανείς να τη διακρίνει από την πολιτική θέση και ενίοτε από την ιδεολογική ψύχωση.

Πρέπει να καταλάβουμε ότι στην κοινωνία μας, όπως και σε άλλες κοινωνίες, υπάρχουν αντιθέσεις για την ερμηνεία της ιστορίας που δεν μπορούν να γεφυρωθούν και αυτό είναι χαρακτηριστικό της ιστορίας του ανθρώπινου πνεύματος. Επομένως, η διαμεσολάβηση της πολιτικής δημιουργεί προϋποθέσεις δέσμευσης της ιστορίας και της ιστορικής κριτικής σε πολιτικές σκοπιμότητες. Ο επιστήμονας ιστορικός θα πρέπει να προσεγγίζει τη σχέση και την εξέλιξη της κοινωνίας μας στον ιστορικό χρόνο έξω από τα όρια της πολιτικής πρακτικής. Αυτό σημαίνει ότι η επιστήμη της ιστορίας δεν αποτελεί συστατικό στοιχείο άσκησης πολιτικής κανενός κόμματος και καμιάς ιδεολογικής ομάδας. Έτσι, ο ιστορικός πρέπει να διαχωρίζει την ιστορική κριτική από τις επιθυμίες του (επιστημονική εντιμότητα), προσπαθώντας να αναλύσει τα κλασικά ερωτήματα του τί έγινε, πώς έγινε και γιατί έγινε, δηλαδή το ιστορικό, από το τί μπορούσε ή τί ήθελε ο ιστορικός να γίνει, δηλαδή το ουτοπικό-φαντασιακό.

Η επιστημονική ιστορία δεν προσφέρεται ως ένα πλαίσιο πολιτικών αξιών ούτε μπορεί να καταλήξει σε χρησιμοθηρικά αφηγήματα που να δικαιολογούν, και ακόμη περισσότερο να νομιμοποιούν, μία ιδεολογική σχέση του παρόντος με το παρελθόν.

Κάθε εθνική επέτειος, στην ουσία, αναδεικνύει τις συλλογικές αξίες και επιδιώξεις με βάση τα οράματα της γενιάς που πρωταγωνίστησε στο ιστορικό γεγονός ή στην ιστορική περίοδο, την οποία αναδεικνύει η εθνική επέτειος. Συνεπώς, όλοι αυτοί που θυσίασαν τη ζωή τους στην ελληνική επανάσταση του 1821 για το ιδεώδες της εθνικής ελευθερίας και ανεξαρτησίας δεν πέθαναν για ένα πουκάμισο αδειανό. Η σημασία της κάθε επετείου σε πλαίσιο εθνικής

ιστορίας είναι συνυφασμένη με στιγμές συλλογικής ευθύνης για την ιστορική συνέχιση ενός έθνους. Η σύνδεση με το ιστορικό παρελθόν είναι αναγκαία αλλά και αναπόφευκτος, **όχι ως μνημειακή διάσταση αλλά γιατί στην ουσία της συνδέεται με το μέλλον.** Κάθε σημαντικό ιστορικό γεγονός είναι πραγματικό και η επέτειός του είναι συμβολική και ως συμβολική στρέφεται στο μέλλον γιατί έχει νόημα, **μεστό από άυλες αξίες, όπως είναι η ελευθερία και η αγάπη προς την πατρίδα.** Είναι όλες εκείνες οι αξίες που δίδουν σε μια εθνική επέτειο τον συμβολισμό της, δηλαδή το δυναμικό της χαρακτήρα. **Γιατί το σύμβολο είναι ισχύς, ισχύς που ωθεί ένα έθνος προς τα εμπρός, είτε για να διατηρήσει τις αξίες του είτε για να τις επανακτήσει. Η εθνική επέτειος αποτελεί για κάθε άνθρωπο το γνώθι σ' αυτόν.**

Σήμερα, τα ιδανικά για τα οποία κάποτε ήμασταν υπερήφανοι δέχονται επίθεση από τους νεοταξικούς εθνομηδενιστές. Με ανούσια και πληκτικά εγκεφαλικά κατασκευάσματα προσπαθούν να προσαρμόσουν την ιστορία στις πολιτικές σκοπιμότητες του παρόντος. Η Εθνική Επανάσταση του 1821 μάς διδάσκει στη διαχρονία της ότι όταν ο λόγος της ζωής είναι αληθινός, που δεν είναι άλλος από την ελευθερία, τότε και ο αγώνας αλλά και ο λόγος του θανάτου είναι αληθινός. Όταν ένα έθνος βρεθεί αντιμέτωπο με την Ιστορία, τότε μπροστά θα το πάρουν οι λίγοι, αυτούς που οι πολλοί θεωρούν «τρελούς» και «ακραίους» αλλά μετά το πέρας θα έρθουν να λαφυραγωγήσουν οι «σώφρονες», οι «μετριοπαθείς» και όλοι εκείνοι οι μετέπειτα πραιτωριανοί του συστήματος, αφού δολοφονήσουν πρώτα την αλήθεια και τη ψυχή του έθνους. Έτσι το έθνος μας ανέδειξε έναν Λεωνίδα, έναν Κωνσταντίνο Παλαιολόγο, έναν Καραϊσκάκη, έναν Ίωνα Δραγούμη, έναν Γερμανό Καραβαγγέλη, έναν Αυξεντίου.

Διαχρονική υπόμνηση παραμένει η συγκλονιστική ρήση του στρατηγού Ιωάννη Μακρυγιάννη **«Ότι αρχή και τέλος, παλαιόθεν και ως τώρα, όλα τα θέρια πολεμούν να μας φάνε τους Έλληνες και δεν μπορούνε. Τρώνε από μας και μένει και μαγιά».**

Έχουμε ιερό χρέος προς όλους αυτούς, να αντισταθούμε στις προσπάθειες ακύρωσης της ιστορίας του έθνους μας και της μεταλλάξεως του σε φτηνό περιθωριακό κακέκτυπο πολιτισμικής χρεωκοπίας.

Η Ελληνική Επανάσταση υπήρξε η νομοτελειακή εξέλιξη της αφύπνισης της εθνικής συνείδησης του Έθνους μας. Υπήρξε κορυφαία ιστορική στιγμή, κατά την οποία αναμετρηθήκαμε με τη φυσική παρουσία των εννοιών της

υποταγής και της δουλείας, αντιπαραβάλλοντας **το ιδανικό της ελευθερίας**. Οι αξίες έχουν αξία όταν τις κρατάμε σε μεγάλες εθνικές δοκιμασίες. **Δεν αρκεί να έχουμε όραμα αλλά πρέπει να δίδουμε ζωή στους οραματισμούς μας**. Γιατί όλες οι μορφές αυτοεπιβεβαίωσης συνδέονται με μια έντονη ανάγκη συνέχειας. Είναι η επιθυμία του ανθρώπου ν' ακουμπήσει πάνω σε μια ιστορία, σαν να πρόκειται για καταφύγιο. Είναι η αναγκαιότητα να ενταχθεί σε μια συνέχεια, η οποία βυθίζει τις ρίζες της σ' ένα απόμακρο παρελθόν και μπορεί έτσι καλύτερα να εγγυηθεί πως έχει και ένα λαμπρότερο μέλλον.

Είναι η βούληση του ανθρώπου ν' αντιπαρατάξει απέναντι στο εφήμερο και στον θάνατο την αιωνιότητα και την ιστορική αθανασία.

ΖΗΤΩ ΤΟ ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΕΘΝΟΣ!»

Στη συνέχεια, ο Πανιερώτατος Μητροπολίτης Πάφου κ. Γεώργιος εκφώνησε τη δική του ομιλία, που έχει τίτλο:

**ΤΟ ΝΟΗΜΑ ΚΑΙ Η ΣΗΜΑΣΙΑ
ΤΗΣ ΕΘΝΙΚΗΣ ΕΠΕΤΕΙΟΥ ΤΗΣ 1ης ΑΠΡΙΛΙΟΥ**

την οποία δημοσιεύουμε στις επόμενες σελίδες του περιοδικού μας.

Η όλη εκδήλωση ολοκληρώθηκε με τον Εθνικό Ύμνο.

ΤΟ ΝΟΗΜΑ ΚΑΙ Η ΣΗΜΑΣΙΑ ΤΗΣ ΕΘΝΙΚΗΣ ΕΠΕΤΕΙΟΥ ΤΗΣ 1^{ης} ΑΠΡΙΛΙΟΥ

Πολιτιστικό Ίδρυμα Αρχιεπισκόπου Μακαρίου Γ'
Λευκωσία 31.3.2022

ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΤΗ ΠΑΦΟΥ κ. ΓΕΩΡΓΙΟΥ

Είναι τεχνητός ο διαχωρισμός της ξεχωριστής αναφοράς μας απόψε, στις δύο εθνικές μας επετείες, της 25^{ης} Μαρτίου και της 1^{ης} Απριλίου. Κοινά είναι τα μηνύματα που εκπέμπουν, κοινό το υπέδαφος στο οποίο αναπτύχθηκαν, κοινές και οι αξίες που υπηρέτησαν και προέβαλαν. Αποσκοπεί, μάλλον, ο διαχωρισμός αυτός, στην αναλυτικότερη προσέγγιση των λεπτομερειών της κάθε περίπτωσης και στην πιο εύληπτη αφομοίωση ειδικών μηνυμάτων, λόγω και της χρονικής απόστασης που τις χωρίζει.

Είναι, εξάλλου, παραδεκτό από όλους ότι η 1^η Απριλίου του 1955 ήταν συνέχεια και απόρροια της 25^{ης} Μαρτίου 1821. Εκείνη η μεγαλειώδης εξέγερση του Έθνους δεν πέτυχε αμέσως όλους τους στόχους της. Απελευθέρωσε ένα μικρό μέρος της Ελλάδος. Ύστερα ακολούθησαν κι άλλα κινήματα κι άλλες προσπάθειες για απελευθέρωση και των άλλων ελληνικών εδαφών που βρίσκονταν κάτω από ξενικό ζυγό. Ήταν φυσικό επακόλουθο ότι και η Κύπρος, την κατάλληλη στιγμή, θα ζητούσε δυναμικά την ελευθερία της. Είχε εξάλλου συμμετάσχει, όσο οι συνθήκες το επέτρεπαν και στον ξεσηκωμό του 1821, πληρώνοντας βαρύ τίμημα για τούτο, με τις σφαγές της 9^{ης} Ιουλίου.

Τριανταπέντε ελληνικοί κυπριακοί αιώνες και πέραν των εκατόν αδιάλειπτων ελληνικών κυπριακών γενεών, με θυσίες ανυπέβλητες, εθνική αντοχή και καρτερία, αντίσταση σε πιέσεις και εξανδραποδισμούς, και με το βλέμμα πάντα στραμμένο στην Ελλάδα, προετοιμάζαν τη μεγαλει-

ώδη εξόρμηση του 1955. Πολλοί πέθαναν με το όραμα και την προσμονή της. Κι ήταν, χωρίς αμφιβολία, ιδιαίτερα ευλογημένοι από τον Θεό εκείνοι, που η χρονική στιγμή της επίγειας παρουσίας τους και η ηλικία τους, τους επέτρεψαν να δουν εκείνα που πολλοί, πριν απ' αυτούς, «έπεθύμησαν ιδείν και οὐκ εἶδον». Μερικοί απ' αυτούς βρίσκονται απόψε ανάμεσά μας και δημιουργούν ένα μεγάλο, επιπρόσθετο, πρόβλημα για μένα. Μπροστά σ' αυτούς που άκουσαν ευκρινώς τον απόηχο 35 αιώνων Ιστορίας και αισθάνθηκαν την υποχρέωσή τους απέναντι σε τόσες γενεές που προηγήθηκαν, σ' αυτούς που συνομίλησαν με τον Ονήσιλο, τον Ευαγόρα, τον Αρχιεπίσκοπο Κυπριανό και τους άλλους προγόνους, σ' αυτούς που για τέσσερα χρόνια σκιρτούσαν στη σκέψη ότι όσα εκείνοι, οι πρόγονοί τους, «έγεύοντο κατ' ὄναρ», αξιώνονταν αυτοί να τα βλέπουν «καθ' ὕπαρ», τι θα μπορούσα να πω; Πώς θα μπορέσω να επαινέσω τη στάση τους, να εκθειάσω το μεγαλείο τους;

Θα προσπαθήσω, εν τούτοις, όσο μπορώ, να αναφερθώ στον επικό εκείνο αγώνα μας που, εκτός των άλλων απέδειξε και τη γνησιότητα της καταγωγής μας και διέψευσε έμπρακτα όλες τις πολύχρονες προσπάθειες των Άγγλων κατακτητών για αφελληνισμό της Κύπρου και που μας περιέγραφαν ως ιθαγενείς Κυπρίους που απλώς μιλούσαμε ελληνικά.

Το '55 δεν ήταν, ασφαλώς, η πρώτη φορά κατά την οποία ο Κυπριακός ελληνισμός εξηγέρθη για την ανάκτηση της ελευθερίας του. Σχεδόν από την επαύριον της κάθε υποδούλωσης άρχιζαν τα απελευθερωτικά κινήματα. Γράφει ο Νικόλαος Σαρίπολος πως «**ή ελευθερία, δύναμις οὖσα τῆς ψυχῆς ἀπονεκροῦται, ἐὰν μὴ διηνεκῶς περὶ ταύτην ἀσχολούμεθα**». Και οι Έλληνες της Κύπρου δεν έπαψαν ούτε στιγμή να ασχολούνται μ' αυτήν. Το κίνημα του Ονήσιλου, το κίνημα του Ευαγόρα του Α', του βασιλιά της Σαλαμίνας, είχαν προηγηθεί αιώνες πολλούς πριν. Μα και όλα τα άλλα, μέχρι το τελευταίο κίνημα του Οκτωβρίου του 1931, δήλωναν ότι η εθνική συνείδηση των Ελλήνων της Κύπρου ουδέποτε σίγησε, ακόμα και κάτω από τις πιο καταθλιπτικές συνθήκες της δουλείας. Όλες οι επαναστάσεις, ακόμα και οι αποτυχημένες, συντήρησαν αναμμένη τη φλόγα. Κι ήταν αυτό και σπουδαίο και απαραίτητο.

Ο αγώνας της ΕΟΚΑ, όμως, το θαύμα του έπους του '55, δεν ήταν μια από τις πολλές εξεγέρσεις των Κυπρίων. Υπήρξε μια μοναδική και εξόχως δυναμική εξόρμηση του Κυπριακού Ελληνισμού από την ταπείνωση δουλείας αιώνων στα υψηλά επίπεδα των εθνικών του πόθων. **Υπήρξε ένας θρίαμβος της ελληνικής αρετής**. Ήταν η συνισταμένη όλων των αγώνων του Κυπριακού Ελληνισμού.

Από το 1191, που βίαια απεσπάσθη από την Ελληνική Βυζαντινή Αυτοκρατορία, ο Κυπριακός λαός, που είχε διακριθεί στην Ιστορία και στον πολιτισμό, δεν έπαυσε να αγωνίζεται με κάθε τρόπο και να επιδιώκει την ενσωμάτωσή του στον Ελληνικό κορμό. Τον χαρακτήρα των Ελλήνων της Κύπρου δεν ίσχυσαν να αλλάξουν ούτε οι αιώνες ούτε και οι ξένοι κατακτητές. Η ιερότητα του αγώνα τού Κυπριακού Ελληνισμού και το δίκαιο του πόθου του για ένωση με την Ελλάδα αναγνωρίστηκε κι από τους ίδιους τους Άγγλους κατακτητές, όταν η Κύπρος προσεφέρθη στην Ελλάδα, το 1915, έναντι του τιμήματος της εξόδου της χώρας από την ουδετερότητα, κατά τον Α΄ Παγκόσμιο πόλεμο. Αν οι Άγγλοι δεν αναγνώριζαν την εθνική ταυτότητά μας και το δίκαιο των αιτημάτων μας, δεν θα έκαναν εκείνη την προσφορά. Η παρασπονδία τους δεν είχε να κάνει με την πραγματικότητα αυτή. Έδειξε, απλώς, πως οι κατακτητές είναι πάντα οι ίδιοι. Αλλάζουν φυλή και γλώσσα, κάποτε και θρησκεία, μα οι μεθοδεύσεις παραμένουν οι ίδιες. Ίδιοι, όμως, κι απaráλλακτοι και αιώνιοι και ακατάλυτοι σαν βράχος έμειναν ανά τους αιώνες και οι Έλληνες της Κύπρου, πιστοί στις παρακαταθήκες των προγόνων τους. Γι' αυτό και μιμούμενος τους προγόνους του, όταν όλες οι άλλες μέθοδοι απέτυχαν, ο Ελληνικός Κυπριακός λαός απεφάσισε, το κλειστό για τον κυρίαρχο, ζήτημα, να το ανοίξει διά των όπλων, έχοντας καθοδηγήτη την Εκκλησία του και επί κεφαλής τού αγώνα του τον Εθνάρχη Αρχιεπίσκοπο Μακάριο και τον τότε συνταγματάρχη Γεώργιο Γρίβα Διγενή. Ήταν η απάντηση σε κάθε είδους τεθλασμένες διαδρομές με τις οποίες επιχειρούσε να παραπλανήσει ο κατακτητής και να διαιωνίσει την κυριαρχία του.

Έτσι σε μια μέρα, όπου σύμφωνα με το έθιμο, οι άνθρωποι συνηθίζουν να λεν ψέματα, οι Έλληνες της Κύπρου βροντοφώναξαν μιαν μεγάλη αλήθεια: Πως τρεισήμισι χιλιάδες χρόνια πολιτισμού ήταν αρκετά. Έφταναν και περίσσευαν για να κερδίσουν το δικαίωμα της αυτοδιάθεσης. Πως τόσα χρόνια ήταν υπεραρκετά και δεν άντεχαν πια, δεν μπορούσαν, δεν γινόταν να μην προσπαθήσουν να αγωνιστούν, και ας πέθαιναν αν δεν τα κατάφερναν, για την ελευθερία.

Αιώνιο πρόβλημα της φυλής ήταν ανέκαθεν η αριθμητική μειονεξία της μέσα σ' ένα κατακλυσμό βαρβάρων: Περσών στην αρχαιότητα, Φράγκων και Ενετών κατά τον Μεσαίωνα, Τούρκων αργότερα, μιας ολόκληρης Αγγλικής αυτοκρατορίας στο τέλος. Κι η σύγκριση μεγεθών ήταν, εκ των πραγμάτων, αναπόφευκτη. Υπήρξαν ασφαλώς και τότε εκείνοι που προειδοποιούσαν για τους κινδύνους και το ριψοκίνδυνο της υπόθεσης. Μα ήταν κι η απάντηση διαχρονική: Η Ιστορία λέει ότι δεν νικούν πάντοτε οι πολλοί. Κι η ιστορική

εμπειρία το απέδειξε πολλές φορές. Εκείνοι που αγωνίζονταν για την ελευθερία ήταν, πάντοτε, οι λίγοι. Μα και η πείρα είχε διδάξει τον Κυπριακό Ελληνισμό πως στη διεθνή σκηνή κανείς δεν χαρίζει. Παίρνεις όταν έχεις δύναμη, ή τουλάχιστον, όταν μπορείς να προκαλέσεις υπολογίσιμη ζημιά στον εχθρό.

Τότε είχαν εξεγερθεί κι άλλοι λαοί, εντελώς άγνωστοι στον πολιτισμό και στην Ιστορία, απαιτώντας την ελευθερία τους. Θα μπορούσαν οι Έλληνες της Κύπρου να σιωπήσουν; Να ζήσουν σε μια ζώδη ευημερία; Όποιος δέχεται το όνειδος που υφίσταται, χωρίς να νιώθει έντονα την ανάγκη να το αποπλύνει, μένει για πάντα στην εθνική κατασχώνη, ανήμπορος να πραγματώσει τα ανώτερα ιδανικά για τα οποία είναι πλασμένη η ανθρώπινη φύση. Τέτοιοι δεν ήσαν ποτέ οι Έλληνες.

Παράδοση αιώνων δείχνει πως για τους Έλληνες η Ελευθερία είναι η ύψιστη αξία χωρίς την οποία δεν νοείται ζωή. Γι' αυτό και το τίμημα για την κατάκτηση και τη διατήρησή της είναι η ίδια η ζωή. Ή ζεις ελεύθερος, ή δεν είσαι άνθρωπος. Ελεύθερος άνθρωπος είναι εκείνος που κρατά μέσα του τη φλόγα της ελευθερίας και την επιδιώκει ακατάπαυστα, έστω κι αν είναι αλυσοδεμένος. Γι' αυτό κι ο αγώνας της ΕΟΚΑ, ο αγώνας των Ελλήνων της Κύπρου, δεν ήταν αγώνας για καλύτερευση των συνθηκών της ζωής, ή την αύξηση του κατά κεφαλήν εισοδήματος. Δεν ήταν εξέγερση για απόκτηση πολιτικών δικαιωμάτων και εξασφάλιση κοινωνικής δικαιοσύνης. **Το ζητούμενο ήταν η εθνική ελευθερία που αποτελούσε το κύριο φυλετικό γνώρισμα του έθνους και τη σπονδυλική στήλη της ιστορικής του ζωής.**

Πέραν της αγάπης προς την πατρίδα και τους αγώνες τους για την ελευθερία της, όλοι οι Έλληνες, κι επομένως και οι Έλληνες της Κύπρου, μετά την αποδοχή του Χριστιανισμού, απέκτησαν και μιαν άλλη συντεταγμένη του εθνικού βίου τους. Αυτή η συντεταγμένη είναι η Ορθοδοξία τους, η οποία δεν υπήρξε γι' αυτούς απλώς ένα θρησκευτικό δόγμα. Κατέστη το πνευματικό πλαίσιο μέσα στο οποίο εκφραζόταν η εθνική τους συνείδηση, ολόκληρος ο κόσμος τους, που σε καιρούς συμφορών έκλεινε μέσα του το ένδοξο παρελθόν και τις ελπίδες της απολύτρωσης. **Εδώ και δύο χιλιάδες χρόνια ο ελληνισμός συνδέθηκε αδιάρρηκτα με τον χριστιανισμό. Είναι αδύνατο, από τότε, στον Έλληνα να ζήσει χωρίς Χριστό, χωρίς την Ορθόδοξη Εκκλησία του.**

Κάτω από αυτή τη θεώρηση, η επίγεια πατρίδα, για μας τους Έλληνες Ορθόδοξους Χριστιανούς, είναι συντονισμένη στο πνεύμα της ουράνιας πατρίδας. Οι δρόμοι της είναι αποστολοβάδιστοι. Το χρώμα της είναι ποτισμένο με

το αίμα των μαρτύρων της πίστεως και αγιασμένο από τους τάφους που δέχτηκαν τα τίμια λείψανά τους. Τα βουνά και οι κάμποι της είναι στολισμένοι με μοναστήρια και εκκλησίες, τα σκηνώματα της πίστης μας. Η Ιστορία της είναι γραμμένη με τα διδάγματα και τις θυσίες των αγίων. Έτσι η επίγεια πατρίδα ανάγει τον άνθρωπο προς την ουράνια, συντελεί στη δημιουργία μιας κοινωνίας της οποίας οι πολίτες γίνονται ουρανοπολίτες.

Ως εκ τούτου, είναι έντονα διαποτισμένη με θρησκευτικό χαρακτήρα η έννοια της πατρίδος. Κι ήταν φυσικό, όπως και στον αγώνα του 1821, έτσι και τώρα να ήταν έντονο το θρησκευτικό στοιχείο στον αγώνα της ΕΟΚΑ. Γι' αυτό και κύριο σύνθημα του απελευθερωτικού μας αγώνα ήταν το «**ὕπέρ πίστεως καὶ πατρίδος**» όχι μόνον το «**ὕπέρ πατρίδος**». Η επίκληση του Θεού και της βοήθειάς Του ήταν αυτονόητη. Η πρώτη επαναστατική προκήρυξη του Διγενή ξεκινά με τη φράση: «Μὲ τὴν βοήθειαν τοῦ Θεοῦ καὶ πίστιν εἰς τὸν τίμιον ἀγῶνα μας». Ο ὄρκος για τη μύηση στην οργάνωση γινόταν «**εἰς τὸ ὄνομα τῆς Ἁγίας καὶ ὁμοουσίου καὶ ἀδιαιρέτου Τριάδος**». Η «Θεολογία τῆς ἀπελευθέρωσης», που διατρανώθηκε ξεκάθαρα με τη διακήρυξη της εν Τροιζήνι Εθνοσυνελεύσεως του 1827, εξάλλου, ήταν και είναι καθοδηγητικός φάρος όλων των μετέπειτα αγώνων του Ελληνισμού. «Κάλλιον νὰ μὴν ὑπάρχη Ἑλλην εἰς τὸν κόσμον παρὰ νὰ ἀτιμάζῃ τὸ κατ' εἰκόνα Θεοῦ καὶ ὁμοίωσιν, ὑπάρχων ἀνδράποδον τοῦ ἀναισθήτου Τούρκου, ἐνῶ ἐπλάσθη ἀπὸ τὸν Θεὸν ἐλεύθερος», ἔλεγε εκείνη η διακήρυξη, που συνδέει, έτσι, το αγαθόν της ελευθερίας με την Θεολογία της Εκκλησίας. Η ελευθερία είναι γνώρισμα του Θεού που δωρήθηκε και στον άνθρωπο, αφού δημιουργήθηκε «κατ' εἰκόνα» Αυτού. Απεμπόλησή της οδηγεί στην απάρνηση της ιδιότητας του ανθρώπου.

Έχοντας αυτό το υπόβαθρο, ο δαυλός της 1^{ης} Απριλίου άναψε από την ακοίμητη κανδήλα της πίστεως την οποία συντηρούσε άσβεστη ανά τους αιώνες η Εκκλησία. Στον υπόδουλο Κυπριακό ελληνισμό δεν υπήρχε άλλος οργανωμένος θεσμός εκτός από την Εκκλησία. Κι όταν, μετά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο συνειδητοποιήθηκε από όλους ότι, χωρίς ένοπλο αγώνα, ουδέποτε η Κύπρος θα αποκτούσε την ελευθερία της, από την Εκκλησία άρχισαν οι προετοιμασίες. Μετά το Δημοψήφισμα του 1950, που είχε οργανωθεί και διεξαχθεί από την Εκκλησία, σημαντικότερο ρόλο στην προετοιμασία του αγώνα διαδραμάτισε η ίδρυση των ΟΧΕΝ (Ορθοδόξων Χριστιανικών Ενώσεων Νέων ή Νεανίδων). Οι ΟΧΕΝ πρωτοπαρουσιάστηκαν το 1946 (μόνο στη Λεμεσό υπήρχε πριν το 1946 με εμπνευστή τον Παπα -Σολομώντα Παναγίδη). Το 1947 πήραν τη μορφή κανονικής οργάνωσης και από το 1948 άρχισαν να

απλώνονται σ' όλη την Κύπρο. Υπό την ευθύνη εμπνευσμένων κληρικών, που ήταν ταυτόχρονα και φλογεροί πατριώτες, οι ΟΧΕΝ έγιναν το εκκολαπτήριο των αγωνιστών της ΕΟΚΑ.

Υπό την αιγίδα της Εκκλησίας λειτουργούσε και η ΠΕΟΝ (Παγκύπρια Εθνική Οργάνωση Νέων) που ιδρύθηκε από τον Αρχιεπίσκοπο Μακάριο τον Γ', αμέσως μετά την ανάρρησή του στον αρχιεπισκοπικό θρόνο, για να περιλάβει και τους εκτός των κατηχητικών νέους, και από την οποία προήλθαν άλλα σημαντικά στελέχη της ΕΟΚΑ.

Έτσι, σε χρόνο που ο ξένος δυνάστης εθεωρείτο δυσπολέμητος, ακόμα κι από τα ισχυρότερα κράτη του κόσμου, μικρός αριθμητικά λαός, ο κυπριακός, και άοπλος, ανέλαβε το γιγάντιο έργο υπέρ της ελευθερίας και της δικαιοσύνης, που έπρεπε άλλοι, αντ' αυτού, να είχαν αναλάβει.

Όσα έγιναν κατά τη διάρκεια εκείνου του αγώνα υπερέβησαν κάθε μέτρο μεγαλουργίας και θα μπορούσαν να συγκριθούν μόνο με τις πράξεις των αρχαίων προγόνων μας, των Μαραθωνομάχων και των Σαλαμινομάχων. Ο Αυξεντίου μ' εκείνο το «Μολών Λαβέ» ξεπέρασε τον Λεωνίδα. Εκείνος είχε άλλους τριακοσίους. Αυτός ήταν μόνος. Οι τέσσερις στον αχυρώνα του Λιοπετρίου αναβίωσαν το χάνι της Γραβιάς. Ο Μάτσης με το υπέροχο «οὐ περί χρημάτων τὸν ἀγῶνα ποιούμεθα ἀλλὰ περί ἀρετῆς», θύμισε, με την αυτοθυσία και τον ηρωισμό του, τον Κωνσταντίνο Παλαιολόγο.

Ο Δημήτρης Ψαθάς, σε άρθρο του, την επομένη της έναρξης του αγώνα, στις 2 Απριλίου 1955, σημειώνει πως: «... ὁ λαὸς αὐτὸς δὲν λογάρισε ποτὲ τὸν ἀριθμὸ, τὰ μέσα καὶ τὶς διαστάσεις τοῦ ἀντιπάλου. Ἴσα – ἴσα πὸν ἢ μοῖρα του τὸ ἔχει νὰ ὀρθώνεται, ἀνέκαθεν, μπροστὰ σὲ κολοσσούς, ὅταν πρόκειται για θέματα που ἀφοροῦν τῇ λευτεριά καὶ τὴν ἀξιοπρέπειά του». Υπόμνηση απαραίτητη σε κάθε εποχή, αφού ο Ελληνισμός δεν είχε ποτέ την εὐνοια των αριθμών, κι όμως μεγαλουργούσε.

Επισημαίνοντας τις αξίες που τροφοδοτούσαν εκείνο τον αγώνα, η Μαρία Ράλλη, στις 4 Απριλίου 1956, στο άρθρο της **«ΟΛΟΚΛΗΡΟ ΤΟ ΝΗΣΙ ΕΙΝΑΙ ΕΟΚΑ»**, λέει επιγραμματικά: **«Κάθε ράσο στην Κύπρο είναι ένα λάβαρο. Κάθε σήμαντρο, ένα εγερτήριο σάλπισμα».**

Ο Ι.Μ. Παναγιωτόπουλος στις 7/10/1956 στο άρθρο του «Παιδιά της Κύπρου», αναφερόμενος στους αγωνιστές της ΕΟΚΑ γράφει: «Μέσα τους υπάρχει πείρα αιώνων, η πείρα μιας μεγάλης και βασανισμένης φυλής, που πρώτη ένω-

σε την αξία της ελευθερίας. Ένα πλήθος φωνές μιλούν στην καρδιά τους. Είναι πρόγονοι που έκλαψαν, που εκπαιδεύτηκαν σκληρούς παιδεμούς, που έχασαν τη ζωής τους παραπατώντας μεσ' το σκοτάδι...». Στέκει με θαυμασμό μπροστά σ' αυτούς που πήραν την «απόφαση του θανάτου που είναι και η μεγαλύτερη απόφαση της νίκης». Και φιλοσοφώντας σ' αυτή την απόφαση συμπεραίνει πως «η ευγλωττία του γεγονότος εξευτελίζει την ευφράδεια των ανθρώπων. Άδειος και μάταιος φαίνεται, πολύ συχνά, ο λόγος όταν αποφασίζει ν' αναμετρηθεί με ό,τι είναι πνεύμα θυσίας και απόφαση θανάτου».

Είναι χαρακτηριστικό πως στον αγώνα εκείνο της ΕΟΚΑ συμπαραστάθηκε και συμμετέσχε, με τον τρόπο του, όλος λαός. Δεν είναι μόνο τα συνθήματα που γέμιζαν χωριά και πόλεις σε κάθε εξαγγελία του κατακτητή με την οποία προσπαθούσε να δελεάσει τον λαό. Είναι γνωστό ότι βρίσκονται ακόμα γραμμένα στους τοίχους, στα υδραγωγεία και στις πλατείες των χωριών μας συνθήματα όπως **«την Ελλάδα θέλομεν κι ας τρώγωμεν πέτρες»**, ως απάντηση στους Άγγλους που υπόσχονταν ψηλότερο βιοτικό επίπεδο. Ούτε κι είναι μόνον η φιλοξενία ανταρτών στα σπίτια κι η τροφοδοσία των ανταρτών στα κρησφύγετά τους. Ούτε ακόμα κι οι πολλές διαδηλώσεις και η παθητική αντίσταση. Ήταν κυρίως το θάρρος και η ψυχική δύναμη των γονέων και των συγγενών των ηρωικών νεκρών του αγώνα, που δεν άφηναν να φανεί η λύπη τους, για να μην δώσουν ικανοποίηση στον εχθρό. Πολλά τα παραδείγματα υπενθυμίζω ενδεικτικά το παράδειγμα του Πιερή Αυξεντίου, πατέρα του Γρηγόρη Αυξεντίου:

Στο στρατιωτικό νοσοκομείο, όπου οι κατακτητές μετέφεραν ό,τι απέμεινε από το σώμα του υπαρχηγού της ΕΟΚΑ, όταν είχαν προηγουμένως ανατινάξει με βόμβες και δυναμίτιδα το κρησφύγετό του και, περιλούζοντάς το με βενζίνη, το πυρπόλησαν, κλήθηκε ο πατέρας του να τον «αναγνωρίσει». Πράγματι ο Πιερής Αυξεντίου μπήκε στο νεκροτομείο «αναγνώρισε» τον γιο του και βγήκε έξω μ' ένα πλατύ χαμόγελο. Μπήκε στο αυτοκίνητο του δικηγόρου Μιχαλάκη Τριανταφυλλίδη για να φύγουν, οπότε ξέσπασε σε γοερό κλάμα. Ο δικηγόρος τον ρώτησε γιατί κλαίει, αφού πριν λίγο γελούσε, κι εκείνος του απάντησε: «Να μη μας βλέπουν οι σκύλοι να κλαίμε γιε μου!» Ήταν μια απάντηση βγαλμένη από τα βάθη των Ελληνικών αιώνων...

Τα ξένα συμφέροντα και οι διεθνείς δολοπλοκίες καθώς και η καλά προδιαγεγραμμένη μακροχρόνια στόχευση της Τουρκίας, δεν επέτρεψαν, ώστε το αποτέλεσμα του αγώνα να είναι αντάξιο των θυσιών του λαού μας και του αίματος που χύθηκε.

Μερικοί, σήμερα, αποφαινόνται πως εκείνος ο αγώνας ήταν ένα λάθος. Πως δεν θα έπρεπε να τα είχαμε βάλει με μια υπερδύναμη. Πως θα 'πρεπε να είχαμε μετρήσει καλά τις δυνάμεις μας και να είχαμε αρκεστεί σ' όσα και όποτε, οικειοθελώς, ήθελε μας προσφέρει ο κατακτητής. Μα αν ήταν έτσι, λάθος θα ήταν και η μάχη στις Θερμοπύλες, λάθος θα ήταν και η άρνηση του Παλαιολόγου να παραδώσει την Πόλιν, λάθος και το έπος του '40. Αφού ο εχθρός θα περνούσε, προς τι η αντίσταση; Μα τι είναι, τότε, ορθό; Μήπως ο ραγιαδισμός κι ο εθνικός εξευτελισμός;

Είναι εύκολο, εκ των υστέρων, μέσα σε νέες συνθήκες και με την εμπειρία που αποκτήθηκε, να κρίνεται ένα γεγονός. Ένα γεγονός, όμως, θα πρέπει να κρίνεται στις συνθήκες που πραγματοποιήθηκε, στην περιρρέουσα ατμόσφαιρα της εποχής. Ποιος μπορεί να εκτιμήσει τι θα σοφιζόταν, χωρίς τον αγώνα της ΕΟΚΑ, ο κατακτητής; Υπήρχαν ανέκαθεν αγγλικές, φιλότουρκες φωνές, που μιλούσαν για επιστροφή της Κύπρου στην Τουρκία. Και ποιος θα μπορούσε να προεξοφλήσει ότι δεν θα μεμφόμασταν, σήμερα, τους εαυτούς μας αν μέναμε απαθείς, δούλοι νομιμόφρονες, ανάξιοι των Ελλήνων προγόνων μας;

Ο Παύλος Παλαιολόγος σε μια αποτίμηση του αγώνα, αμέσως μετά τη λήξη του έλεγε: «...Τα κατάστιχα της Ιστορίας δεν είναι κατάστιχα εμπορικών για να αντικρίξει με απόλυτη ισοσκέλιση η μερίδα του δούναι τη μερίδα του λαβείν. Μέσα στους τόμους της Ιστορίας υπάρχουν και σελίδες χωρίς αντίκρισμα, οι σελίδες της λεβεντιάς. Η λεβεντιά στην υπηρεσία ενός σκοπού. Αλλά και όταν ο σκοπός δεν επιτευχθεί, όταν το ύψος της προσφοράς δεν είναι ανάλογο με το ύψος της αποδόσεως, δεν είναι μικρό το κέρδος που αφήνει η λεβεντιά σαν λεβεντιά». Και πράγματι: Λεωνίδα, Κων/νος Παλαιολόγος, Αυξεντίου, Μάτσης, με την πτώση τους, φώτισαν περισσότερο από πολλές νίκες.

Δεν πρέπει, όμως, να μηδενίζουμε, ούτε και να υποτιμούμε τα αποτελέσματα εκείνου του αγώνα. Ο αγώνας εκείνος τερμάτισε την αποικιοκρατία. Κι άφησε ανοικτή την προοπτική της μελλοντικής βελτίωσης της ελευθερίας που επιτεύχθηκε.

Και δεν φταίει ο αγώνας, ούτε το πάθος για ελευθερία, αν εμείς δεν επιδείξαμε τις αρετές που έπρεπε για περιφρούρηση και ολοκλήρωση αυτής της ελευθερίας. Ο Έλληνας, δυστυχώς, ενώ ξέρει να γίνεται ολοκαύτωμα στον πόλεμο για την υπεράσπιση της γης του, την περιφρούρηση ή την ανάκτηση της ελευθερίας του, δεν ξέρει, ακόμα, να διαφυλάττει, σε καιρούς ειρήνης, ό,τι πέτυχε και να ολοκληρώνει τα επιτεύγματά του. Εμφιλοχωρεί μέσα του η διχό-

νοια και καταστρέφει, πολλές φορές, όσα με τόσες θυσίες και τόσους αγώνες πέτυχε.

Ο αγώνας της ΕΟΚΑ, συνιστά, ωστόσο, για μας τους Κυπρίους, τη συνισταμένη όλων των αγώνων της φυλής. Σ' αυτόν θα βρούμε τα στέρεα βάθρα και του σημερινού μας αγώνα, που με αγωνία αναζητούμε. Αν οκτώ αιώνες δουλείας και στυγνής τυραννίας δεν ίσχυσαν να κάμψουν το αδούλωτο φρόνημα του λαού, το ίδιο αίσθημα εθνικής τιμής υπαγορεύει τώρα και σ' εμάς το χρέος να παραμείνουμε όρθιοι. Ζούμε στην εποχή των ωμών συμφερόντων και των συσχετισμών δυνάμεων, και το ξέρουμε. Όπως, η ελευθερία, όμως, δεν δωρίζεται αλλά κατακτάται, έτσι και το μέλλον δεν διαγράφεται παθητικά, από την τύχη, αλλά διαμορφώνεται δυναμικά από κάθε λαό.

Είναι καιρός, ή μάλλον έχει εξαντληθεί ο καιρός, και πρέπει να ανανήψουμε. Να ανασυντάξουμε τις δυνάμεις αλλά κυρίως τις σκέψεις μας. Να κατανοήσουμε την κρισιμότητα των καιρών και να χαράξουμε πορεία πλεύσης: Η πείρα απέδειξε ότι οι συνεχείς υποχωρήσεις (κι έχουμε ήδη φτάσει στα όρια εθνικής αυτοκτονίας) δεν εξευμενίζουν τον κατακτητή, ούτε και τον οδηγούν σε συμβιβασμό. Το έχουμε διαπιστώσει ότι σε κάθε υποχώρησή μας η Τουρκία προβάλλει νέες αξιώσεις. Θα πρέπει, ως εκ τούτου, να εδράσουμε τον αγώνα μας αμετακίνητα, σε αδιαμφισβήτητες θέσεις αρχών, που είναι σήμερα παγκοσμίως αποδεκτές, ώστε κανένας να μην μπορεί, αν εμείς δεν το θέλουμε, να μας πιέσει. Ποιος και με ποια κριτήρια θα αρνηθεί, στον 21^ο αιώνα, το δικαίωμα περιουσίας, ελεύθερης διακίνησης και εγκατάστασης κάποιου στην ίδια του τη χώρα, όταν αυτό το δικαίωμα κατοχυρώνεται για όλη την Ευρώπη; Ποιος και με ποια κριτήρια, αν εμείς δεν το αποδεχτούμε, θα δικαιώσει ή θα δικαιολογήσει την Τουρκία στα θέματα του εποικισμού και του εθνικού ξεκαθαρίσματος;

Θα πρέπει να αντιληφθούμε, ύστερα, τον σοβαρότατο κίνδυνο που προέρχεται από την είσοδο στο έδαφός μας των παράνομων Μουσουλμάνων μεταναστών, που διοχετεύει σκόπιμα η Τουρκία, με σκοπό την αλλοίωση του δημογραφικού χαρακτήρα και των ελεύθερων περιοχών· και να εργαστούμε συστηματικά για παρεμπόδιση αυτής της εισόδου. Ο κίνδυνος από τους λαθρομετανάστες αυτούς είναι τεράστιος, με επιπτώσεις στην παιδεία και στην οικονομία της χώρας μας και με ορατή τη χρησιμοποίησή τους ως πέμπτης φάλαγγας, στο εσωτερικό μας, σε περίπτωση σύρραξης. Και συνιστά όνειδος για όλους μας η αντίθεση μερικών στα στοιχειώδη μέτρα που λαμβάνονται για παρεμπόδιση αυτής της εισόδου.

Η Παλαιά Διαθήκη μας λέει ότι όταν ο Φαραώ αντελήφθη τον κίνδυνο από την αύξηση του αριθμού των Εβραίων στην Αίγυπτο, θέλησε να ευαισθητοποιήσει τους πρώτους του λαού του για τη λήψη κατάλληλων περιοριστικών μέτρων. Το κύριο επιχείρημά του ήταν: «Εάν ποτε συμβῆ πόλεμος, προστεθήσονται οὔτοι πρὸς τοὺς ὑπεναντίους». Αν κάποτε γίνει πόλεμος, αυτοί θα προστεθούν με τους εχθρούς μας. Ισχύει το ίδιο και για μας. Οι λαθρομετανάστες έρχονται από την Κωνσταντινούπολη στο παράνομο αεροδρόμιο της Τύμπου και απ' εκεί διοχετεύονται στις ελεύθερες περιοχές γι' αυτό τον σκοπό.

Να καταπολεμήσουμε, στη συνέχεια, αποτελεσματικά, τη διαφθορά που απειλεί, ως νέος Αττίλας, να εκθεμελιώσει ό,τι απέμεινε όρθιο στον τόπο· από την υπόληψη στο εξωτερικό, μέχρι και την εκτίμηση του πιο άσημου πολίτη στην Κύπρο. Αν «φαῦλος βίος όρθά δόγματα οὐ τίκτει», πώς θα μπορέσουμε να ορθοδρομήσουμε στον εθνικό μας βίο, στον αγώνα για απελευθέρωση, όταν μικροί και μεγάλοι, άρχοντες και αρχόμενοι, παραδιδόμαστε στην ποικίλη διαφθορά;

Να καταγγείλουμε, μετά, σε όλα τα διεθνή βήματα και με όλη τη δύναμη της ψυχής μας, τον συνεχιζόμενο εποικισμό των κατεχομένων μας και να απαιτήσουμε τις προβλεπόμενες από τις διεθνείς συμβάσεις κυρώσεις στην κατοχική δύναμη.

Οι συγκυρίες όχι μόνο επιτρέπουν, αλλά επιβάλλουν χρησιμοποίηση όλων των προσφερόμενων μέσων και ανάληψη εκστρατείας για υπενθύμιση της εισβολής από την Τουρκία στον τόπο μας και της κατοχής που συνεχίζεται. Αν ο διεθνής παράγοντας ευαισθητοποιείται για την Ουκρανία, διαπράττουμε έγκλημα, αν δεν μιλήσουμε και για το δικό μας πρόβλημα. Ασεβούμε και στη μνήμη των νεκρών μας, όταν ανεχόμαστε να λέγεται από ελληνικά στόματα ότι είναι, μετά τον δεύτερο παγκόσμιο πόλεμο, η πρώτη φορά που παραβιάζονται τα σύνορα των κρατών της Ευρώπης.

Προπάντων, όμως θα πρέπει να ηχεί, αδιάλειπτα, στ' αυτιά μας ο λόγος του Θουκυδίδη για το δίκαιο και την ισχύ, όπως εκτίθεται στον δραματικό διάλογο Αθηναίων και Μηλίων: «Το επιχείρημα του δικαίου έχει αξία», λέει, «όπου υπάρχει δύναμις προς επιβολή! Όμως ο ισχυρός επιβάλλει ό,τι του επιτρέπει η δύναμή του και ο αδύναμος παραχωρεί ότι του επιβάλλει η αδυναμία του». Γι' αυτό θα πρέπει να αντιληφθούμε τη σημασία που έχει **η αναβίωση του δόγματος του Ενιαίου Αμυντικού Χώρου Κύπρου- Ελλάδος για την εθνική επιβίωσή μας, καθώς και η άμεση και αποτελεσματική ενίσχυση της αμυντι-**

κής θωράκισής μας και η ανανέωση των εξοπλιστικών προγραμμάτων μας.

Πιστεύω, πως έστω και τώρα, αν Ελλάδα και Κύπρος, συντονίσουμε τις προσπάθειές μας, κι αν μείνουμε αμετακίνητοι σε θέσεις αρχών, είναι δυνατή η σωτηρία. Ο Ελληνισμός, όταν ήταν έτοιμος για θυσίες κι όταν ομονούσε, πάντα πετύχαινε τους στόχους του. Το καθήκον μας απέναντι στους προγόνους μας, απέναντι στη μνήμη όλων των ηρωικών νεκρών μας, και ιδιαίτερα αυτών που θυσιάστηκαν το 1821, το 1955 και σ' όλους τους αγώνες του έθνους, επιτάσσει αυτή την προσπάθεια.

Νομίζω μόνο με τις πιο πάνω προϋποθέσεις και με τη βοήθεια του Θεού, ο οποίος βοηθά όσους βοηθούν τον εαυτό τους, θα εξασφαλίσουμε τη συνέχιση της παρουσίας του Ελληνισμού στη γη αυτή των πατέρων μας.

ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟ ΣΥΝΕΔΡΙΟ ΜΕ ΘΕΜΑ:

Η ΠΑΙΔΕΙΑ ΤΗΣ ΚΥΠΡΟΥ ΜΕΣΑ ΣΤΟ ΕΥΡΥΤΕΡΟ ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΚΑΙ ΔΙΕΘΝΕΣ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ

ΤΡΙΤΗ, 12 ΑΠΡΙΛΙΟΥ 2022

ΤΗΣ ΣΥΝΤΑΞΕΩΣ ΤΟΥ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΥ ΜΑΣ

Σε μία και μόνο φράση ο αρχαίος ελληνικός στοχασμός απέδωσε την ύψιστη σπουδαιότητα της αξίας της παιδείας για τον άνθρωπο, την πολιτεία και το μέλλον της ανθρωπότητας.

«ΠΑΙΔΕΙΑ ΚΑΛΛΙΣΤΟΝ ΕΣΤΙ ΚΤΗΜΑ ΒΡΟΤΟΙΣ».

Σε μια εποχή όπου τα πάντα κινούνται με ρυθμούς απίστευτα γρήγορους και στην οποία τα επιστημονικά επιτεύγματα, άλλα ελπιδοφόρα και άλλα τρομακτικά αγωνιώδη, ανακοινώνονται με εκπληκτική ανιούσα κλίμακα, η Παιδεία αποτελεί πάντοτε τη λυδία λίθο πάνω στην οποία θα εδραιωθεί ένα πνευματικό και καρποφόρο μέλλον της ανθρωπότητας ή θα οδηγήσει τον άνθρωπο στην ύβριν, με όλα τα τραγικά συνεπακόλουθα.

Ιδιαίτερα στην Κύπρο, όπου το εθνικό μας πρόβλημα ταλανίζει πειστικά τον λαό μας για μισό σχεδόν αιώνα, η Παιδεία αποτελεί το κορυφαίο θέμα που απασχολεί τον κάθε πνευματικό άνθρωπο. Δια τον λόγο αυτό η εταιρεία Συμβουλευτικών και Ερευνητικών Υπηρεσιών «ΛΑΟΔΙΚΗ», σε συνεργασία με το Υπουργείο Παιδείας και το Κυπριακό Κέντρο Μελετών, οργάνωσαν εκπαιδευτικό συνέδριο με θέμα:

**«Η ΠΑΙΔΕΙΑ ΤΗΣ ΚΥΠΡΟΥ ΜΕΣΑ ΣΤΟ ΕΥΡΥΤΕΡΟ
ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΚΑΙ ΔΙΕΘΝΕΣ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ»**

Ομιλητές στο Συνέδριο αυτό ορίστηκαν, ο Μητροπολίτης Πάφου κ. Γεώργιος, ο Υπουργός Παιδείας κ. Πρόδρομος Προδρόμου και η πρώτη Διευθύντρια Μέσης Εκπαίδευσης κ. Ζήνα Πουλλή.

Στο σημαντικό αυτό Συνέδριο απήθυνε χαιρετισμό και ο Αρχιεπίσκοπος Κύπρου κ.κ. Χρυσόστομος.

Πιο κάτω παραθέτουμε τον Χαιρετισμό του Μακαριωτάτου και το κείμενο της ομιλίας του Πανιερωτάτου Μητροπολίτη Πάφου κ. Γεωργίου.

Με ιδιαίτερη ικανοποίηση χαιρετίζουμε την πρωτοβουλία της εταιρείας Συμβουλευτικών και Ερευνητικών Υπηρεσιών «ΛΑΟΔΙΚΗ», Υπουργείου Παιδείας και Πολιτισμού, καθώς και του Κυπριακού Κέντρου Μελετών (ΚΥ.ΚΕ.Μ) για την αποψινή εκδήλωση με θέμα:

«Η ΠΑΙΔΕΙΑ ΤΗΣ ΚΥΠΡΟΥ ΜΕΣΑ ΣΤΟ ΕΥΡΥΤΕΡΟ
ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΚΑΙ ΔΙΕΘΝΕΣ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ».

Η Παιδεία αποτελεί στην πράξη τον προγραμματισμό της Πολιτείας για την ποιότητα του πολίτη που θέλει να διαπλάσει. Ως εκ τούτου, φροντίζει, προς τον σκοπό αυτό, ο κάθε μαθητής, μέσω του εκπαιδευτικού συστήματος, να αποκτήσει τις δέουσες γνώσεις, να αναπτύξει τις επιβαλλόμενες δεξιότητες, που του είναι χρήσιμες στον σύγχρονο κόσμο και να βιώσει τις διαχρονικές αξίες του πολιτισμού, ώστε να διαμορφώσει μια ολοκληρωμένη προσωπικότητα στη ζωή του, απαραίτητη για την πρόοδο του και την πρόοδο της Πατρίδας του και της ανθρωπότητας.

Ειδικά στην Κύπρο, ο άξονας των αξιών, σύμφωνα και με το Σύνταγμα της Κυπριακής Δημοκρατίας, πρέπει να έχει σχέση με το δημοκρατικό μας πολιτεύμα, καθώς επίσης και με την εθνική μας καταγωγή και τη θρησκευτική ταυτότητά μας. Σκοπός, επομένως, της Παιδείας μας είναι να διαμορφώσει ελεύθερους και δημοκρατικούς πολίτες αλλά και να δώσει πορεία ζωής στους Έλληνες της Κύπρου, που είναι ταυτόχρονα Ορθόδοξοι Χριστιανοί, χωρίς να αποκλείει, βεβαίως, αυτής της Παιδείας και οποιονδήποτε άλλον την επιθυμεί.

Ακριβώς εδώ, στον τομέα των αξιών, έχουμε τη γνώμη ότι τα αναλυτικά προγράμματα χρειάζονται αναθεώρηση και εμπλουτισμό. Κάνουν λόγο μόνο για ανάπτυξη της δημοκρατικότητας των μαθητών μας και αποσιωπούν εντελώς την ελληνικότητα και την ορθόδοξη χριστιανική τους ταυτότητα.

Δεν μπορούμε, ασφαλώς, να δεχθούμε αυτόν τον αποκλεισμό. Δεν αρκεί μόνο να δημιουργήσουμε μια κοινωνία ελεύθερων και δημοκρατικών πολιτών. Χρειαζόμαστε μια κοινωνία με ταυτότητα. Και αυτή η ταυτότητα δεν μπορεί να είναι άλλη από την ελληνική και την ορθόδοξη. Η πολυπολιτισμική κοινωνία, με την έμφαση που δίνει στην ετερότητα, δεν υπονοεί κατάργηση της ταυτότητας. Αντιθέτως, η ετερότητα είναι γόνιμη ευκαιρία για να συνειδητοποιήσουμε σαφέστερα τη διαχρονική μας ταυτότητα. Οι δύο έννοιες δεν είναι αλληλοαποκλειόμενες αλλά αλληλοσυμπληρούμενες.

Η ιστορία διδάσκει ότι λαοί που χάνουν την πολιτική τους ελευθερία μπορούν σε κάποια στιγμή να απελευθερωθούν. Λαοί που καταντούν στην οικονομική χρεοκοπία είναι δυνατόν να επανεύρουν την οικονομική τους ικμάδα. Λαοί, όμως, που χάνουν την πολιτιστική τους φυσιογνωμία μοιραία οδηγούνται στην εξαφάνιση.

Με αυτές τις σύντομες σκέψεις συγχαίρουμε τους διοργανωτές και τους, και τους κατ' εξοχήν σε θέματα Παιδείας, ομιλητές, ήτοι τον Πρόεδρο της Συνοδικής Επιτροπής επί των Θεμάτων Παιδείας και Χριστιανικής Αγωγής Μητροπολίτη Πάφου, αγαπητό εν Χριστώ αδελφό κ. Γεώργιο, τον Υπουργό Παιδείας, Πολιτισμού, Αθλητισμού και Νεολαίας κ. Πρόδρομο Προδρόμου και την τέως Διευθύντρια Μέσης Εκπαίδευσης κυρία Ζήνα Πουλλή.

Επιδαψιλεύουμε, τέλος, τις ευλογίες μας για ένα καρποφόρο εκπαιδευτικό συνέδριο, τα μηνύματα του οποίου να αποτελέσουν και στόχους του Υπουργείου Παιδείας και Πολιτισμού για ένα ευτυχέστερο μέλλον της πολύπαθης πατρίδος μας.

Μετ' ευχών εγκαρδίων

Ο ΚΥΠΡΟΥ ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΣ

Ακολουθεί η ομιλία του Πανιερωτάτου Μητροπολίτη Πάφου κ. Γεωργίου

Ευχαριστώ ιδιαίτερα την εταιρεία Συμβουλευτικών και Ερευνητικών Υπηρεσιών «ΛΑΟΔΙΚΗ», καθώς και το Κυπριακό Κέντρο Μελετών, γιατί με όρισαν να είμαι ένας από τους ομιλητές, στην αποψινή εκδήλωση με θέμα:

«Η ΠΑΙΔΕΙΑ ΤΗΣ ΚΥΠΡΟΥ ΜΕΣΑ ΣΤΟ ΕΥΡΥΤΕΡΟ
ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΚΑΙ ΔΙΕΘΝΕΣ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ».

Με ομιλητές τους κατ' εξοχήν ειδικούς σε θέματα Παιδείας, τον Υπουργό Παιδείας, Πολιτισμού, Αθλητισμού και Νεολαίας κ. Πρόδρομο Προδρόμου και την πρώην Διευθύντρια Μέσης Εκπαίδευσης Δρα Ζήνα Πουλλή, κατανοώ ποια θα πρέπει να είναι τα όρια της δικής μου εισήγησης. Θα πρέπει να δω τα θέματα της Παιδείας μας, στην εποχή μας, και στο νέο περιβάλλον, Ευρωπαϊκό και Διεθνές που ζούμε, από την οπτική γωνία της Εκκλησίας.

Με τον όρο «Παιδεία», εννοούμε όλες τις επιδράσεις, σκόπιμες και μη, που δέχεται ένα άτομο μέσα στο κοινωνικό του περιβάλλον, από τη γέννηση μέχρι τον θάνατό του. Μ' αυτή την έννοια, Παιδεία ασκεί ολόκληρη η κοινωνία με τους ποικίλους θεσμούς και τα έθιμά της, τον τρόπο ζωής των πολιτών, τα ΜΜΕ και γενικά με ολόκληρο τον πολιτισμό της. Είναι γι' αυτό που μιλούμε για παρεχόμενη Παιδεία, έστω κι αν δεν υπάρχουν σχολεία.

Ο όρος «Εκπαίδευση» αναφέρεται σ' ένα μέρος μόνο της Παιδείας, σ' εκείνο που γίνεται για ένα περιορισμένο διάστημα χρόνου στο σχολείο ή και σε κάποιο εργαστήριο.

Λέγεται, και πολύ σωστά, ότι η Παιδεία αποτελεί την έκφραση του πολιτισμού μιας κοινωνίας και συγχρόνως το μέσο για τη διαιώνισή της. Με την Παιδεία η κοινωνία μεταδίδει στη νέα γενιά τις πολιτιστικές της αξίες - εθνικές, κοινωνικές, θρησκευτικές - και με την Παιδεία η νέα γενιά βοηθείται να ενταχθεί στο κοινωνικό σύνολο και ν' αποτελέσει έναν κρίκο στην εξελικτική του πορεία.

Η Παιδεία αποτελεί στην πράξη τον προγραμματισμό της Πολιτείας για το τι είδους Πολιτεία θέλει να δημιουργήσει και κυρίως για το τι είδους πολίτη θέλει να πλάσει.

Τη στιγμή που καθορίζονται οι εκπαιδευτικοί στόχοι και αναζητούνται τα μέσα για επίτευξη αυτών των στόχων, διαγράφεται ουσιαστικά η πορεία που θα ακολουθήσει ένας λαός για πολλές γενιές.

Στην Κύπρο, η Παιδεία ανετέθη από το Σύνταγμα στην κάθε κοινότητα ξεχωριστά. Κι εμείς αναφερόμαστε στην Παιδεία της Ελληνικής Κοινότητας, αφού το Υπουργείο Παιδείας, Πολιτισμού, Αθλητισμού και Νεολαίας, γέννημα ανάγκης, αντικατέστησε μετά την Τουρκανταρσία, την Ελληνική Κοινοτική Συνέλευση. Σκοπός, λοιπόν, της Παιδείας μας είναι να διαπλάσει χαρακτήρες, να μορφώσει και να δώσει κατεύθυνση και πορεία ζωής στους Έλληνες της Κύπρου, που είναι ταυτόχρονα και Ορθόδοξοι Χριστιανοί, χωρίς να αποκλείει

και οποιονδήποτε άλλον το επιθυμεί, αυτής της Παιδείας.

Δύο βασικοί παράγοντες, λοιπόν, που επηρεάζουν καθοριστικά την Παιδεία μας, **είναι η εθνική καταγωγή και η θρησκευτική ταυτότητά μας**. Κι είναι φυσικό να αναμένουμε οποιοδήποτε περιεχόμενο της Παιδείας μας, όχι μόνο να μην έρχεται σε αντίθεση με τα χαρακτηριστικά των δύο αυτών παραγόντων, αλλά και να τα προάγει.

Η παιδεία πέρα από την προσφορά γνώσεων στοχεύει και στην προσφορά αγωγής. Σε περιπτώσεις, μάλιστα, όπως τη δική μας, του Κυπριακού Ελληνισμού **το εκπαιδευτικό σύστημα πρέπει να προσανατολίζεται κυρίως στην προσφορά αγωγής**. Πατί από την αγωγή που θα προσφερθεί, τη φιλοσοφία ζωής που θα μεταδοθεί στους μαθητές και από την προσωπικότητα που αυτοί θα βοηθηθούν να αναπτύξουν, θα εξαρτηθεί σε μεγάλο βαθμό η ευαισθησία που θα επιδείξουν στις επιβουλές εναντίον της πατρίδας τους, καθώς και η αγωνιστική τους διάθεση. Κι είναι γνωστό πως η γεωγραφική μας θέση προκαλεί συχνά τέτοιες επιβουλές.

Ο Ελληνισμός ήταν πάντοτε συναρτημένος με την παιδεία του. Δεν μπορεί, δηλαδή, κι αυτό επιβεβαιώθηκε πολλές φορές από την Ιστορία, να πηγαίνει καλά ο Ελληνισμός ενώ καταβαραθρώνεται η παιδεία του. Και το αντίθετο παρατηρείται. Δεν μπορεί να ανυψώνεται και να καρποφορεί η Ελληνική παιδεία χωρίς άμεσες ευνοϊκές επιπτώσεις στον Ελληνισμό. Η συρρίκνωση του Ελληνισμού υπήρξε, σχεδόν πάντοτε, η κατάληξη μιας μακράς αργής πνευματικής και παιδευτικής φθοράς, που εκδηλωνόταν πιο εμφαντικά στην παραμέληση των εθνικών και θρησκευτικών αξιών και στην υποτίμηση της γλώσσας του.

Ασφαλώς, και τα γενικότερα προβλήματα της Παιδείας ενδιαφέρουν την Εκκλησία και επιδεικνύει και γι' αυτά ιδιαίτερο ενδιαφέρον. Επειδή, όμως, αναφέρθησαν προηγουμένως, κάνω απλώς νύξη σ' αυτά για να μη δοθεί η εντύπωση ότι γι' αυτά δεν ενδιαφέρεται η Εκκλησία.

Αναφέρομαι πρώτα στο παρατηρούμενο τα τελευταία χρόνια πνεύμα της ήσσοнос προσπάθειας και της οκνηρίας, εκ μέρους των μαθητών, που γίνονται ανεκτά από το σχολείο, αφού όλοι οι μαθητές προάγονται και ουδείς μένει στάσιμος. Έτσι η πολιτεία ανέχεται να υποβιβάζονται συνεχώς τα επίπεδα των σπουδών. Γράφει, χαρακτηριστικά, ο Γιώργος Χατζηκωστής ότι η τάση των υπευθύνων για την Παιδεία να φροντίζουν κατά πρώτο λόγο για τους αδύνατους μαθητές, με ποικίλα μέτρα επιείκειας, φέρνει τους αποτυχημένους και τους μέτριους στο επίπεδο των άξιων και των πετυχημένων. Στην περίπτωση

αυτή συγχύζεται η ισότητα ενώπιον της Παιδείας με την ισότητα μέσα στην Παιδεία. Η ισότητα ενώπιον της Παιδείας θεμελιώνει τα δικαιώματα των αδύνατων, το δικαίωμα της πρόσβασης στη μόρφωση, πράγμα δημοκρατικό· η ισότητα μέσα στην Παιδεία προσβάλλει τα δικαιώματα των καλύτερων (και επομένως και της κοινωνικής ολότητας), πράγμα ολοκληρωτικό. Γιατί είναι οι ικανοί που θα αποτελέσουν κάθε φορά, τη σπονδυλική στήλη της κοινωνίας και της πολιτείας. Η θέση αυτή βρίσκει και την Εκκλησία απόλυτα σύμφωνη.

Είναι, ύστερα, και το θέμα της πειθαρχίας. Τα τελευταία χρόνια παρακολουθούμε μεγάλες εκπτώσεις και στο θέμα αυτό. Ορθώς ελέχθη ότι σκοπός της αγωγής δεν είναι να διδάξουμε τα παιδιά να κάνουν ή να πετυχαίνουν ό,τι επιθυμούν, αλλά να επιθυμούν αυτά που πρέπει.

Χωρίς πειθαρχία και καθοδήγηση τα παιδιά κατανοούν την ελευθερία ως ασυδοσία και καταλήγουν σε επιθετική συμπεριφορά, κάτι που αναιρεί την στοχοθεσία της αντιαυταρχικής αγωγής. Δεν υπάρχει πορεία προς την ελευθερία, η οποία να μην διέρχεται από την πειθαρχία. Αποτέλεσμα, ίσως εν μέρει και αιτία, της τάσης για άκρατο φιλελευθερισμό και απειθαρχία ήταν και η ανάμειξη κομμάτων στα σχολεία. Το κακό του κομματισμού και της πολιτικολογίας στα σχολεία δεν είναι μόνον η ενθάρρυνση της απειθαρχίας και της αναρχίας, αφού οι μαθητές νιώθουν ότι θα έχουν στις πράξεις τους την κάλυψη του Κόμματός τους, αλλά κυρίως η στροφή της προσοχής και των μορφωτικών ενδιαφερόντων τους σε δευτερεύοντες τομείς της ζωής, καθώς και η παραχάραξη μιας γνήσιας πολιτικής (όχι κομματικής) Παιδείας.

Η πειθαρχία στα σχολεία επλήγη βαθιά και από την κατάργηση της μαθητικής στολής στη Μέση Εκπαίδευση. **Η καθιέρωση στολής είναι, αναμφίβολα, στοιχείο αγωγής.** Αυτή προϋποθέτει συμμόρφωση σε κανονισμούς και δείχνει ισότητα όλων των μαθητών μέσα στο σχολείο, που είναι και βασική αρχή του Χριστιανισμού. Ως προς το θέμα της στολής, η Εκκλησία τονίζει ότι η προσωπικότητα έχει μεγαλύτερη αξία από την εμφάνιση. **Και προς τη δημιουργία ισχυρής προσωπικότητας πρέπει να τροχοδρομούμε τους μαθητές.**

Και στην ανάγκη ύπαρξης προτύπων προς μίμηση από τους μαθητές υπερθεματίζει η Εκκλησία. Ξέρει πώς «**ἅτα τυγχάνει ὀφθαλμῶν ἀπιστότερα καὶ κενὸς ὁ λόγος ἂν μὴ ἢ πράξις συμπαρῆ**». Ό,τι και να διδάξουμε με λόγια, αν τα έργα μας, των εκπαιδευτικών και όλων των φορέων παιδείας, είναι αντίθετα, δεν ωφελούμε σε τίποτα.

Σε προηγούμενες εποχές, όπου άνθρωποι και ιδέες διεκινούντο πολύ αργά,

κάθε χώρα μπορούσε, λίγο ή πολύ, να κρατήσει στα επιθυμητά, γι' αυτήν, όρια την παιδεία της. Σήμερα όμως, που λόγω Τεχνολογίας, ο κόσμος έγινε μια γειτονιά, όπου μπορείς να παρακολουθήσεις από τον τόπο σου ένα γεγονός την ώρα που συμβαίνει σε οποιοδήποτε μέρος της γης, ακόμα και στο διάστημα, είναι δύσκολο να μείνει ανεπηρέαστη η παιδεία μιας χώρας από ό,τι συμβαίνει στον υπόλοιπο κόσμο. Δεν μπορούν να κρατηθούν τα ήθη και τα έθιμα της κοινωνίας χωρίς υπέρμετρη προσπάθεια για απόκρουση των ξένων επηρεασμών.

Μπροστά στις προκλήσεις από την Παγκοσμιοποίηση, την πολυπολιτισμικότητα της κοινωνίας και την αλλαγή του κοσμοειδώλου πώς θα πρέπει να απαντήσει η παιδεία μας;

Η παγκοσμιοποίηση, η οποία καταργεί σύνορα και αγνοεί εθνικές, θρησκευτικές, ή άλλες ιδιαιτερότητες ενός λαού, βρίσκει θιασώτες και στον τομέα της Παιδείας. Αν, όμως, το εμπόριο, η τεχνολογία, η ελεύθερη ροή κεφαλαίου διεθνώς, μπορούν να ωφεληθούν από την ομογενοποίηση και την παγκόσμια επιβολή, άλλες παράμετροι του ανθρώπινου βίου, όπως η Παιδεία, κινδυνεύουν από την παγκοσμιοποίηση.

Η έννοια της παγκοσμιοποίησης είναι αντιφατική προς την ίδια την ανθρώπινη φύση. **Πεμπτούσια της ανθρώπινης ταυτότητας είναι η ιδιαιτερότητα.** Πολλοί, μεμονωμένα άτομα, αλλά και κόμματα, που επιδιώκουν να κυβερνήσουν και να επιβάλουν αυτές τις απόψεις τους, υποσκάπτοντας την παιδεία, διερωτώνται σε τι μας χρειάζεται η Ιστορία, η πολύπλοκη γλώσσα μας με τη δύσκολη γραμματική και το δυσκολότερο συντακτικό της, η προσήλωση στην παράδοση. Πρέπει, λεν, να είμαστε πραγματιστές. Να ξεχάσουμε το παρελθόν, να δούμε το μέλλον.

Ποια θα πρέπει να είναι η απάντησή μας και ποια η απάντηση της Εκκλησίας σ' αυτή την πρόκληση;

Παρόλο που έχουμε συναίσθηση του σημερινού πολυπολιτισμικού χαρακτήρα της κυπριακής κοινωνίας, καθώς και των παγκόσμιων τάσεων, οι εκπαιδευτικοί μας στόχοι πρέπει να είναι άρρηκτα συνδεδεμένοι με μια μακροπρόθεσμη πολιτική εθνικής και φυσικής επιβίωσης του Ελληνισμού στην Κύπρο. **Δεν πρέπει η διαπολιτισμική αγωγή να γίνει το μέσον για κατάργηση ή υποβάθμιση της εθνικής αυτοσυνειδησίας μας.** Θα σεβαστούμε τους άλλους, τα χαρακτηριστικά και τον πολιτισμό τους, αλλά δεν θα αλλοιώσουμε την Ιστορία μας, δεν θα καταργήσουμε τα εθνικά μας σύμβολα, ούτε και θα υποβαθμίσουμε τις εθνικές επετείους μας.

Κάτω από την επίδραση των πιο πάνω δοξασιών, αυξάνονται στις μέρες μας οι φωνές ότι στο πολυπολιτισμικό περιβάλλον που ζούμε και, λαμβανομένου υπόψη του θρησκευτικού μωσαϊκού του μαθητικού πληθυσμού, δεν έχει θέση το μάθημα των Θρησκευτικών, που αφορά στη θρησκευτική ταυτότητα μιας μερίδας, έστω και της πλειοψηφίας των μαθητών, δηλαδή των Ορθόδοξων Χριστιανών. Πολλοί ορθόδοξοι μαθητές ζητούν ήδη για διάφορους λόγους και παίρνουν απαλλαγή από το μάθημα. Το δικαίωμα αυτό έχουν όλοι οι ξένοι. Όπου υπάρχουν μεγάλες ομάδες αλλοθρήσκων ή ετερόδοξων μπορεί να γίνει μια διευθέτηση για να διδάσκονται τα δικά τους. Όπου υπάρχουν ελάχιστες μονάδες ξένων, όμως, πρέπει το σχολείο να επιφορτίζεται με την επιτήρηση τους σε άλλο χώρο εκτός της τάξης την ώρα των θρησκευτικών; Αν ο Πακιστανός, ο Σριλανκέζος, ο Ινδός, ο Αιγύπτιος κλπ., που φοιτά στα σχολεία μας, παρακολουθεί Ομήρου Οδύσσεια ή Ιλιάδα και Ελληνική Ιστορία, γιατί αυτά διαλαμβάνονται στο Εκπαιδευτικό Σύστημα του τόπου, γιατί να ενοχλεί το μάθημα των Θρησκευτικών και το περιεχόμενό του; Γιατί κατηγορούμαστε ότι επιχειρούμε να προσηλυτίσουμε στην πίστη μας τους ξένους; Όπως τα άλλα μαθήματα δεν στοχεύουν να εξελληνίσουν τους μετανάστες, έτσι και τα Θρησκευτικά δεν στοχεύουν να τους εκχριστιανίσουν. Με την κριτική σκέψη που του αναπτύσσει το σχολείο, ο μαθητής μπορεί να τοποθετηθεί με τον ένα ή τον άλλο τρόπο απέναντι στο περιεχόμενο του μαθήματος. Σ' έναν τόπο, με τη συντριπτική πλειοψηφία των μαθητών να είναι Ορθόδοξοι Χριστιανοί, κάνουμε προσηλυτισμό, όταν διδάσκουμε την πίστη μας; Πρέπει να απολογούμαστε για τα αυτονόητα;

Επί πλέον, οι στόχοι του μαθήματος των Θρησκευτικών, που είναι κυρίως η επίτευξη της αρμονικής συνύπαρξης του ανθρώπου με τον Θεό, τον συνάνθρωπο και τη φύση, ταυτίζονται, εν πολλοίς, και βοηθούν στην επίτευξη των στόχων μιας δημοκρατικής και ανθρώπινης παιδείας.

Ακόμα περισσότερο συνηγορεί υπέρ της διατήρησης και ενίσχυσης του μαθήματος των Θρησκευτικών και το γεγονός ότι στη δική μας Ορθόδοξη παράδοση, τα μαθήματα των Θρησκευτικών προσφέρει το όραμα της συμφιλίωσης και της καταλλαγής ανθρώπων και λαών, προβάλλει την αξιοπρέπεια του ανθρώπινου προσώπου και την ακεραιότητα της δημιουργίας, επιδιώκει την ελευθερία και τη δικαιοσύνη και συμβάλλει στην ειρήνη και στην αδελφοσύνη, πράγματα που αποτελούν βασικές επιδιώξεις της παιδείας.

Μιλώντας για το μάθημα των Θρησκευτικών, έχω την εντύπωση πως με τα νέα αναλυτικά προγράμματα, σε κάποιους τομείς, υπερβάλλουμε. Η απο-

δοχή του άλλου, του διαφορετικού, ακόμα και του εχθρού, κι όχι μόνον η αποδοχή αλλά και η αγάπη και η θυσία γι' αυτόν, είναι βασικό χαρακτηριστικό του Χριστιανισμού. Ακόμα και σε καιρούς διωγμών η Εκκλησία ευχόταν υπέρ των διωκτών της. Το να εισάγουμε, όμως, στο μάθημα των Θρησκευτικών από την Γ' Δημοτικού, ενότητα για Αρμένιους, Μαρωνίτες, Τουρκοκύπριους δεν νομίζω ότι θα ωφελήσει τα παιδιά. Προηγουμένως, αν δεν κάνω λάθος, αυτό γινόταν μόνο στην Στ' Δημοτικού. Η αναφορά δεν θα περιοριστεί, ασφαλώς, στην αποδοχή και φιλία μαζί τους. Θα θίξει διαφορές, θρησκευτικές και δογματικές, πράγμα που υπερβαίνει την αντιληπτικότητα των παιδιών της ηλικίας αυτής. Η διαφορετικότητα, η ιδιαιτερότητα, η έννοια του άλλου και της αποδοχής του δίνονται μέσα από την όλη αγωγή του σχολείου, τις γιορτές και συγκεντρώσεις και τα άλλα μαθήματα. Με το μάθημα των Θρησκευτικών και τη μελέτη των άλλων δογμάτων και θρησκειών σ' αυτό το πρώιμο ηλικιακό επίπεδο, επαναλαμβάνω, μάλλον σύγχυση θα επιφέρει.

Νομίζω πως δεν έχω τον χρόνο για να επεκταθώ στην αρνητική τοποθέτηση κάποιων απέναντι σε άλλα μαθήματα όπως είναι η Ιστορία και τα Ελληνικά. Είναι κι αυτό μια πρόκληση όχι μόνον των καιρών αλλά και ενδεικτικό της εθνικής μειοδοσίας μας. Είναι νωπά στη μνήμη μας, ακόμα τα περί συνωπισμού στην προκυμαία της Σμύρνης που επιχειρήθηκε να εισαχθούν σε σχολικό βιβλίο της Ιστορίας. Γιατί με την Ιστορία συνδεόμαστε με τους προγόνους μας, μελετούμε και παραδειγματιζόμαστε από τις επιτυχίες και τις αποτυχίες τους, τα λάθη και τις παραλείψεις τους και προχωρούμε πιο ασφαλισμένα προς το μέλλον. **Μα και η γλώσσα οδηγεί στην εθνική μας αυτοσυνειδησία. Μας συνδέει με τους προγόνους μας.** Είναι η ίδια γλώσσα του Ομήρου, του Αισχύλου, του Μεγ. Αλεξάνδρου, του Παλαιολόγου, του Αυξεντίου, του Παλληκαρίδη. **Είναι η γλώσσα στην οποία γράφτηκε και υπομνηματίστηκε ολόκληρη η Καινή και διασώθηκε η Παλαιά Διαθήκη.** Δεν είναι κοινοτοπία να λεχθεί ότι η γλώσσα αποτελεί προθήκη του πολιτισμού, και όπου ξεπέφτει το ένα συμπαρασύρει και το άλλο. Μια γλώσσα φτωχή σημαίνει και μια διάνοια φτωχή και έναν πολιτισμό φτωχό. Θα πρέπει, επομένως, να δώσουμε την πέπουσα σημασία και σ' αυτές τις προκλήσεις των ημερών μας.

Η Παιδεία μας θα πρέπει να αντιμετωπίσει τις ιδιαίτερες αυτές, αλλά και τις άλλες προκλήσεις που συναντούμε στην Κύπρο και που άπτονται της επιβίωσής μας ως Ελλήνων στη γη αυτή των πατέρων μας. **Θα πρέπει να εξακολουθήσει να διατηρεί άσβεστη τη μνήμη των κατεχομένων εδαφών μας και να τονώνει το εθνικό φρόνημα.** Θα πρέπει να ενισχύει την αλληλοκατανόηση με τους Τουρκοκύπριους συμπατριώτες μας, να αποδέχεται τους κάθε

λογής μετανάστες, παρά την ευθύνη που θα πρέπει να καταλογίζει σε όσους επιτρέπουν ή ανέχονται την ανεξέλεγκτη διοχέτευσή τους προς τις ελεύθερες περιοχές, αλλά πρώτα να καλλιεργεί την εθνική αυτοσυνειδησία και να απαιτεί την αποκατάσταση της δικαιοσύνης.

Επισκεπτόμενος τα σχολεία για αγιασμούς ή και ομιλίες, αλλά και συνομιλώντας με πολλούς λειτουργούς της Παιδείας, μου δημιουργήθηκε η εντύπωση ότι, εδώ και χρόνια, επιδιώκεται σταθερά η υποβάθμιση της ταυτότητας του κυρίαρχου τμήματος του Κυπριακού λαού, που είναι η ελληνική, έναντι της ταυτότητας των άλλων μικρών εθνικών ομάδων που υπάρχουν στην Κύπρο.

Η καλλιέργεια και η ανάπτυξη της οικείας ταυτότητας δεν σημαίνει εθνικισμό ούτε και εθνικό ναρκισσισμό ούτε, ασφαλώς, και υποτίμηση των άλλων. **Σημαίνει καλλιέργεια των αξιών της παράδοσης, στέρηση γνώση της Ιστορίας και γενικά αυτογνωσία.**

Κυκλοφορεί, ευρέως, η λανθασμένη άποψη ότι όσο απεκδυόμαστε την ελληνικότητά μας, τόσο προσεγγίζουμε τους Τουρκοκύπριους και, κατά συνέπεια, πλησιάζουμε στη διευθέτηση του προβλήματός μας. Η πείρα τόσων χρόνων διαπραγμάτευσης θα πρέπει να έχει πείσει τους πάντες ότι εκείνο που επιτυγχάνουμε, απεκδυόμενοι την ελληνικότητά μας, είναι να απομακρυνόμαστε από την Ελλάδα, και να χάνουμε το μοναδικό στήριγμα που έχουμε εδώ και τρεισήμισι χιλιάδες χρόνια.

Μακριά από τον κύριο ελληνικό κορμό, λίγοι σε αριθμό, κρατημένοι από την Ιστορία και τη γλώσσα μας, στηριζόμενοι στην Ορθόδοξη πίστη μας, αν θέλουμε να έχουμε συνέχεια και προοπτική θα πρέπει να συγκεντρώσουμε τις προσπάθειές μας στη συνέχιση και ενίσχυση μιας Παιδείας που, ως ελληνική Παιδεία, επεβλήθη σε περιόδους αποικιοκρατίας και που, παλαιότερα, ως «ΚΡΥΦΟ ΣΧΟΛΕΙΟ», απέδωσε.

Ως Εκκλησία έχουμε και μιαν άλλη πρόταση: Όλοι αντιλαμβανόμαστε, ότι το σχολείο υπηρετεί το έθνος· διευκρινίζει, φωτίζει και μεταλαμπαδεύει εθνικές αξίες. **Πι' αυτό το σχολείο πρέπει να είναι όργανο της πολιτείας και όχι της κυβέρνησης. Διαιωνίζει εθνικές και όχι κομματικές αξίες.** Ως εκ τούτου χρειάζεται να καθοριστούν μόνιμοι στόχοι που να μην αλλάζουν, όταν αλλάζει η κυβέρνηση. Όταν μια κυβέρνηση καταργεί εκείνα που εισάγει η άλλη, (αναλυτικό πρόγραμμα, στόχους, σχολικά βιβλία, τύπους σχολείων κ.ά), όχι μόνον δεν σημειώνεται πρόοδος αλλά και δημιουργείται σύγχυση. Όλοι θυμούμαστε ότι, μέσα στα πλαίσια της κομματικής διεκκυστίνδας, καταργήθηκε στην πρά-

ξη, πριν από λίγα χρόνια, και ο στόχος **«ΔΕΝ ΞΕΧΝΩ ΚΑΙ ΑΓΩΝΙΖΟΜΑΙ»**, για να δοθεί, δήθεν, το βάρος στην καλλιέργεια της συνδιαλλαγής και της επαναπροσέγγισης με τους Τουρκοκυπρίους. Σε μιαν εγκύκλιο, μάλιστα, για την «Πορεία Μακαρίου», γινόταν, τότε, αναφορά σε «εξτρεμιστικές ομάδες Ελληνοκυπρίων που υπέσκαψαν την Κυπριακή Δημοκρατία το 1963-1964». Δίναμε έτσι, εκτός των άλλων, και την εντύπωση στους ξένους ότι καταπιέζαμε τους Τουρκοκυπρίους και ότι θέταμε σε ίση μοίρα τα εγκλήματα της Τουρκίας με κάποιες ανεύθυνες και μεμονωμένες πράξεις μερικών ασυνείδητων Ελληνοκυπρίων.

Οφείλουμε, λοιπόν, όλοι να συμβουλευόμαστε και να πιέσουμε, ώστε όλοι μαζί, όλα τα κόμματα και όλοι οι θεσμικοί Φορείς, **να καθορίσουν μian ενιαία και σταθερή γραμμή για την Παιδεία μας, που θα υπηρετήσει τον μέγιστο στόχο της εθνικής μας επιβίωσης στη γη αυτή των πατέρων μας.**

Επίσης, τώρα που η Τεχνολογία, η κάθε είδους πρόοδος αλλά και καινοφανείς (και κενοφανείς) ιδέες εισβάλλουν στη ζωή μας, οφείλουμε, πέρα από την εθνική ταυτότητά μας, να διαφυλάξουμε και το πνευματικό συστατικό της ύπαρξής μας· να προστατευτούμε από τη διολίσθηση προς κατώτερες και εφήμερες αξίες ή και σε απαξίες. **Κι ο μόνος ασφαλής τρόπος προστασίας από τους νεοφανείς αυτούς κινδύνους είναι η εμμονή μας στην ελληνοχριστιανική Παιδεία μας. Η Παιδεία είναι και το μόνο όπλο που διαθέτουμε εναντίον κάθε κοσμικής δύναμης, οικονομικής, πολιτικής, στρατιωτικής.**

**ΤΟ ΠΑΓΚΥΠΡΙΟ ΓΥΜΝΑΣΙΟ
ΑΠΟ ΤΟ 1812 ΑΠΟΤΕΛΕΙ ΦΑΡΟ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΟΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗΣ ΜΑΣ ΠΑΙΔΕΙΑΣ**

ΧΑΙΡΕΤΙΣΜΟΣ ΤΟΥ ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΤΗ
ΠΑΦΟΥ κ. ΓΕΩΡΓΙΟΥ
ΣΤΗΝ ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ ΤΟΥ ΒΙΒΛΙΟΥ
«Κ α Τ α Γ ρ α Φ Η»
ΤΟΥ ΠΡΩΗΝ ΠΡΟΕΔΡΟΥ ΤΗΣ ΒΟΥΛΗΣ
ΤΩΝ ΑΝΤΙΠΡΟΣΩΠΩΝ
κ. ΓΙΑΝΝΑΚΗ ΟΜΗΡΟΥ

Υπάρχουν σε κάθε έθνος και κάθε λαό, στο πέρασμα των αιώνων, εποχές στις οποίες, έστω κι αν με αφανή τρόπο γίνονται ζυμώσεις και προετοιμάζονται εκρήξεις, παρουσιάζουν μίαν ομαλή επιφάνεια. Φαίνονται χρόνια αδειανά, εποχές λιμνασμένες. Και ξαφνικά παρουσιάζονται χρόνια ταραγμένα, χρόνια εκρηκτικά, εποχές που φαίνονται να τις εγκυμονούσαν οι αιώνες.

Είναι και οι άνθρωποι που ζουν σε τέτοιες σημαδεμένες εποχές, κάποιοι απ' αυτούς σε θέσεις ευθύνης. Ίσως, ευνοημένοι για τη στιγμή της εμφάνισής τους στη ζωή, αφού αξιώνονται να δουν και να ζήσουν πράγματα που είχαν πεθυμήσει να δουν και να ζήσουν γενεές προγόνων τους και δεν τα κατάφεραν, αλλά και φορτωμένοι με ιδιαίζουσες ευθύνες για να φανούν αντάξιοι των προσδοκιών των καιρών τους. Να περισώσουν ό,τι οι γαληνεμένοι αιώνες διεφύλαξαν, και να τα προωθήσουν όσο καλύτερα μπορούν. Αυτών και η γραφή, και οι σημειώσεις και τα απομνημονεύματα καθίστανται εντύπωμα για τους κατοπινούς. Τέτοια εποχή ήταν τα χρόνια του απελευθερωτικού μας αγώνα και τα χρόνια που ακολούθησαν μέχρι την τουρκική εισβολή και κατοχή.

Μέσα σε λιγότερα από είκοσι χρόνια χώρεσαν ένας επικός εθνικοαπελευθερωτικός αγώνας, ο τερματισμός της αποικιοκρατίας, η εγκαθίδρυση της

Κυπριακής Δημοκρατίας, η τουρκοανταρσία, ο επώδυνος διχασμός, το πραξικόπημα, η τουρκική εισβολή. Χρόνια ταραγμένα με πολλές και συχνές μεταπτώσεις από τη δόξα στην καταισχύνη, από τον ηρωισμό στην αγωνία για την εθνική επιβίωση στην εσχατία αυτή του Ελληνισμού. Όποιος βρέθηκε στο πέρασμα αυτών των χρόνων είχε τη δυνατότητα να καταξιώσει το πρόσκαιρο πέρασμά του από τον κόσμο τούτο, να συνειδητοποιήσει το μεγαλείο της φυλής του, να νιώσει και την προσωπική του ευθύνη έναντι των παρακαταθηκών των προγόνων.

Τέτοια προσωπικότητα είναι και ο Γιαννάκης Ομήρου, του οποίου σταθμούς της ζωής και της δράσης, στην πολυτάραχη εποχή του, παρακολουθούμε στο βιβλίο που παρουσιάζουμε απόψε. Χαίρομαι ιδιαίτερα, που, εκπροσωπώντας τον Μακαριώτατο, βρίσκομαι απόψε μαζί σας για να χαιρετήσω εκ μέρους του, την παρουσίαση του βιβλίου του «ΚΑΤΑΓΡΑΦΗ». Ο Μακαριώτατος παρακολούθησε τον Γιαννάκη Ομήρου μιαν ολόκληρη ζωή, αφού συνδεόταν και με τη θρησκευόμενη οικογένειά του.

Οκτώ αιώνες σκλαβιάς σε διάφορους αφέντες προετοίμαζαν τη μεγαλειώδη εξόρμηση του 1955. Εικοσιπέντε και πλέον γενεές Ελλήνων Κυπρίων από το 1191, που η Κύπρος αποσπάστηκε βίαια από τη Βυζαντινή αυτοκρατορία, ζούσαν με το όραμα της εθνικής αποκατάστασης. Κι αξιώθηκε η γενιά του '55 να ζήσει καταστάσεις πρωτόγνωρες. Μαθητής του Δημοτικού, ο Συγγραφέας ζει την ένταση του αντιαποικιακού αγώνα. Μαθητής του Γυμνασίου, στα πρώτα χρόνια της Ανεξαρτησίας, στο σχολείο που ζούσε ακόμα έντονα το πέρασμα του Ευαγόρα Παλληκαρίδη, παρακολουθεί, χωρίς και να μπορεί να αντιδράσει αποτελεσματικά, την υπονόμηση του Εθνάρχη Μακαρίου και την πορεία της Κύπρου προς την εθνική καταστροφή. Το ίδιο και στην Εθνική Φρουρά, όπου υπηρετεί.

Ως φοιτητής ζει στο καταθλιπτικό κλίμα της δικτατορίας, δίνοντας διέξοδο και νόημα στα νεανικά του όνειρα με την ένταξή του στις φιλομακαριακές φοιτητικές ομάδες και στο αντιδικτατορικό φοιτητικό κίνημα. Τον παρακολουθούμε μέσα από την εξιστόρηση σημαντικών στιγμών της πορείας του και ως εκφωνητή στον **ΕΛΕΥΘΕΡΟ ΡΑΔΙΟΣΤΑΘΜΟ** της Πάφου, αμέσως μετά την εκδήλωση του προδοτικού πραξικοπήματος της 15^{ης} Ιουλίου 1974 και ως αποτιμητή της αντίστασης στην Πάφο. Γράφει χαρακτηριστικά, εκφράζοντας μια διαχρονική αρχή: «Η αντίσταση στο πραξικόπημα δεν έγινε από τους εξ αποστάσεως παρατηρητές, τους παθητικούς θεατές, τους λιποτάκτες, τους καιροσκόπους και τους χαμαιλέοντες. Αυτή η συνομοταξία ανθρώπων πήγαν

στα σπίτια τους από τον συντομότερο δρόμο!»

Ο Γιαννάκης Ομήρου ευνοήθηκε και σ' έναν άλλο τομέα της ζωής. Συνάντησε ξεχωριστούς ανθρώπους με τους οποίους συνεργάστηκε και από τους οποίους πολλά διδάχτηκε. Κυριότερος, όπως ο ίδιος το ομολογεί, ο Βάσος Λυσσαρίδης, ο πολιτικός του μέντορας, τα ιδιαίτερα χαρίσματα του οποίου εκθέτει στο βιβλίο του.

Παρελαύνουν κι άλλες προσωπικότητες, αφού περάσουν από την ορθή κρίση του Συγγραφέα και παραδίδονται στους αναγνώστες, για να φωτίσουν με τη δράση τους τη φουρτουνιασμένη εποχή του, όπως ο Ανδρέας Παπανδρέου, ο Απόστολος Κακλαμάνης, ο Ιχσάν Αλή και άλλοι.

Μέσα από τις θέσεις αυξανόμενης ευθύνης, που διαδοχικά ανέλαβε - βουλευτής, Υπουργός Άμυνας, Πρόεδρος της ΕΔΕΚ, Πρόεδρος της Βουλής -, δεν διστάζει ο Συγγραφέας να εκθέσει τις απόψεις του, να σχολιάσει και να επικρίνει λανθασμένους χειρισμούς, να διορθώσει, όπου μπορεί, καταστάσεις και να αναλάβει τις ευθύνες του, όταν είναι ανάγκη.

Ξεχωριστό κεφάλαιο αναφέρεται στους S300 και δεν διστάζει να ομολογήσει ότι με την κατάληξη, που είχε το θέμα των Ρωσικών πυραύλων, η Κύπρος εξασφάλισε **«πιστοποιητικό κράτους ήσσονος κυριαρχίας»**.

Δηλώνοντας ότι ήταν «Υπουργός αμέσου εξόδου», έδειχνε ότι δεν τον συγκινούσε το αξίωμα, αλλά ήθελε να συμβάλει όσο μπορούσε, στην άμυνα του τόπου. Γι' αυτό και δεν διστάζει να αποδώσει τις ευθύνες εκεί που όντως υπάρχουν. Είμαι σίγουρος ότι θα του προκάλεσαν πρωτόγνωρα δυσάρεστα συναισθήματα και θα ένιωσε εσωτερικό σεισμό ακούοντας από επίσημα χείλη τα λόγια ότι αν η κυπριακή κυβέρνηση αποφάσιζε να προχωρήσει στην εγκατάσταση των S - 300 στην Κύπρο **«δεν θα υπήρχε αλληλεγγύη από πλευράς ελληνικής κυβέρνησης»**. Κι ήταν, βεβαίως, η ματαίωση της εισαγωγής των πυραύλων που τον οδήγησαν σε παραίτηση, 10 μόλις μήνες, αφ' ότου είχε αναλάβει το Υπουργείο Άμυνας.

Η σοβαρότητα των προθέσεων του Γιαννάκη Ομήρου στην ορθή αντιμετώπιση του εθνικού μας προβλήματος φαίνεται και από την εισήγησή του για διαφοροποίηση του τρόπου λειτουργίας του Εθνικού Συμβουλίου. Οι κομματικοί αρχηγοί ούτε ειδικές γνώσεις έχουν ούτε μπορούν να αποφύγουν τους κομματικούς πειρασμούς. Ένας ισχυρός μηχανισμός τεχνοκρατικής υποστήριξης από ειδικούς επιστήμονες, που θα εκπονούν μελέτες στρατηγικής, με

συγκεκριμένες εισηγήσεις, είναι η πρότασή του.

Η μακροχρόνια - ισόβια ενασχόληση του Συγγραφέα με το εθνικό μας θέμα και η αταλάντευτη θέση του σε θέματα αρχών, καθώς και η νομική του κατάρτιση, μας κάνουν να εκτιμήσουμε ιδιαίτερα τις θέσεις του στο 7^ο και τελευταίο κεφάλαιο του βιβλίου, που αναφέρονται στους Στόχους και τις Προοπτικές του Κυπριακού. Λέει ξεκάθαρα, κι είναι τούτο απαύγασμα της πείρας και των μελετών του, ότι διαχρονικό μας χρέος πρέπει να 'ναι η σταθερή και η αμετάκλητη προσήλωσή μας **στην κρατική μας οντότητα, την Κυπριακή Δημοκρατία, ότι λύση με εγγυήσεις και εγγυητές είναι αδιανόητη, ότι πρέπει να επιμένουμε σε συγκεκριμένο περιεχόμενο μιας αποδεκτής λύσης και όχι στην ονοματολογία.** Γιατί όπως λέει, ο όρος της διζωνικής, όπως ερμηνεύεται από την Τουρκική πλευρά, οδηγεί σε λύση καθεστώτος φυλετικών διακρίσεων.

Αναφερόμενος στη διολίσθηση των θέσεών μας προς τις τουρκικές ο κ. Ομήρου λέγει χαρακτηριστικά: Ρυθμίσεις όπως η «εκ περιτροπής Προεδρία» και η «σταθμισμένη ψήφος», που απάδουν και συγκρούονται ευθέως με τον διεθνή και τον ευρωπαϊκό νομικό πολιτισμό, αν ισχύσουν, θα οδηγήσουν σε ένα και μόνο αποτέλεσμα. Να καταστήσουν θνησιγενές το Σύνταγμα που θα τις υιοθετήσει. **Τονίζει, επίσης, ότι η άμυνά μας θα πρέπει να εξακολουθήσει να αποτελεί κορυφαία παράμετρο της εθνικής μας στρατηγικής και ότι είναι απαραίτητη η αμυντική συμπόρευση Κύπρου και Ελλάδας.**

Απονέμοντας τον δίκαιο έπαινο στον κ. Ομήρου για την πορεία ζωής που επέλεξε και διήνυσε και ευχαριστώντας τον για το έργο του «ΚΑΤΑΓΡΑΦΗ» που μας αφήνει ως «κτῆμα ες αεί», θα ήθελα να κλείσω με μια δική του, ουσιαστική παρατήρηση:

«... Έχουμε αποδεχθεί την Ομοσπονδία και αυτή είναι μια ιστορικά ανέκκλητη παραδοχή. Αυτό, ωστόσο, δεν πρέπει να σημαίνει ασυμβατότητα με θεμελιώδεις αρχές, στις οποίες εδράζονται τα σύγχρονα πολιτεύματα, ως προΐοντα του ευρωπαϊκού νομικού πολιτισμού. Ας κατανοήσουν όλοι αυτή την απλή αλήθεια. Ούτε η Ιστορία ούτε η Επιστήμη ούτε ο νομικός πολιτισμός και η πολιτική ευθυκρισία επιτρέπουν μια τέτοια επιπολαιότητα...».

ΤΟ ΜΕΓΑ ΜΥΣΤΗΡΙΟΝ ΤΟΥ ΓΑΜΟΥ

ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΤΗ ΚΟΡΩΝΕΙΑΣ κ. ΠΑΝΤΕΛΕΗΜΟΝΟΣ

«Ἄρσεν καὶ θήλυ ἐποίησεν αὐτούς» (Γεν. α΄, 27) καὶ (Ματθ. ιθ΄, 4)

Α'. Η ΤΑΞΗ ΤΟΥ ΓΑΜΟΥ

«Οὐ καλόν εἶναι τόν ἄνθρωπον μόνον ἐπί τῆς γῆς» (Γεν. β΄, 18). Μέ αὐτὴ τὴν φράση, πού ἀναφέρει ἡ Γένεση, ἡ ἀγάπη τοῦ Δημιουργοῦ διαπιστώνει τὴν μοναξιά τοῦ Ἀδάμ μέσα στὴν δημιουργία. Ὁ κόσμος ἂν καὶ γεμάτος ἀπὸ πληρότητα καὶ ποικιλία μορφῶν, πραγμάτων καὶ ὄντων, δέν προσέφερε ἀκόμη στὸν Ἀδάμ ἓνα σύντροφο, πού νά εἶναι ἀνάλογος μέ τὴν οὐσία του καὶ ν' ἀνταποκρίνεται στίς ἀπαιτήσεις τοῦ ἐσωτερικοῦ του κόσμου.

Τότε λέγει ἡ Γένεση: «ἐπέβαλεν ὁ Θεός ἕκστασιν ἐπὶ τόν Ἀδάμ, καὶ ὑπνώσει καὶ ἔλαβε μίαν τῶν πλευρῶν αὐτοῦ καὶ ἀνεπλήρωσε σάρκα ἀντ' αὐτῆς. Καὶ ὤκοδόμησεν ὁ Θεός τὴν πλευράν, ἣν ἔλαβεν ἀπὸ τοῦ Ἀδάμ, εἰς γυναῖκα καὶ ἤγαγεν αὐτὴν πρὸς τόν Ἀδάμ» (Γεν. β΄, 21-22). Βέβαια ἡ δημιουργία τῆς γυναίκας ἐκφράζεται μέ μιὰ εἰκόνα. Καὶ μάλιστα, ὅ,τι συμβαίνει, συμβαίνει μέσα σέ μιὰ «ἕκστασι». Ἐνῶ ὁ Ἀδάμ βρισκόταν σ' αὐτὴν τὴν κατάσταση, ὁ Θεός, μᾶς λέγει ἡ Γραφή, παίρνει μιὰ πλευρά τοῦ Ἀδάμ καὶ πλάθει τὴν γυναῖκα. Ἡ εἰκόνα αὐτὴ ἐκφράζει ἔντονα τὴν ὁμοιότητα τῆς οὐσίας, πού ὑπάρχει ἀνάμεσα στὸν ἄνδρα καὶ στὴν γυναῖκα. Πόσο λίγο, βέβαια, ἔχουν ὅλα αὐτὰ σχέση μέ τὴν βιολογία ἢ τὴν ἀνατομία φαίνεται ἀπὸ τὴν ὑπογράμμιση ὅτι ὅλα αὐτὰ συμβαίνουν μέσα στὴν «ἕκστασι» τοῦ Ἀδάμ καὶ μοιάζουν μέ ὄραμα.

Ἐδώ, βλέπομε ὅτι ἡ Ἁγ. Γραφή, χωρὶς νά κάνει ἐπιστήμη μέ τίς ἀπλές καὶ ἀπλοϊκές ἴσως εἰκόνες τῆς μᾶς τονίζει καὶ μᾶς διδάσκει βασικές ἀλήθειες. Πραγματικά δέν θά μπορούσε νά ἐκφράσει κανεὶς μέ καλλίτερο τρόπο τὴν ὁμοιότητα τῆς οὐσίας τῶν δύο φύλων καὶ μάλιστα σέ ἀπλοῦς ἀνθρώπους, ὅπως ἦσαν τὴν ἐποχὴ πού γράφτηκε ἡ Γένεση. Ἀκόμη καὶ τό ὅτι ἡ γυναῖκα δέν εἶναι οὔτε ἀνώτερη, οὔτε κατώτερη ἀπὸ τόν ἄνδρα, ἀλλὰ στέκεται δίπλα - στό

πλευρό του άνδρα - ισότιμη. Γι' αυτό άς μή θεωρούμε άφελείς αυτές τίς διηγήσεις. Κρύβουν θεϊκό βάθος μέσα στην έπιφανειακή τους άπλότητα.

Ό Άγ. Ίωάννης ό Χρυσόστομος έρμηνεύοντας αυτό τό χωρίο λέγει ότι ό Θεός για τήν δημιουργία τής Εΰας δέν έκαμε «άλλην πλάσιν, άλλ' εκ τής ήδη γενομένης πλάσεως του Άδάμ λαβών βραχύ τί μέρος, ώκοδόμησεν αυτό και τέλειον ειργάσατο». Τονίζει άκόμη ό ιερός Πατήρ ότι όλα αυτά «ύπερβαίνουσι πάντα λογισμόν ανθρώπινον» και μπορεί νά τά δεϊ κανείς και κατανοήσει μόνο «τοις τής πίστεως όφθαλμοις».

Έτσι ό Θεός «ήγαγε αυτήν προς τον Άδάμ», ώδήγησε τήν γυναίκα στον άνδρα. Και τότε πραγματοποιείται μιά συνάντηση - γνωριμία από ουσία σε ουσία. Αυτό φαίνεται από τον τόνο του θριάμβου, πού έχει ή φράση του Άδάμ: «τουτο νύν όστουν εκ των όστέων μου και σάρξ εκ τής σαρκός μου» (Γεν. β', 23). Τώρα είναι δυνατή ή ανθρώπινη κοινωνία. Και εδώ ύπάρχει ένα σπουδαίο στοιχείο. Η γυναίκα χαρακτηρίζεται ως «βοηθός» του άνδρός. Είναι μιά συμπαραστάτις στή ζωή του. Μιά συμπλήρωση τής ζωής και του έργου του και ολοκλήρωση. Και μάλιστα χαρακτηρίζεται «βοηθός κατ' αυτόν» (Γεν. β', 18), δηλ. άνάλογη μ' αυτόν, ταιριαστή μέ τήν ουσία και τήν προσωπικότητά του. Γιατί ό,τι κυρίως χαρακτηρίζει και καθορίζει τήν ουσία αυτής τής σχέσεως - άνάμεσα στον άνδρα και στην γυναίκα - δέν είναι τό βιολογικό ή ψυχολογικό στοιχείο, αλλά τό προσωπικό. Συναντώνται ως πρόσωπα - προσωπικότητες.

Και ή προσωπικότητα του ανθρώπου έχει πολλές διαστάσεις. Τήν βιολογική, τήν ψυχολογική, τήν πνευματική, τήν ήθική διάσταση. Σ' όλες αυτές τίς διαστάσεις πρέπει ν' ανταποκρίνεται ή σχέση και όλες νά τίς ίκανοποιεί, για νά είναι έπιτυχημένη. Άν σήμερα έχομε τόση άποτυχία στή σχέση των δύο φύλων, είναι γιατί οι άνθρωποι άρκοϋνται στό βιολογικό ή και στό ψυχολογικό μόνο στοιχείο τής σχέσεως - δηλ. στην εκτόνωση τής όρμής και τον έρωτα έστω - και άδιαφοροϋν για τά υπόλοιπα στοιχεία. Άδιαφοροϋν για τήν αγάπη, πού είναι ή βαθύτερη πνευματική σχέση και κοινωνία και για τήν ευθύνη, πού ανταποκρίνονται στην πνευματική και ήθική διάσταση τής ανθρώπινης ύπαρξεως. Όταν ό Θεός όδηγεί τήν Εΰα στον Άδάμ και τήν χαρακτηρίζει «βοηθόν κατ' αυτόν», αυτό σημαίνει, ότι μ' αυτήν τήν συνάντηση ξυπνοϋν: ή άνθηση τής αγάπης, ή εκτόνωση τής όρμής, ή ανθρώπινη καρποφορία και ή ευθύνη. Είναι μιά συνάντηση «έν αγάπη» και μιά έμπνευση για τή ζωή και τά έργα του. Όλα αυτά ένοϋνται μέ τή λέξη «βοηθός» και άποτελοϋν τήν «magna charta» των σχέσεων των δύο φύλων.

«Ἐνεκεν τούτου καταλήψει ἄνθρωπος τὸν πατέρα αὐτοῦ καὶ τὴν μητέρα καὶ προσκολληθήσεται πρὸς τὴν γυναῖκα αὐτοῦ, καὶ ἔσονται οἱ δύο εἰς σάρκα μίαν» (Γεν. β', 24) συνεχίζει ἡ Γένεση. Καὶ σημειώνει ὁ Ἱερός Θεοφύλακτος: «καὶ οὐκ εἶπε συνοικήσει, ἀλλὰ προσκολληθήσεται, τὴν ἀδιάσπαστον ἔνωσιν δηλῶν». Καὶ ὁ Θεοδώρητος: «Τοσαύτη συνάφεια γίνεται, ὥστε μίαν σάρκα τοὺς δύο νομίζεσθαι. Καὶ μάρτυς ὁ τοῦ γάμου καρπός· ἔν γάρ παιδίον ἐξ ἀμφοτέρων γεννᾶται».

Ἡ φράση αὐτὴ τῆς Γενέσεως μᾶς λέγει, ὅτι ἡ σχέση ἀνάμεσα στὸν ἄνδρα καὶ στὴν γυναῖκα τότε μόνο φθάνει στοῦ πλήρες ἀνθρώπινο ὕψος της, ὅταν καὶ οἱ δύο εἶναι πρόθυμοι καὶ ἀποφασισμένοι – σύμφωνα μέ τό σχέδιο τοῦ Δημιουργοῦ - γιά μιὰ ἀποκλειστική, βαθειὰ ἀνθρώπινη κοινωνία ἀγάπης, πού διαρκεῖ ὅσο καὶ ἡ ζωὴ. Π' αὐτό καὶ ἡ ιερότητα αὐτῆς τῆς κοινωνίας, αὐτοῦ τοῦ δεσμοῦ, ἀπαιτεῖ τὸν περιορισμό τῆς ὀρμῆς στὰ πλαίσια τῆς συζυγικῆς πιστότητας. Ἀλλὰ δέν ἀρκεῖ μόνο νά μὴν τραυματίζει ὁ ἕνας τὰ αἰσθήματα τοῦ ἄλλου. Ἡ ἀγάπη, πού λαμβάνει ὑπ' ὄψιν τό πρόσωπο – τὴν προσωπικότητα – τοῦ ἄλλου καὶ ὄχι μόνο τὴν ἐμφάνιση ἢ τὴν ἐξωτερικὴ ἔλξη, δέν ἀρκεῖται στό νά μὴ βλάπτει ἢ τραυματίζει τὸν ἄλλο, ἀλλὰ ἐξαρτᾶ ὀλόκληρη τὴν προσωπικὴ εὐτυχία ἀπὸ τὴν εὐτυχία τοῦ/τῆς συντρόφου. Καὶ ἔτσι θεμελιώνεται ὁ γάμος. Ἡ τάξη μιᾶς ἐξαγιασμένης κοινωνίας τῶν δύο φύλων.

Ἅλα αὐτὰ βρῖσκουν τὸν ἀντίλαλό τους στό κατὰ Ματθαῖον Εὐαγγέλιον, ὅπου ὁ Κύριος τονίζει τὴν ιερότητα τοῦ γάμου. Καὶ ὅταν Τὸν ρωτοῦν, γιατί ὁ Μωυσῆς ἐπέτρεψε τὴν διάλυση τοῦ γάμου, ὁ Ἰησοῦς ἀπαντᾷ: «Πρὸς τὴν σκληροκαρδία ὑμῶν... ἀπ' ἀρχῆς δέ οὐ γέγονεν οὕτω» (Ματθ. ιθ', 8). Αὐτό τό «ἀπ' ἀρχῆς» μᾶς θυμίζει τό «ἐν ἀρχῇ» τῆς Γενέσεως. Τότε πού ὁ Θεός ὁ ἴδιος ἔγινε ὁ νυμφαγωγός τοῦ πρώτου ἀνθρώπινου ζεύγους.

Ἄν ὅμως ὑπάρχει ἡ «σκληροκαρδία», τότε ὁ ἄνθρωπος δέν μπορεῖ νά καταλάβει τί σημαίνει ἀγάπη, πού εἶναι πάντα μιὰ θυσία. Καὶ ἔρχονται συχνά στιγμές κρίσεως, πού γιά νά σωθεῖ ἕνας γάμος, χρειάζεται θυσία.

Β'. Ο ΑΠΑΓΟΡΕΥΜΕΝΟΣ ΚΑΡΠΟΣ.

Μία συνηθισμένη ἐρμηνεῖα, πού δίδεται στό δέντρο «τῆς γνώσεως τοῦ καλοῦ καὶ τοῦ κακοῦ», πού ἀναφέρει ἡ Γένεση (κεφ. β') εἶναι ἐκείνη, πού ξεκινᾶ ὄχι ἀπὸ τὴν ὀνομασία τοῦ δένδρου, ἀλλὰ ἀπὸ τό νόημα, πού ἡ εἰκόνα – σύμβολο, δένδρο, ἔχει μέσα στό μῦθο καὶ στό ὑποσυνείδητο. Ἡ σιωπηλὴ ζωὴ, πού ρουφᾶ ἀπὸ τὰ βᾶθη τῆς γῆς τοὺς χυμούς της. Κάθε χρόνο φέρει τοὺς καρ-

πούς του και μ' αὐτούς αὐξάνεται και πολλαπλασιάζεται. Ἔτσι, λοιπόν, λέγει ἡ ἄποψη αὐτή: Τό δένδρο στόν Παράδεισο εἶναι τό μυθικό δένδρο τῆς ζωῆς και καρποί του εἶναι ἡ ὠριμη γενετήσια ζωή. Και τό φάγωμα τοῦ καρποῦ, πού ἀπαγορεύει ἡ ἐντολή, εἶναι ἡ ἔνωση τῶν δύο φύλων.

Ὅσο ὁ ἄνθρωπος εἶναι παιδί και ἡ ὁρμή ἀκόμη ὑπνώτει, ζεῖ ἀθῶος και εὐτυχισμένος. Τά στοιχεῖα τοῦ κόσμου του εἶναι ἰσορροπημένα μεταξύ τους και ἐπικρατεῖ εἰρήνη. Αὐτό εἶναι ὁ παράδεισος. Μόλις ὅμως ξυπνήσει ἡ ὁρμή, ἀρχίζει ἡ ἀνησυχία. Τό παιδί ἔρχεται σέ ἀντίθεση μέ τόν ἴδιο τόν ἑαυτό του. Δέν καταλαβαίνει τόν ἑαυτό του πιά. Ἐρχεται σέ σύγκρουση μέ τούς μεγαλυτέρους. Γιατί ἡ τάξη, πού αὐτοί ἐκπροσωπούν, τό ἐμποδίζει στήν ἱκανοποίηση τῆς ὁρμῆς. Ἔτσι κλείνεται στόν ἑαυτό του και γίνεται ἀπειθαρχο. Και ὅμως θέλει νά ζήσει πλήρως τήν ζωή και πρέπει νά θέλει. Και ἔτσι ἀκολουθεῖ τήν δύναμη τῆς ὁρμῆς και ὁ Παράδεισος τῆς παιδικῆς, εὐτυχισμένης ἀθωότητας καταστρέφεται. Αὐτό πρέπει νά συμβαίνει ἔτσι γιατί ἔτσι μόνο ἡ ἀναπτυσσόμενη ἀνθρώπινη προσωπικότητα φθάνει στήν ὠριμότητα τῆς ζωῆς μέ τήν καρποφορία της, τήν σοβαρότητα και τήν εὐτυχία της. Ὅτι, λοιπόν, διηγεῖται ἡ Γένεση – σύμφωνα μ' αὐτή τήν ἄποψη – δέν εἶναι τίποτε ἄλλο παρά ἡ πρωταρχική παρουσίαση τοῦ δράματος, πού παίζεται στήν ζωή τοῦ κάθε ἀνθρώπου.

Μ' αὐτήν τήν ψυχολογική ἐρμηνεία τοῦ «ἀπαγορευμένου καρποῦ» συμπλέκεται και ἡ μυθική. Γιά τήν συνείδηση τῶν πρώτων ἀνθρώπων – λέγει – ὅλες οἱ κοσμικές και ἀνθρώπινες ἐνέργειες εἶχαν θρησκευτικό χαρακτήρα, και μάλιστα ἡ γενετήσια ζωή. Ἡ ἐπίδραση τῆς ὁρμῆς και ἡ καρποφορία θεωρήθηκαν σάν θεῖες δυνάμεις, πού ἀνεβάζουν τόν ἄνθρωπο πάνω ἀπό τόν ἑαυτό του. Ὅτι ἀπαγόρευε τόν καρπό εἶναι – λέγει αὐτή ἡ ἄποψη – ὁ φθόνος τῶν θεῶν, πού ζηλεύουν τούς ἀνθρώπους, γι' αὐτήν τήν μεγάλη δύναμη, πού, μέ τήν πληρότητά της, κάνει τόν ἄνθρωπο ἐπικίνδυνο. Και ἔτσι δίνουν στόν ἄνθρωπο τήν ἡμερη εὐτυχία μιᾶς ὑπάρξεως, πού ἡ ὁρμή κοιμᾶται και αὐτό εἶναι ὁ «παράδεισος».

Ἡ ἐρμηνεία αὐτή τοῦ «ἀπαγορευμένου καρποῦ» εἶναι καταφάνερα λαθεμένη. Ἀρκεῖ νά ρίξωμε μιᾶ ματιά στό κείμενο τῆς Γενέσεως. Γιατί ἐκεῖ ἀναφέρεται ρητά, ὅτι ὁ Θεός ἔπλασε τόν ἄνθρωπο ὡς ἄνδρα και γυναῖκα. «Ἄρσεν και θῆλυ ἐποίησεν αὐτούς» (Γεν. α', 27). Ἐπομένως ὁ καθορισμός και διαχωρισμός τοῦ φύλου ἀνήκει στήν ἴδια τήν δημιουργία τοῦ ἀνθρώπου ἀπό τόν Θεό. Και στή συνέχεια ἀναφέρεται: «και εὐλόγησεν αὐτούς ὁ Θεός λέγων· αὐξάνεσθε και πληθύνεσθε και πληρώσατε τήν γῆν» (Γεν. α', 28). Αὐτήν τήν ἐντολή τήν ἔδωσε ὁ Δημιουργός στό πρώτο ἀνθρώπινο ζεῦγος ἀμέσως μετά τήν δημιουρ-

γία του καί πρίν ἀπό τήν πτώση. Καί αὐτό, τί ἄλλο μπορεῖ νά σημαίνει, παρά, ὅτι οἱ ἄνθρωποι θά ἀναπτύσσονται μέσα στήν πληρότητα τῆς ζωῆς καί τῆς καρποφορίας; Πῶς λοιπόν ἔφθασαν σ' αὐτήν τήν ἐσφαλμένη ἐρμηνεία, ὥστε νά θεωρεῖται ὡς πτώση καί ὡς ἀπαγορευμένη ἡ σχέση τῶν δύο φύλων; Αὐτό συμβαίνει, γιατί βλέπομε τήν σημερινή κατάσταση τοῦ ἀνθρώπου. Τήν σημερινή κατάσταση τῆς γενετήσιου σχέσεως, πού εἶναι γεμάτη ὄχι μόνο ἀπό ἱκανοποιήσεις, ἀλλά καί ἀπό σύγχυση, διάσπαση, ταραχή, ἀγωνία. Καί ὅλα αὐτά τά τοποθετοῦμε καί στήν ζωή τῶν πρωτοπλάστων. Σκεπτόμαστε δηλ., ὅτι ὁ Θεός ἀπαγόρευσε τήν σχέση τῶν φύλων, γιά νά μή συμβοῦν αὐτά τά δεινά. Καί ξεχνᾶμε ὅτι αὐτά δέν εἶχαν σχέση μέ τόν πρωτόπλαστο. Ξεχνᾶμε δηλ., ὅτι ἀνάμεσα στόν ἄνθρωπο, ὅπως εἶναι σήμερα, καί στόν ἄνθρωπο, πού ἀναφέρεται στή Γένεση, μεσολάβησε μιὰ καταστροφή, πού ὀνομάζεται «ἀμαρτία».

Τό δένδρο, λοιπόν, δέν σημαίνει καθόλου τήν ἱκανοποίηση τῆς ὀρμῆς καί ἡ ἐντολή τοῦ Θεοῦ δέν τήν ἀπαγορεύει. Ὅπως ἄλλωστε καί ἡ γνώση δέν εἶναι κακή, οὔτε τήν ἀπαγόρευσε ὁ Δημιουργός στούς πρωτοπλάστους. Ἀλλά ἔχει σημασία ὁ τρόπος, πού ὁ ἄνθρωπος ἐπιδιώκει τήν γνώση. Ἄν δηλ. ἐπιδιώκει τήν γνώση μέ ἀλαζονεία ἀπέναντι στόν Δημιουργό, ξεχνώντας ὅτι αὐτός εἶναι δημιούργημα. Κάτι ἀνάλογο μπορούμε νά ποῦμε καί γιά τήν γενετήσια ὀρμή. Καί αὐτή τοποθετεῖ τόν ἄνθρωπο μπροστά σέ μιὰ ἀπόφαση. Μπορεῖ νά τήν ἱκανοποιεῖ μέ τέτοιο τρόπο, ὥστε νά ξεχνᾶ τόν Θεό. Μπορεῖ ὅμως νά μένει καί σέ μιὰ τάξη, πού τιμᾷ τόν Θεό. Μπορεῖ νά ὀδηγεῖται σέ μιὰ ἀλαζονεία καί νά ξεσηκώνεται ἐναντία στό Θεό, μπορεῖ ὅμως καί νά παραμένει ὑπάκουος καί νά ἀποδέχεται τήν ἀλήθεια τοῦ Θεοῦ.

Στό τέλος τῆς δεύτερης διηγήσεως τῆς Γενέσεως ἀναφέρεται: «Καί ἦσαν οἱ δύο γυμνοί, ὁ τε Ἀδάμ καί ἡ γυνή αὐτοῦ, καί οὐκ ἤσχύνοντο» (Γεν. β', 25). Οἱ πρῶτοι ἄνθρωποι ὑπῆρχαν καί ζοῦσαν σέ ἕνα ἄνοιγμα τῆς οὐσίας των, διαυγεῖς καί χωρίς καμμιά ἐσωτερική διάσπαση. Καί τίποτα δέν τοῦς δημιουργοῦσε τό αἶσθημα ὅτι κάτι σ' αὐτούς δέν εἶναι ἐντάξει, γι' αὐτό «καί οὐκ ἤσχύνοντο». Καί αὐτό συνέβαινε, ὄχι γιατί ἦσαν παιδιά, ἀνανάπτукτα ὄντα, ἀλλά γιατί μέ ὀλόκληρη τήν ὑπαρξή τους στέκονταν στό θέλημα τοῦ Θεοῦ. Καί ὅπως λέγει ὁ ἅγιος Ἰωάννης ὁ Δαμασκηνός: «Θεόν εἶχον ἔνοικον καί αὐτόν εὐκλεές περιβόλαιον καί τήν αὐτοῦ ἦσαν περιβεβλημένοι χάριν» (Ἰωάννου Δαμασκηνοῦ, Ἑκδοσις ἀκριβῆς τῆς ὀρθοδόξου πίστεως, τμήμα 25, στ. 47). Πι' αὐτό δέν αἰσθάνονταν ντροπή ἄν καί γυμνοί. Καί δέν ἐντρέπονταν οὔτε, ὅταν, σύμφωνα μέ τό θέλημα τοῦ Θεοῦ, ὡς ἄνδρας καί γυναῖκα θά συναντῶντο, γιά νά ἐκπληρώσουν τήν ἐντολή τοῦ Θεοῦ «αὐξάνεσθε καί πληθύνεσθε». Αὐτό εἶναι φανε-

ρό από όσα αναφέρει σχετικά ή Γένεση. Γιατί σύμφωνα μέ τήν αφήγηση τής Αγ. Γραφής ό Θεός «ήγαγε τήν γυναίκα πρós τόν Άδάμ». Καί ό Άδάμ μέ θεία έμπνευση είπε τά λόγια τής συστάσεως του γάμου: «ένεκεν τούτου καταλήψει άνθρωπος τόν πατέρα αὐτοῦ καί τήν μητέρα καί προσκολληθήσεται πρós τήν γυναίκα αὐτοῦ καί έξονται οί δύο εἰς σάρκα μίαν» (Γεν. β', 24). Άλλοιώς τί νόημα θά είχε καί ή εύλογία του Θεοῦ καί ή έντολή πρίν από τήν πτώση: «αὐξάνεσθε καί πληθύνεσθε»; Γι' αὐτό καί ό Αγ. Κύριλλος Άλεξανδρείας γράφει σχετικά ότι: «Μιάς του Άδάμ παραιρεθείσης πλευρᾶς τό γύναιον δέ πλάττεται, καί πρós παιδων γονήν ύπηρετήσον αὐτῶ, καί συμβιοτεῦσον ώς όμογενές καί δή καί συνδιαιτώμενον έν άπλότητι διατελεῖ» (Κυρίλλου Άλεξανδρείας, Γλαφυρά εἰς τήν Πεντάτευχον, τόμος 69, σελ. 20, στ. 54). Όλα αὐτά θά συνέβαιναν άκριβώς «έν άπλότητι», χωρίς όλη αὐτή τήν σύγχυση, όλη τήν ανάγκη καί όλη αὐτή τήν άγωνία, πού προκαλεῖ τώρα τό γενετήσιο ένστικτο στή ζωή του ανθρώπου, πού άπομονωμένο από τά άλλα στοιχεῖα τής προσωπικότητας, όδηγεῖ τούς ανθρώπους στήν ύποδούλωση καί διάσπαση, ένῶ, όταν εἶναι ιεραρχικά ένταγμένο μέσα στή ζωή, όπως συνέβαινε στους πρωτοπλάστους – καί έχει σαν ύπόβαθρο τήν άγάπη καί τήν εύθύνη, όδηγεῖ στήν άρμονία καί τήν ολοκλήρωση του ανθρώπινου προσώπου.

Γ'. ΑΝΔΡΑΣ ΚΑΙ ΓΥΝΑΙΚΑ.

Ό άνθρωπος άρνήθηκε τήν ύπακοή στον Θεό. Άπ' αὐτή τή στάση του ανθρώπου προκλήθηκε ή άταξία, πού ήλθε σ' όλη τήν ύπαρξή του. Αὐτή ή άταξία καί ή σύγχυση – πού γι' αὐτήν μάς μιλάει ή Γένεση – έπενεργεῖ καί άντανεκλάται σ' όλα τά έργα του ανθρώπου.

Αὐτή ή σύγχυση αναφέρεται πρώτα στον άνδρα. Σ' αὐτόν άπευθύνεται τό «έν ιδρώτι του προσώπου σου φαγή τόν άρτον σου» καί τό «άκάνθας καί τριβόλους άνατελεῖ σοι» (Γεν. γ', 18-19). Γιατί ό άνδρας σύμφωνα μέ τήν νοοτροπία τής παλαιᾶς έποχῆς εἶναι ό φορέας του δημόσιου βίου καί τής δημιουργικής έργασίας. Άλλά ισχύει, φυσικά, καί για τήν έργασία τής γυναίκας. Η Αγ. Γραφή, όπως εἶναι γνωστό, δέν εἶναι έγχειρίδιο δογματικῆς. Δέν αναπτύσσει τά θέματά της όμοιόμορφα καί άπ' όλες τίς πλευρές μεθοδικά, αλλά λέγει τίς διάφορες άλήθειες στή θέση πού χρειάζεται κάθε φορά καί αφήνει τήν δύναμη των άληθειών αὐτών νά συνεχίζει νά ένεργεῖ.

Πραγματικά ή γυναίκα δέν εἶναι άσχετη μέ τήν έργασία. Άν παρατηρήσουμε προσεκτικά τήν ιστορία του παρελθόντος, αλλά κυρίως τό παρόν καί

τό περιβάλλον μας, θά δοῦμε ὅτι ὁ ζυγός τῆς ἐργασίας ἔχει πέσει πολύ βαρῦς καί ἐπάνω στήν γυναίκα. Θά δοῦμε πόσο σκληρή σκλαβιά ἔχει δοκιμάσει ἡ γυναίκα καί δοκιμάζει ἀκόμη καί πόσα «ἀγκάθια καί τριβόλους» βλασταίνει καί γι' αὐτήν ὁ ἀγρός τῆς ζωῆς. Ὁ τελευταῖος μισός αἰῶνας εἶναι γεμάτος ἀπό ἀγῶνες τῆς γυναίκας γιά κοινωνική καί οἰκονομική ἐλευθερία καί ἔχει πολλά πραγματικά ἐπιτύχει ἡ γυναίκα σ' αὐτόν τόν ἀγῶνα.

Τά τελευταῖα χρόνια ἔχει γίνει σύνθημα ἡ ἰσότητα τῆς γυναίκας. Μόνο πού πίσω ἀπ' αὐτό τό σύνθημα πολύ εὐκόλα εἰσχωρεῖ ἡ ἰδέα τῆς ὁμοιότητας μέ τόν ἄνδρα, πρᾶγμα πού ἐγκυμονεῖ κινδύνους. Γιατί ἡ γυναίκα εἶναι ἴση καί ἰσότιμη μέ τόν ἄνδρα, δέν εἶναι ὅμως ἴδια μέ τόν ἄνδρα. Μακάρι, αὐτοί πού ἠγοῦνται σ' αὐτόν τόν ἀγῶνα, νά ἔχουν τά μάτια ἀνοιχτά καί νά ἀγρυπνοῦν, ὥστε ἀπό ὅλη αὐτή τήν προσπάθεια νά μή προκύψει καμμιά μέ νέα μορφή σκλαβιά τῆς γυναίκας. Δέν θά ἦταν λιγότερο κακή, ἀλλά μᾶλλον πολύ πιά καταλυτική ἀπό τίς παλαιότερες μορφές.

Ἀλλά ἡ σύγχυση καί ἡ ἀταξία μετά τήν πτώση δέν ἐκδηλώνεται μόνο στά ἔργα τοῦ ἀνθρώπου μέσα στόν κόσμον, ἀλλά ἐπίσης καί στήν ἴδια τήν ἄμεση ζωή του. Στή σχέση δηλ. ἀνάμεσα στόν ἄνδρα καί στή γυναίκα.

Ὁ Θεός - ἀναφέρεται στή Γένεση - ἐδημιούργησε τόν ἄνθρωπον «κατ' εἰκόνα» Του. Στήν ἴδια ὅμως φράση τῆς Γραφῆς, πού ἀναφέρεται αὐτό λέγεται ἐπίσης: «ἄρσεν καί θῆλυ ἐποίησεν αὐτούς». Ἄς θυμηθοῦμε ὀλόκληρη τήν φράση γιά νά δοῦμε τί σημαίνει αὐτό. «Καί ἐποίησεν ὁ Θεός τόν ἄνθρωπον, κατ' εἰκόνα Θεοῦ ἐποίησεν αὐτόν, ἄρσεν καί θῆλυ ἐποίησεν αὐτούς» (Γεν. α', 27). Στήν ἴδια δηλ. φράση, πού ἀναφέρεται τό πρῶτο καί μέγιστο χαρακτηριστικό τοῦ ἀνθρώπου, τό «κατ' εἰκόνα», ἀναφέρεται ἐπίσης ὅτι ἐπλάσθηκε ὡς «ἄνδρας καί ὡς γυναίκα». Ἀπ' αὐτό φαίνεται ὅτι ὁ διαχωρισμός τῆς ἀνθρώπινης ὑπάρξεως στά δύο φύλα, δέν εἶναι κάτι δευτερεῦον ἢ μόνο ἓνα μέσον γιά κάποιον σκοπό. Ἀλλά αὐτός ὁ διαχωρισμός τῶν φύλων ἀνήκει στό βασικό σχέδιο τοῦ Θεοῦ, πού σύμφωνα μ' αὐτό πλάσθηκε ὁ ἄνθρωπος.

Π' αὐτό κάθε ἀντίληψη - θεωρία περί ἀνθρώπου, πού βλέπει τόν ἄνθρωπον δυαδιστικά, δηλ. βλέπει ὅ,τι σχετίζεται μέ τό φύλον, σάν κακό, κατώτερο, ἢ ἔστω, μόνο σάν δευτερεῦον καί ἐπουσιῶδες - κάθε τέτοια ἀντίληψη - ξεφεύγει ἀπό τό νόημα τῆς Ἁγίας Γραφῆς.

Καί ἀκόμη ἀπό τόν τονισμό αὐτό τῆς διαφορᾶς τοῦ φύλου, πού ἀναφέρει ἡ Γένεση, βγαίνει καί κάτι ἄλλο. Ὅτι δηλ. ἡ διαφορά τοῦ φύλου δέν ἔχει σχέση μόνο μέ τήν σωματική ὑπαρξη τοῦ ἀνθρώπου, ἀλλά ἀναφέρεται στόν ὅλον

άνθρωπο. Δηλ. πρόκειται για ανδρική και για γυναικεία ανθρώπινη ύπαρξη, πού εκφράζεται και εκδηλώνεται σ' όλες τις περιοχές και στην ψυχοπνευματική περιοχή του ανθρώπου. Και ακόμη προκύπτει απ' αυτό ότι ο άνδρας και η γυναίκα, ως «ἄρσεν και θήλυ» είναι και οι δύο εικόνες του Θεού. Τό «κατ' εικόνα» δηλ. ανήκει και στους δύο. Αυτό τό «κατ' εικόνα», πού ο Θεός χάρισε στον άνθρωπο, δέν είναι ένα προνόμιο, πού ανήκει σέ ένα πνευματικό ὄν πάνω απ' τίς διαφορές του φύλου. Πού ανήκει δηλ. δήθεν στό εἰδικά ανθρώπινο στοιχείο, ἐνώ «χαμηλά», στην ψυχολογική περιοχή του ανθρώπου, βρίσκεται τό υπανθρώπινο, πού ἔχει τό πρότυπό του στό ζῶο. Δηλ. τό «κατ' εικόνα» δέν σχετίζεται μόνο μέ τό πνεῦμα, ἐνώ ἡ σωματική και ψυχολογική πλευρά του ανθρώπου εἶναι κατώτερη και ζωώδης. Τό «κατ' εικόνα» τό ἐρμηνεύουν βέβαια οἱ Πατέρες ως «τό νοερόν και τό αὐτεξούσιον». Ἄλλά απ' αυτό τό «κατ' εικόνα» πρέπει νά ἐμπνέεται ὁ ὅλος ἄνθρωπος. Και ὁ ὅλος ἄνθρωπος, ως ψυχοσωματική ὁλότητα - ἐνότητα, πρέπει νά ζεῖ και νά ἀναπτύσσεται ως εικόνα του Θεού. Και σύμφωνα μέ τίς ἐπιταγές του «κατ' εικόνα» πρέπει νά πραγματοποιεῖται και ἡ ὅλη ποικιλία και τό βάθος τῶν σχέσεων ἀνάμεσα στον ἄνδρα και στην γυναίκα.

Ἄλλά ακόμη, ὅπως εἶναι γνωστό, τό «κατ' εικόνα» σημαίνει και ὅτι ὁ ἄνθρωπος, μέ ὑπακοή στον Κύριο του παντός, θά εἶναι και ὁ ἴδιος κύριος «κατά χάριν» του κόσμου. Αὐτή ἡ κυριαρχία δέν σχετίζεται μόνο μέ τόν ἄνδρα, ἀλλά μέ τόν ἄνθρωπο, ἀφοῦ και ὁ ἄνδρας και ἡ γυναίκα ἔχουν τό «κατ' εικόνα». Αὐτή ἡ κυριαρχία σχετίζεται μέ τά θεμέλια τῆς ὑπάρξεώς του. Σημαίνει ὅτι δέν εἶναι φυλακισμένος μέσα στον κόσμο, ἀλλά στέκεται μέσα στον κόσμο και μπορεῖ νά ἀντισταθεῖ στις δυνάμεις του. Ὅτι εἶναι ἰκανός νά ζεῖ μέσα στον κόσμο και νά κρίνει τά πράγματα του κόσμου. Και ἐνώ τό σῶμα του εἶναι πλασμένο ἀπό ὑλικό του κόσμου, μπορεῖ μέ τό νοῦ νά γνωρίζει τόν κόσμο. Και γενικά ἡ κυριαρχική ιδιότητα του ανθρώπου σημαίνει ὄχι ἀπλῶς αὐτήν ἢ ἐκείνη τήν ἰκανότητα ἢ ἐπίδοσή του, ἀλλά σημαίνει τήν ἐλευθερία μέ ὅλα, ὅσα προϋποθέτουν και ὅλα, ὅσα προκύπτουν απ' αὐτήν. Αὐτή ὅμως ἡ ἐλευθερία δέν ἀναφέρεται μόνο στον ἄνδρα, ἀλλά ἐκδηλώνεται γνήσια και πηγαῖα και στις δύο βασικές μορφές τῆς ἀνθρώπινης ὑπάρξεως. Εἶναι ἀδικο ὅτι ὁ ἄνδρας χρωμάτισε ἀνδρικά ὅλα τά οὐσιώδη στοιχεῖα τῆς ἐλευθερίας. Ἔθεσε στην κατοχή του ὅλες τίς ἀποφασιστικές ἀξίες και κυριάρχησε ἔτσι πάνω στις ἐκδηλώσεις και τάσεις τῆς ἀνθρώπινης ὑπάρξεως. Οἱ συνέπειες ἦσαν ἀνυπολόγιστα σοβαρές.

Ἡ διήγηση τῆς Δημιουργίας στη Γένεση ξεδιπλώνεται μέ εἰκόνες. Ἔτσι στην δευτέρα διήγηση, πού σχετίζεται μέ τήν τάξη του γάμου, ἐμφανίζεται

πρῶτα ὁ ἄνδρας. Ἐπειτα ὁμως λέγει ὁ Θεός: «οὐ καλόν εἶναι τόν ἄνθρωπον μόνον· ποιήσωμεν αὐτῷ βοηθόν κατ' αὐτόν» (Γεν. β', 18). «Βοηθόν», γιατί; Για ὅλα ὅσα ὀνομάζομε ζωή καί ἔργα. Καί στήν συνέχεια γίνεται μιά ἔρευνα, γιά νά φανεῖ, ἂν αὐτή ἡ βοήθεια μπορεῖ νά προσφερθεῖ στόν ἄνθρωπο, ἀπό τίς ἄλλες ζωντανές οὐσίες πού προϋπήρχαν ἤδη. Ἀλλά ἀποδεικνύεται ὅτι αὐτό δέν εἶναι δυνατόν. Οὔτε ἀπό τήν φύση, οὔτε ἀπό καμμιά μορφή ζωῆς τοῦ ζωϊκοῦ κόσμου, μπορούσε νά ἀναπτυχθεῖ γιά τόν ἄνθρωπο μιά κοινωνία ζωῆς καί ἡ βοήθεια πού αὐτός χρειαζόταν. Καί ἔτσι δημιουργεῖ ὁ Θεός γιά τόν ἄνδρα ἀπό τό ἴδιο ὑλικό, πού καί αὐτός ἐπλάσθηκε, καί τήν γυναίκα. Τώρα ὑπάρχει καί ἡ βοήθεια, πού αὐτός χρειάζεται.

Ὁ ὅρος «βοηθός», πού καθορίζει μ' αὐτόν ἡ Γένεση τή σχέση ἀνδρός καί γυναικός, εἶναι πολύ σπουδαῖος καί δέν πρέπει νά ὑποτιμᾶται καί παρεξηγεῖται. Δηλ. ἡ σχέση ἀνάμεσα στόν ἄνδρα καί στήν γυναίκα δέν εἶναι μιά σχέση ἐνστικτώδης ἀπλῶς ἀνάμεσα στό ὑποκείμενο καί τό ἀντικείμενο, γιά νά μιλήσωμε μέ τήν ψυχολογία, οὔτε μιά σχέση δύο συντρόφων μέ σκοπό ἀπλῶς τήν διαιώνιση τοῦ εἶδους, ἀλλά εἶναι μιά σχέση βοήθειας. Τό πλήρες νόημα αὐτοῦ τοῦ ὅρου ἀντανακλάται σέ ὅλα τά πεδία τῆς ζωῆς. «Βοηθός» εἶναι ἡ οὐσία, ἡ ὕπαρξη, πού αἶρει – καταργεῖ – τήν ἀπομόνωση, πού εἶπε ὁ Θεός ὅτι εἶναι «οὐ καλόν». Δηλ. μέ τήν ἀπομόνωση ἡ ἀνθρώπινη ὕπαρξη δέν εἶναι σωστή, τελειωμένη, ἰκανή γιά τή ζωή, πού πρέπει νά ζήσει καί γιά τήν καρποφορία, πού πρέπει νά ἔχει. Μόνο μέ τήν δημιουργία τῆς «βοηθοῦ» - «συντρόφου» - γίνεται ἡ ἀνθρώπινη ὕπαρξη, ὅπως ἡ ὑπόλοιπη δημιουργία, «καλή λίαν». Μόνον τώρα μ' αὐτήν μπορεῖ ὁ ἄνθρωπος νά «ὀμιλεῖ» δηλ. νά ἐπικοινωνεῖ πνευματικά. Μόνο τώρα μπορεῖ νά εἶναι καρποφόρος γιά τό εἶδος του. Μόνο μ' αὐτήν μπορεῖ νά πραγματοποιεῖ ὅλα ὅσα ἐννοεῖ ἡ ἐντολή τοῦ Θεοῦ· καί ἡ ἀποστολή, πού ἀνέθεσε ὁ Θεός στόν ἄνθρωπο μέσα στόν κῆπο τῆς Ἐδέμ, δηλ. στόν κόσμο, ὅταν τοῦ εἶπε: «ἐργάζεσθαι καί φυλάσσειν».

Ἀλλά ἡ σύγχυση, πού ἐπικράτησε στά ἀνθρώπινα πράγματα μετά τήν πτώση τῶν πρωτοπλάστων ἐπηρεάσε καί τήν σχέση ἀνάμεσα στόν ἄνδρα καί τήν γυναίκα. Καί μ' αὐτήν τήν σύγχυση ἀνάμεσα στά φύλα θά ἀσχοληθοῦμε στό ἐπόμενο κεφάλαιο.

Δ' . ΣΥΓΧΥΣΗ ΣΤΗ ΣΧΕΣΗ ΤΩΝ ΦΥΛΩΝ.

Σύμφωνα μέ τό κείμενο τῆς Γενέσεως, ὅπως ἀναφέραμε καί στό προηγούμενο κεφάλαιο, ὁ Θεός δημιούργησε τήν γυναίκα, ὡς «βοηθόν» τοῦ ἀνδρός.

Τό ίδιο βέβαια ισχύει κατ' αναλογία και για τον άνδρα. Ο καθ' ένας οφείλει να είναι βοηθός του άλλου σε όλα όσα σημαίνουν ζωή και έργα: Στην δημιουργία νέας ζωής, στην προστασία, περιποίηση, και άγωγή αυτής της νέας ζωής, δηλ. του παιδιού. Ακόμη στην ανάπτυξη της ίδιας προσωπικότητας του καθ' ενός, πού τελεσιουργείται με την προσωπικότητα του άλλου. Στο στήσιμο του σπιτικού, αυτού του μικρού κόσμου, πού δίνει στον άνθρωπο τη δύναμη να μη χάσει τον εαυτό του μέσα στον μεγάλο κόσμο. Στην κυριαρχία πάνω στα πράγματα και τις περιστάσεις, πού μόνο ο όλοκληρος άνθρωπος μπορεί να επιτύχει. Αλλά όλοκληρος και όλοκληρωμένος γίνεται ο άνθρωπος μόνο με την κοινωνία - επικοινωνία με τους άλλους ανθρώπους. Σε όλα αυτά πρέπει ο άνδρας και η γυναίκα να είναι βοηθοί ο ένας για τον άλλον.

Στη συνέχεια όμως, μάς λέγει τό κείμενο, πώς σ' αυτή την τόσο βαθεία και περιεκτικώτατη σχέση έρχεται ή σύγχυση και ή καταστροφή. Γιατί ή σύγχυση, πού ήλθε στα ανθρώπινα πράγματα γενικά μετά την πτώση των πρωτοπλάστων, ή ίδια σύγχυση - λέγει ή Γένεση - έπηρέασε και την σχέση των φύλων. Η «βοήθεια», πού αναφέραμε πιο πάνω, είναι δυνατή μόνο με βάση τον σεβασμό του ενός προς τον άλλο, με έλευθερία και τιμή. Αλλά αυτό προϋποθέτει, ότι και οί δύο θα είναι εντάξει απέναντι σ' Έκείνον, πού έθεσε και έγγυάται αυτή την τάξη. Αλλά οί άνθρωποι επαναστατούν ενάντια στον Θεό και καταστρέφουν έτσι τά θεμέλια της δικής Του τάξεως για τη ζωή. Και έτσι προκύπτει ή σχέση των φύλων, όπως την ξέρομε σήμερα. Γενικά, βέβαια, υπάρχει ή άποψη, ότι ή σχέση αυτή, όπως είναι σήμερα, έτσι ήταν πάντοτε. Έρευνούν οί άνθρωποι να επισημάνουν ποιές δυνάμεις ενεργοούν σ' αυτήν την σχέση. Ποιά εξέλιξη είχε και έχει. Ποιές εντάσεις και κρίσεις, ποιές άξίες και άπαξίες εκδηλώνονται σ' αυτήν και νομίζουν, ότι έτσι ήταν και είναι ο άνθρωπος και ή σχέση των φύλων. Αλλά στην πραγματικότητα - βεβαιώνει ο λόγος του Θεού - έχει τό όλον συγχυσθεί και ξεστρατίσει από την πρώτη του κατάσταση.

Στην παραδείσια κατάσταση οί γενετήσιες τάσεις υπήρχαν σε συνάρτηση με την ανθρώπινη εικόνα, όπως την έπλασε και την ήθελε ο Θεός. Ήσαν οί τάσεις αυτές υπάκουες στην έσωτερική έλευθερία του ανθρώπου, όπως αυτός ήταν υπάκουος στον Κύριο της υπάρξεώς του. Ο άνθρωπος βρισκόταν σε μία σχέση έμπιστοσύνης με τον Θεό, και ή δύναμη του Θεού, πού φέρει σ' όλα την τάξη και την άρμονία, ενεργοούσε στο σύνολο της τόσο πολύπλοκης ανθρώπινης προσωπικότητας. Και έτσι και οί γενετήσιες παρωθήσεις καθορίζονταν από τό πρόσωπο - προσωπικότητα - του ανθρώπου και βρισκονταν στο πεδίο ευθύνης του. Οί δυνάμεις των τάσεων αυτών ήταν άγαθές και εκδηλώνονταν

μέ σεβασμό. Ήταν σωστά ιεραρχημένες και έντεταγμένες μέσα στη ζωή. Όταν ή σχέση έμπιστοσύνης ανάμεσα στον Θεό και τον άνθρωπο έσπασε, τότε ή σύγχυση εισώρμησε στην ζωή και την προσωπικότητα του ανθρώπου. Τότε και οί γενετήσιες τάσεις απέκτησαν εκείνη την άγρια όρμητικότητα, πού άπειλούν μ' αυτήν την τάξη της ζωής. Απέκτησαν εκείνη την άδιαφορία άπέναντι στην τιμή του προσώπου, εκείνη την σκληρότητα και άπαισιότητα, πού μ' αυτήν προκαλούν τόσα κακά. Έτσι, όπως λέγει ό Άγ. Ισίδωρος ό Πηλουσιώτης, ή «άλογος έπιθυμία» έγινε δύναμη «άρχουσα του λογικού νοῦ», και ό άνθρωπος συμπληρώνει ό Άγ. Γρηγόριος Νύσσης, αν και ήταν «τεταγμένος βασιλεύειν, κατεδουλώθη και ό άδέσποτος και αυτεξούσιος» από ποικίλα «κακά κυριεύεται» (Γρηγορίου Νύσσης, εις τούς μακαρισμούς, τόμος 44, σελ. 1228, στ. 14).

Τά όσα λέγει ή Άγ. Γραφή σχετικά, δέν θά μπορούσαμε νά τά καταλάβουμε, αν δέν δοῦμε καθαρά τό σημεῖο έκκινήσεως, πού εἶναι καθοριστικό γιά όλα. Δηλ. ή σχέση ανάμεσα στον άνδρα και στην γυναίκα δέν εἶναι πιά μετά την πτώση μιά σχέση άπλως φυσική καθωρισμένη μέ αυτονοήτους νόμους, ώστε νά μπορεί ό άνθρωπος νά έμπιστεύεται στίς τάσεις της, αλλά ή όλη σχέση έχει κλονισθεῖ και συγχυθεῖ και μάλιστα «έκ τῶν ένδον». Και αυτή ή σύγχυση προέρχεται άποφασιστικά όχι από βιολογική, ψυχολογική ή κοινωνική βλάβη και αίτία, αλλά από μιά ιστορική αίτία. Μία πράξη, πού, τό προσωπικό, άποφασιστικό βάρος της, προκάλεσε ένα «τραῦμα», μιά έσωτερική πληγή, πού ενεργεί και εκδηλώνεται παντοῦ. Γι' αυτό και τίς προϋποθέσεις αυτής της περιοχής – της σχέσεως τῶν φύλων δηλ. – δέν μπορούμε νά τίς βλέπομε άπλως φυσικά, γιατί δέν εἶναι μόνο φυσικές. Έχουν πάντα τό στοιχείο εκείνο της συγχύσεως, πού εἶναι καθοριστικό γιά τον κάθε άνθρωπο και δέν μπορεί νά υπερνικηθεῖ ριζικά και γενικά, αλλά πρέπει νά αντιμετωπισθεῖ στον κάθε άνθρωπο και στην κάθε περίπτωση ξεχωριστά.

Και ακόμη περισσότερο: Αυτό τό «τραῦμα», πού δημιούργησε ή πτώση – και έννοῶ πάντα, όταν λέω «πτώση», την επανάσταση του πρώτου ανθρώπου κατά του Δημιουργοῦ -, αυτό τό τραῦμα, έχει ένα μόνιμο ήθικό χαρακτήρα. Δέν εἶναι άπλᾶ κάτι τό φυσικό, αλλά μιά σύγχυση, άμαρτία. Ό σημερινός άνθρωπος θέλει νά άποδείξει, αν εἶναι δυνατόν, ότι οί εκδηλώσεις της γενετήσιου ζωής πρέπει νά αντιμετωπίζονται, σαν μιά σχέση ανάμεσα στο «αρσεν και θήλυ», όπως την παρατηροῦν οί ζωολόγοι, ενώ - τονίζει ή Γραφή ότι - ή όλη περιοχή βρίσκεται κάτω από την επίδραση του προσώπου και της ιστορίας και μάλιστα μιάς τραγικής ιστορίας.

Ή καταδικαστική άπόφαση, πού άπαγγέλει ό Θεός γιά την γυναίκα εἶναι:

«πληθύνων πληθυνῶ τὰς λύπας σου καὶ τὸν στεναγμὸν σου· ἐν λύπαις τέξῃ τέκνα» (Γεν. γ', 16). Οἱ λύπες, οἱ πόνοι καὶ οἱ κίνδυνοι τῆς ἐγκυμοσύνης καὶ τῆς γεννήσεως ἀνήκουν στὴν δύναμη τοῦ θανάτου, πού καὶ αὐτός ἦταν συνέπεια τῆς πτώσεως. Κανείς δὲν ἀμφιβάλλει ὅτι ἡ ἐπιστήμη, ἡ ἱατρικὴ τεχνικὴ, ἡ ὑγιεινὴ καὶ ἡ παιδαγωγικὴ ἔχουν ἐπιτύχει πολλά στό σημεῖο αὐτό. Ἔχουν παραμερίσει κινδύνους, ἔχουν ἄρει – νικήσει – πόνους καὶ ἀκόμη θά ἐπιτύχουν πολλά. Ἀλλὰ εἶναι παιδαριώδης ἀλαζονεία νὰ θριαμβολογοῦμε, ὅτι ἡ κατάρα τῆς Γενέσεως δὲν ὑπάρχει πιά. Οἱ λύπες καὶ οἱ κίνδυνοι τῆς γυναικείας ζωῆς προέρχονται βέβαια πρῶτα – πρῶτα ἀπὸ δυσάρεστες καταστάσεις, πού ἀπ' αὐτές σίγουρα πολλές θά μπορούσαν νὰ υπερνικηθοῦν. Ἀλλὰ προέρχονται καὶ ἀπὸ ρίζες βαθιές, πού οὔτε ἡ ἱατρικὴ, οὔτε ἡ ψυχολογία μπορεῖ νὰ τίς καταρῆσει – προέρχονται δηλ. ἀπὸ τὸ «τραῦμα», πού ἀναφέραμε προηγουμένως.

Πρέπει ἐδῶ ἀκόμη νὰ ὑπενθυμίσω ὅτι, βέβαια, τὰ βάρη τῆς ἀνθρώπινης καρποφορίας τὰ βλέπομε ἀπὸ τὴν σκοπιὰ τῆς γυναίκα, ἀλλὰ πρέπει νὰ συμπεριλάβουμε καὶ τὸν ἄνδρα. Ἀρκεῖ μόνο νὰ σκεφθοῦμε πόση ἐργασία, φροντίδα, αὐταπάρνηση καὶ θυσίες ἀπαιτεῖ καὶ ἀπὸ τὸν ἄνδρα ἡ δημιουργία καὶ διατήρηση τῆς οἰκογενείας.

Στό τέλος τῆς καταδικαστικῆς ἀποφάσεως τοῦ Θεοῦ γιὰ τὴν Εὐά ὑπάρχει ἡ φράση: «καὶ πρὸς τὸν ἄνδρα σου ἡ ἀποστροφή σου, καὶ αὐτός σου κυριεύσει» (Γεν. γ', 16).

Μέ τὴν κυριαρχία αὐτὴ τοῦ ἀνδρός δὲν ἐννοοῦνται μόνο κοινωνικὲς καὶ πολιτιστικὲς δυσμενεῖς καταστάσεις, παρ' ὅλο πού καὶ αὐτές βαραίνουν ἀρκετά. Πρόκειται μᾶλλον γιὰ ἐκείνη τὴν σύγχυση, πού θά συνεχίζει νὰ ἐνεργεῖ ἀκόμη καὶ ὅπου ἡ γυναίκα θά ἀπολαμβάνει ὅλα τὰ δικαιώματα καὶ τίς ἐλευθερίες. Πρόκειται δηλ. γι' αὐτό, πού ἡ ψυχολογία καὶ ἡ λογοτεχνία ὀνομάζουν «ἀγῶνα τῶν φύλων». Δηλ. τὸ γεγονός ὅτι ὁ καθ' ἑνας τους θά ἐπιθυμεῖ καὶ θά χρειάζεται τὸν ἄλλον καὶ συγχρόνως θά ὀδηγεῖ τὸν ἄλλον στὴν παρακμή. Ὁ καθ' ἑνας τους θά προσφέρει στὸν ἄλλον πλήρωση – πληρότητα, ἐνῶ θά χάνει τὴν δική του ἐλευθερία. Ἔτσι θά προδίδεται ἡ «βοήθεια» γιὰ τὴν ὁποία μᾶς μίλησε τὸ κείμενο τῆς Γενέσεως, ὅταν ἔλεγε «ποιήσωμεν αὐτῷ βοηθόν κατ' αὐτόν» (Γεν. β', 18). Αὐτὴ ἡ βοήθεια καταντᾷ τώρα, στὸν μεταπτωτικὸ ἄνθρωπο, ἀνταγωνισμός. Δὲν εἶναι πιά μιά ἄμιλλα γιὰ τὸ ποιός θά βοηθήσει τὸν ἄλλο – μέ τὴν εὐρύτερη ἔννοια τοῦ ὅρου «βοήθεια» - ἀλλὰ εἶναι ἕνας ἀγῶνας γιὰ τὸ ποιός θά ἐπικρατήσει. Οἱ συνέπειες εἶναι ὀλέθριες. Ἀλλὰ μ' αὐτές θά ἀσχοληθοῦμε στό ἐπόμενο κεφάλαιο.

Ε΄. Ο ΑΓΩΝΑΣ ΤΩΝ ΦΥΛΩΝ.

Ὁ Θεός ἐδημιούργησε τὸν ἄνθρωπο ὡς «ἄρσεν καὶ θῆλυ» σύμφωνα πάντοτε μέ τήν διδασκαλία τῆς Γενέσεως. Καί αὐτό γιά νά ἀλληλοβοηθοῦνται καί ἀλληλοσυμπληρώνονται. Ἀλλά μετά τήν πτώση καί τήν ἀπομάκρυνση τοῦ ἀνθρώπου ἀπό τόν Δημιουργό, ἡ ἀλληλοβοήθεια κατήντησε ἀνταγωνισμός, ὅπως λέγαμε στό προηγούμενο κεφάλαιο.

Γιατί ἡ ἀλληλοβοήθεια στηρίζεται πάνω στήν προσωπικότητα καί τήν συναίσθηση εὐθύνης, πού αὐτή ἔχει. Καί ἡ προσωπικότητα σέβεται ἢ μάλλον βοηθεῖ τήν ἐλευθερία καί τήν τιμή τοῦ ἄλλου προσώπου. Ἐνώ τό γυμνό ἔνστικτο θέλει τόν ἄλλον σάν ἀντικείμενο γιά τήν δική του ἱκανοποίηση, σάν μέσο γιά τούς δικούς του σκοπούς. Καί ἔτσι ἡ ἀλληλοβοήθεια τραυματίζεται στόν πυρήνα της. Τό πόσο μετά προχωρεῖ στήν πράξη ἢ καταστροφή καί ἡ σύγχυση ἐξαρτᾶται ἀπό τόν τρόπο, πού οἱ ἔνστικτώδεις τάσεις ἐνεργοῦν.

Ἡ προδοσία τῆς ἀλληλοβοήθειας τῶν φύλων ἄρχισε, ὅταν – σύμφωνα μέ τήν Γένεση – παρουσιάσθηκε ὁ πειρασμός. Ἀλλ' αὐτό δέν συνέβη, ὅταν οἱ δύο πρῶτοι ἄνθρωποι ὠδηγήθηκαν στήν δῆθεν – ὅπως ὑποστηρίζουν μερικοί ἐσφαλμένα – ἀπαγορευμένη ἔνωση, ἀλλά συνέβη στήν προσωπική περιοχή.

Ὁ ἄνδρας ἔπρεπε νά σταθεῖ δίπλα στήν γυναίκα του καί νά τήν προστατέψει ἀπ' τόν ἴδιο τόν ἑαυτό της. Ἀντί αὐτοῦ, τήν ἄφησε μόνη. Ἡ γυναίκα πάλι ἀπό τό βάθος τῆς ἀγάπης της ἔπρεπε νά νοιώσει ὅτι ἐδῶ διακινδυνεύει ἐκεῖνος μέ τόν ὅποιο ἦταν συνδεδεμένη καί ἔτσι ἔπρεπε νά μείνει στήν φωτεινή σκέψη καί στήν ὀρθή κρίση μπροστά στόν πειρασμό – «ἔσεσθε ὡς θεοί» (Γεν. γ΄, 5), πού τῆς ὑπέβαλε ὁ πειράζων. Ἀλλά καί μετά τήν δική της ὑποχώρηση, ἔπρεπε νά τόν ἀγαπᾶ ἀρκετά, ὥστε νά τόν προστατέψει ἐκεῖνον τοῦλάχιστον ἀπό τήν ἴδια πτώση. Ἀντί νά κάνει αὐτό, τόν συμπαρέσυρε καί ἐκεῖνον. Ἀλλά καί μετά τήν πτώση καί παρακοή καί τῶν δύο, θά ἔπρεπε νά σταθοῦν καί οἱ δύο, ὁ ἕνας δίπλα στόν ἄλλο, μπροστά στό Θεό, μέσα στήν κοινή πικρία τῆς ἐνοχῆς τους. Θά ἔπρεπε νά βαστάσουν «ἀλλήλων τά βάρη». Θά ἔπρεπε νά ὠδηγήσουν ὁ ἕνας τόν ἄλλο στήν μετάνοια. Ἀντί αὐτοῦ προσπάθησε ὁ καθ' ἕνας τους νά ἀποσεῖσει ἀπό πάνω του τήν εὐθύνη. Καί περισσότερο ἀξιοθρήνητα ὁ ἄνδρας, πού τήν σύντροφό του, πού τήν εἶχε ὑποδεχθεῖ μέ ἐπιφώνημα χαρᾶς, τήν καθιστᾶ τώρα ὑπεύθυνη γιά τήν παράβαση καί παρακοή.

Πόση ἀλήθεια κρύβεται σ' αὐτήν τήν ἀπλοϊκή, ὅπως ἐκ πρώτης ὄψεως φαίνεται, διήγηση! Γιατί βλέπομε ὅτι ἡ ἴδια προδοσία συνεχίζεται καί σήμερα. Πάλιν καί πολλάκις ἀφήνουν ὁ ἄνδρας καί ἡ γυναίκα, ὁ ἕνας τόν ἄλλον,

μόνον. Καί αὐτοί οἱ δύο τόσο στενά συνδεδεμένοι μπορεῖ νά ὑπάρχουν καί νά ζοῦν ὁ ἕνας δίπλα στόν ἄλλον μόνοι, σάν ξένοι!...

Ἀκόμη στή γενετήσια ἐπιθυμία καί τῶν δύο ὑποβόσκει ἕνας κίνδυνος ὑποδουλώσεως, σκλαβιάς. Αὐτός ὁ κίνδυνος προέρχεται ἀπό τόν χαρακτήρα, πού παίρνει τό ἔνστικτο, ἐπειδή βρίσκεται σέ συνάρτηση μέ τήν ἀνθρώπινη ὑπαρξη. Στό ζῶο τό ἔνστικτο εἶναι ἐνταγμένο μέσα στίς ἀναγκαιότητες τίς ὀργανικές καί ἔτσι εἶναι ἀσφαλισμένο. Στόν ἄνθρωπο ὁμως τό ἔνστικτο σχετίζεται μέ τήν περιοχὴ τοῦ προσώπου καί τῆς ἐλευθερίας του. Γι' αὐτό δέν εἶναι δεσμευμένο πιά ἀπό τήν φυσική ἀναγκαιότητα, ἀλλά καθορίζεται ἀπό τήν ἐλευθερία τοῦ προσώπου καί κερδίζει μιὰ ἄνεση, πού δέν ὑπάρχει στό ζῶο. Ἐδῶ ὁμως προκύπτει ὁ κίνδυνος μιᾶς κυριαρχίας τοῦ ἐνστίκτου, πού στό ζῶο δέν παρουσιάζεται. Ὁ κίνδυνος μιᾶς ὑποδουλώσεως τοῦ προσωπικοῦ ἀνθρώπου ἀπό τό ἀπρόσωπο ἔνστικτο. Καί αὐτό συμβαίνει μόλις ὁ ἄνθρωπος ἀρνηθεῖ καί προδώσει τό εἰδικά κυριαρχικό - ἀνθρώπινο στοιχεῖο του, δηλ. τήν ἐλευθερία. Καί τότε καταντᾷ σέ μιὰ σκλαβιά, πού ἐξευτελίζει. Σέ μιὰ σκλαβιά, πού ἐνώ ἡ συνείδηση ἀμύνεται ἐναντίον της, ὁμως ἡ «ἐπιθυμία» τήν θέλει. Αὐτή ἡ σκλαβιά ἀπειλεῖ τήν γυναῖκα γιά τήν ὁποία μιλάει πρῶτα ἡ Γραφή, ὅταν λέγει: «καί πρὸς τόν ἄνδρα σου ἡ ἀποστροφή σου καί αὐτός σοῦ κυριεύσει» (Γεν. γ', 16). Ἀλλά ἀπειλεῖ ἡ ἴδια σκλαβιά καί τόν ἄνδρα. Ἡ ἀπειλή συμπυκνώνεται στό πρόσωπο τοῦ συντρόφου, πού θά ἔπρεπε νά εἶναι «βοηθός» καί μάλιστα στήν γενετήσια ζωή. Καί θά ἦταν βοηθός, ἂν καί οἱ δύο, ὁ ἕνας γιά τόν ἄλλον, ἦσαν γεμάτοι σεβασμό γιά τήν ἐλευθερία καί τήν τιμὴ τοῦ ἄλλου.

Καί ἔτσι προκύπτει ἕνας κόσμος, ὅπου τό ἔνστικτο ἐκδηλώνεται μέ μιὰ τέτοια βιαιότητα, ἀταξία καί ἀφροσύνη, πού δέν βρισκομε τό ὁμοίό τους στόν κόσμο τῶν ζώων. Δέν χρειάζεται παρά νά σκεφθοῦμε μόνο τήν σύνδεση καί τήν συνύφανση τοῦ σέξ μέ τό χρῆμα. Καί ἀκόμη συμβαίνει κάτι χειρότερο. Ὁ ἄνθρωπος, πού ἀπαράβata εἶναι πρόσωπο καί ἔχει ἀξία καί ἀξιοπρέπεια, αἰσθάνεται ὅτι ὁ ἄλλος, πρὸς τόν ὁποῖον κατευθύνεται ἡ «ἀποστροφή» του, - δηλ. ἡ ἐπιθυμία του - αὐτός ὁ ἄλλος τόν ὑποδουλώνει καί καταπιέζει, ἐκμεταλλευόμενος αὐτήν τήν ἐπιθυμία. Καί ὅταν ὁ ἄνθρωπος τό ἐπισημαίνει αὐτό, τότε ξεσηκώνεται ἐναντία στόν ἄλλον, πού ὁμως ἐπιθυμεῖ. Καί προκύπτει μιὰ ἔχθρα, πού εἶναι τόσο βαθύτερη, ὅσο περισσότερο αἰσθάνεται κανεὶς τήν προδοσία τῆς προσωπικότητάς του ἀπό τόν ἄλλον. Καί ἔτσι συνυφαίνεται ἄλυτα ἕνα μῖσος μέ τήν ἐπιθυμία, πού δέν ἔχει αἰτία αὐτήν ἢ ἐκείνην τήν συμπεριφορά τοῦ ἄλλου, ἀλλά τό ὅτι ὁ ἄλλος εἶναι, ὅπως εἶναι.

Σ' αὐτό συμβάλλει τό ὅτι τό ἴδιο τό ἔνστικτο περιέχει τήν δυνατότητα τῆς

ἀποστροφῆς, τῆς ἀντιπάθειας. Μόνο ἡ γνήσια ἀπόφαση τοῦ πνεύματος, ἡ καθαρὴ ἀλήθεια τῆς συνειδήσεως εἶναι μονοδρομική. Τὸ ἔνστικτο ἀντίθετα καὶ τὰ αἰσθήματα, πού καθορίζονται ἀπ' αὐτό μπορεῖ κάθε στιγμή νά στραφοῦν στό ἀντίθετο. Ἡ ἀγάπη τῆς κοινωνίας – συντροφικότητος – πού διαχέεται ἀπὸ τὸ ἓνα πρόσωπο στό ἄλλο εἶναι μονοδρομική. Βασίζεται στήν ἀλήθεια καὶ πραγματοποιεῖται μέσα στήν πιστότητα. Ἡ ἀγάπη ἀντίθετα πού πηγάζει ἀπὸ τὸ ἔνστικτο, εἶναι ἄπληστη καὶ μπορεῖ νά μεταστραφεῖ σέ ἀντιπάθεια. Ἀπὸ τὴν μιά νομίζει ὅτι δέν μπορεῖ νά ζήσει χωρὶς τὸν ἄλλον, καὶ ἀπ' τὴν ἄλλη κάποτε δέν μπορεῖ νά ὑποφέρει τὸν ἄλλον. Ἐτσι προκύπτει ὁ αἰνιγματικὸς ἀγώνας τῶν φύλων. Πικρότερος ἀπὸ κάθε ἄλλον, γιατί σ' αὐτόν τὸ μῖσος συνυφαίνεται στό βάθος μέ τὸν πόθο, ἡ ἀντιπάθεια μέ τὴν πλησιέστερη ἐγγύτητα.

Π' αὐτόν τὸν ἀγώνα, παρ' ὅλη τὴν ἐπιστήμη τῆς βιολογίας ἢ τῆς ψυχολογίας τοῦ βάθους, δέν ὑπάρχει καμμία ἐξήγηση. Γιατί αὐτός ὁ ἀγώνας δέν κινεῖται στό φυσικὸ πεδίο. Αὐτό, πού τόσο συχνά ὀνομάζομε «ἀνθρώπινη φύση», εἶναι κάθε ἄλλο παρά αὐτό, πού ἐννοεῖ ὁ ὅρος αὐτός. Γιατί «φυσικόν» εἶναι ὅ,τι γίνεται κατανοητό, σάν ἀποτέλεσμα καὶ συνέχεια τοῦ πρωταρχικοῦ νοήματος, ἀπὸ ὅπου προῆλθε. Αὐτὴ ἡ συνέχεια ἔχει σπάσει γιὰ τὸν ἄνθρωπο. Ὁ λόγος τῆς Ἀγ. Γραφῆς μᾶς βεβαιώνει ὅτι ὁ ἄνθρωπος σήμερα δέν εἶναι ἐκεῖνος, πού βγήκε ἀπὸ τὰ χέρια τοῦ Δημιουργοῦ του. Εἶναι ὁ «πεπτωκώς». Καὶ αὐτό ἀκριβῶς τὸ βλέπομε νά ἐκδηλώνεται καὶ μ' αὐτόν τὸν ἀγῶνα τῶν φύλων, πού διαπερνᾷ ὅλη τὴν ἱστορία. Καὶ παρ' ὅλα τὰ μεγάλα λόγια γιὰ ἐλευθερία καὶ ἴσα δικαιώματα, ἡ προοπτικὴ τῆς ριζικῆς ἀλλαγῆς φαίνεται δύσκολη. Καὶ ἔτσι τόσες φορές ὁ ἄνδρας κάνει τὴν γυναῖκα σκλάβη ἢ ἡ γυναῖκα τὸν ἄνδρα καταγέλαστο – γιὰ νά μὴν ποῦμε γελοῖο -. Καὶ τὸ ἀντίθετο ὄχι σπάνια.

Παρά ταῦτα τὸ ἀρχικὸ σχέδιο τοῦ Θεοῦ, πού «ἄρσεν καὶ θῆλυ ἐποίησεν αὐτούς», παρά τὴν σύγχυση παραμένει καὶ διὰ Χριστοῦ ἀνακαινίζεται, ὅπως θά δοῦμε στό ἐπόμενο κεφάλαιο.

ΣΤ'. ΠΡΟΣ ΤΗΝ ΑΡΜΟΝΙΑ.

Παρά τὴν σύγχυση καὶ τὸν ἀνταγωνισμό στή σχέση τῶν δύο φύλων, πού ἦλθε σάν συνέπεια τῆς ἐπαναστάσεως τοῦ ἀνθρώπου κατὰ τοῦ Δημιουργοῦ του – πού λέγαμε στό προηγούμενο κεφάλαιο - ἡ εἰκόνα τῆς συντροφικότητος ἀνάμεσα στὸν ἄνδρα καὶ στή γυναῖκα εἶναι βαθεῖα ἀποτυπωμένη στὸν ἄνθρωπο. Καὶ παρ' ὅλο τὸν κλονισμό αὐτῆς τῆς σχέσεως, ὅμως ἡ ἀνάγκη τῆς συντροφικότητος παραμένει. Καί, ὅταν αὐτὴ ἡ ἀνάγκη ἱκανοποιεῖται μέσα

στά πλαίσια του θελήματος του Θεού, είναι τόσο θαυμάσιο τό αποτέλεσμα. Γι' αυτό σ' ολοκλήρη την ιστορία ενεργούν ακόμη οι δυνάμεις της αγάπης, της πιστότητας, της θυσίας και της καθημερινής αυταπαρνήσεως χάριν του άλλου. Δυνάμεις, βέβαια, πού, όσο σιωπηλότερα κάνουν τό έργο τους, τόσο πιο γνήσιες είναι.

Ο Ίησους Χριστός, καθώς συμπληρώνει και ολοκληρώνει τή αποκάλυψη της Παλαιάς Διαθήκης, ανανεώνει πάλι τήν πρώτη τάξη. «Απ' αρχής» δίνει στον καθένα τήν αξία και αξιοπρέπεία του, στην γυναίκα, όπως και στον άνδρα. Διακηρύσσει ως τιποτένιο τό προνόμιο, πού «ή σκληροκαρδία» του άνδρός είχε σφετερισθεί στην Π. Διαθήκη. Τό δικαίωμα δηλ. πού έδινε ο Μωσαϊκός νόμος στον άνδρα νά «απολύει» τήν γυναίκα του. Αυτό δέν ανταποκρίνεται στό αρχικό σχέδιο του Θεού, πού «άρσεν και θήλυ έποίησεν», γιά νά είναι αδιάσπαστα ένωμένοι «εις σάρκα μίαν», αλλά είναι μιά παραχώρηση έξ αιτίας «της σκληροκαρδίας», γιά νά αποφευχθούν τά χειρότερα (βλ. Μάρκ. ι', 2-9). Και ο Άπόστολος Παύλος παίρνει τίς σκέψεις της Γενέσεως και τίς ένισχύει ακόμη περισσότερο: «Πλήν ούτε άνήρ χωρίς γυναικός ούτε γυνή χωρίς άνδρός έν Κυρίω. Όσπερ γάρ ή γυνή έκ του άνδρός, ούτω και ο άνήρ διά της γυναικός, τά δέ πάντα έκ του Θεού» (Α' Κορ. ια', 11-12).

Μέ βάση αυτό τό κήρυγμα του Εύαγγελίου κερδίζει ή συντροφικότητα, ή τάξη του γάμου, μιά νέα αξιοπρέπεια και ένα καινούργιο βάθος. Βέβαια, ή σύγχυση και ή άγριότητα, πού έφερε στην ανθρώπινη ύπαρξη ή επανάσταση της πρώτης έποχής, παραμένει. Η λύτρωση, πού προσφέρει ο Χριστός δέν είναι μιά μαγεία. Έτσι ή πραγματοποίηση της σχέσεως των φύλων θά έχει πάντοτε ένα στοιχείο άμαρτίας, πού πρέπει νά υπερνικηθεί. Άλλά διανοίγεται ή δυνατότητα του γνήσιου γάμου, της συντροφικότητας, αλληλοβοήθειας και αλληλοσυμπληρώσεως ανάμεσα σε δύο παιδιά του Θεού, μέ σεβασμό, πιστότητα και ύπομονή. Όπως διανοίγεται και ή δυνατότητα της γνήσιας μοναχικής ζωής χάριν του Θεού - όπως δήλωσε κατηγορηματικά ο Κύριος μιλώντας γιά εκείνους, πού «ευνούχισαν έαυτούς διά τήν βασιλείαν των ούρανών» (Ματθ. ιθ', 12) - μέ παρθενικό βίο, χωρίς φθόνο και σκλήρυνση. Γιατί, ή μοναχική, ή παρθενική ζωή, ή «**κισάγγελος πολιτεία**», όπως τήν χαρακτηρίζουν οι Πατέρες της Έκκλησίας, άν δέν είναι γνήσια και πνευματικά θεμελιωμένα, μπορεί νά οδηγεί στό φθόνο και στή σκληρότητα, μέ όλα τά επιφαινόμενά τους. Εκεί οδηγούν οι άπωθήσεις, πού δέν αντιμετώπισθηκαν συνειδητά και δέν ξεπεράστηκαν έσωτερικά.

Μεγάλες μορφές εμφανίζονται κατά καιρούς και κάνουν φανερό σ' όλο τό

μεγαλείο του τό μυστήριου τοῦ γνήσιου γάμου ἢ τῆς γνήσιας μοναχικῆς ζωῆς. Αὐτές οἱ μορφές, δυστυχῶς ὄχι πάντα γνωστές, μᾶς δείχνουν τό δρόμο μιᾶς νέας ἐλευθερίας.

Ἀλλά ἔρχονται οἱ νεώτερες ἀντιλήψεις γιά τήν αὐτονομία τοῦ ἀνθρώπου. Ὁ ἄνθρωπος ἀρνεῖται νά δεχθεῖ τήν τάξη τοῦ Θεοῦ. Τήν κυριαρχία του δέν τήν βλέπει σάν ἕνα δῶρο τοῦ Κυρίου τοῦ κόσμου. Καί, ὅσα στήν πραγματικότητα ἐπετεύχθησαν μέσα στήν διαδρομή πολλῶν αἰώνων χριστιανικῆς παιδείας, τά βλέπει ἀπλῶς ὡς φυσική ἱστορική ἀνάπτυξη καί ἐξέλιξη. Καί ἔτσι, μέσα στά κατορθώματα ἑνός προοδευμένου πολιτισμοῦ, ἐμφανίζεται ἕνα νέο χάος στίς γενετήσιες σχέσεις, χειρότερο ἀπό τήν πρό Χριστοῦ ἐποχή. Χειρότερο, γιὰτί ὁ ἄνθρωπος τώρα διά Χριστοῦ ἐνηλικιώθηκε πνευματικά καί χειραφετήθηκε. Γιατί ἡ χριστιανική διδασκαλία χειραφέτησε τόν ἄνθρωπο καί τήν ἐλευθερία ἀπό ψεύτικους φόβους καί προκαταλήψεις.

Ὁ σημερινός ἄνθρωπος ξεχνᾷ ὅτι σύμφωνα μέ τήν ἀποκάλυψη – τήν διδασκαλία τῆς Γενέσεως – ἡ ἁμαρτία, πού ἔφερε τήν σύγχυση σέ ὅλα τά ἀνθρώπινα ἔργα, εἰσώρησε καί στίς σχέσεις τῶν φύλων. Καί ὅπως μέσα στήν ἐργασία τοῦ ἀνθρώπου, δέν πρέπει νά βλέπουμε μόνο τίς ἐπιτυχίες, ἀλλά νά ἀναγνωρίζουμε καί κάποιο στοιχεῖο, πού ἔχει σχέση μέ τήν ἐνοχή - ἕνα στοιχεῖο παραφροσύνης, ἐλλείψεως νοήματος, πού μόνο ὡς ἁμαρτία μπορεῖ νά ἐννοηθεῖ καί καταπολεμηθεῖ - κάτι ἀνάλογο συμβαίνει καί μέ τίς γενετήσιες σχέσεις. Δέν μποροῦν νά ἀντιμετωπισθοῦν ἀπλῶς μέ τήν λογική τοῦ αἰσθήματος, οὔτε νά ρυθμισθοῦν μέ μιᾶ ἀπλῶς ἠθική καί κοινωνική τάξη, ἀλλά χρειάζεται ἕνα εἶδος ἀσκήσεως, πού μπορεῖ νά προέλθει μόνο ἀπό τήν συναίσθηση ὅτι ἐδῶ ὑπάρχουν βαθιεῖς σχέσεις ἐνοχῆς καί ὑποχρεώσεως γιά ἐξιλέωση. Πρέπει νά μάθει δηλ. ὁ ἄνθρωπος, νά ἀσκηθεῖ, νά ἱεραρχεῖ σωστά τίς ἀνάγκες του. Νά βλέπει τήν καθολική ὠραιότητα τῆς ζωῆς καί τό μέρος νά μή τοῦ στερεῖ τή θέα τοῦ ὅλου.

Τελειώνοντας αὐτή τή σύντομη μελέτη, πού ἀφορᾷ τίς σχέσεις τῶν δύο φύλων κατά τήν Γένεση, θά ἤθελα νά ἀναφέρω δυό λόγια ἀκόμη γιά τήν ἰσοτιμία τῆς γυναίκα. Ἡ βάση, πού πάνω της στηρίζεται ἡ ἰσότητα τῆς γυναίκα, εἶναι τό γεγονός ὅτι ὁ Θεός δημιούργησε καί τήν γυναίκα «κατ' εἰκόνα» Του, ὅπως καί τόν ἄνδρα. Τί σημαίνει αὐτό, τό εἶδαμε σέ προηγούμενο κεφάλαιο. Ἀλλά θά ἤθελα ἐδῶ νά ἐπισημάνω κάτι ἀκόμη: Ποῦ ὁδηγεῖται ὁ ἄνθρωπος σήμερα, ὅταν θέλει νά προχωρεῖ μόνος, χωρίς Θεό, ἐμπιστευόμενος μόνο στή δική του νοημοσύνη καί στίς παρωθήσεις τῆς καρδιάς του; Πετυχαίνει ὁ ἄνθρωπος τήν ἐλευθερία τῆς ὑπάρξεώς του, ὅταν ἡ μεγάλη σύγχρονη μηχανή

τόν κάνει ένα εξάρτημά της; ένα πρόσωπο ανταλλακτικό; Ή όταν ο άνθρωπος γίνεται άθυρμα της εικονικής οικονομίας τῶν Τραπεζῶν καί τῶν Χρηματηστηρίων; Ή ἡ γυναίκα ἐλευθερώνεται, ὅταν κάτω ἀπό τό πρόσχημα, ὀρισμένες φορές, τῶν ἴσων δικαιωμάτων καί ἴσων καθηκόντων, ἀναγκάζεται νά ἐργάζεται σέ βαριές, ἀνθυγιεινές καί ἐπικίνδυνες ἐργασίες; Δέν βλέπομε ἐδῶ μιά τάση, πού θέλει νά ἐξομοιώσει καί τόν ἄνδρα καί τήν γυναίκα μέ κάποιο τρίτο εἶδος ἀνθρώπου; Νά τοὺς ἐξομοιώσει δηλ. μέ μιά ὕπαρξη χωρίς ιδιαίτερα χαρακτηριστικά, ὅποτε δέν θά ὑπάρχει πιά ἡ δυνατότητα ἀλληλοσυμπληρώσεως. Ἡ δυνατότητα δηλ. τῆς συναρμόσεως ἑνός ζεύγους μέ μιά ἀμοιβαιότητα σχέσεων, ἀλλά θά πρόκειται γιά μιά ὕπαρξη κατάλληλη γιά νά ὑπηρετεῖ τίς ἀνώνυμες δυνάμεις τοῦ κράτους, τῆς ἐξουσίας, τῆς οικονομίας, τῆς τεχνολογίας. Αὐτό τό ἐρώτημα τό ἀφήνω ἀνοικτό.

Ἀπό τό βιβλίον τῆς Γενέσεως μπορεῖ νά μάθει κανεὶς καθοριστικά πράγματα. Σήμερα γίνεται λόγος γιά τήν ὑπαρξιακή φιλοσοφία, πού θέλει νά ἐρευνήσει, τί εἶναι ὁ ἄνθρωπος, πῶς θά γίνῃ σωστός, τί πρέπει νά κάνει καί ἀπό ποιές δυνάμεις νά κατευθύνεται. Στήν Γένεση βρίσκονται οἱ βασικές σκέψεις γιά μιά χριστιανική φιλοσοφία καί θεολογία τῆς ὑπάρξεως. Δείχνουν, σ' ὅποιον θέλει νά δεῖ, τοὺς βασικούς νόμους τῆς ζωῆς. Τοὺς κανόνες τῆς ζωῆς, πού μόνο σύμφωνα μ' αὐτούς μπορεῖ ἡ ἀνθρωπότητα νά μείνῃ σώα καί νά ἐξελιχθεῖ καί ἀναπτυχθεῖ ἐπιτυχημένα

ΧΑΙΡΕΤΙΣΜΟΣ ΤΟΥ ΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΜΕΣΑΟΡΙΑΣ κ. ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΣΤΗΝ ΗΜΕΡΙΔΑ ΑΝΟΙΚΤΟΥ ΔΙΑΛΟΓΟΥ ΜΕ ΤΗΝ ΚΟΙΝΩΝΙΑ ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΞΑΡΤΗΣΗ

ΕΚ ΤΟΥ ΓΡΑΦΕΙΟΥ ΤΟΥ ΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΜΕΣΑΟΡΙΑΣ

Την Πέμπτη, 7 Απριλίου 2022, πραγματοποιήθηκε με επιτυχία η Ημερίδα Ανοικτού Διαλόγου με την Κοινωνία για την εξάρτηση, στο Πολιτιστικό Κέντρο Δήμου Στροβόλου στη Λευκωσία. Εκ μέρους της Εκκλησίας της Κύπρου χαιρετισμό εκφώνησε ο Επίσκοπος Μεσαορίας κ. Γρηγόριος. Μέσα στο πλαίσιο της συνεργασίας μεταξύ του Συνοδικού Γραφείου Προσκυνηματικών Περιηγήσεων της Εκκλησίας Κύπρου και της Υπηρεσίας Καταπολέμησης Ναρκωτικών (ΥΚΑΝ), ο Θεοφιλέστατος προσέφερε προς διανομή στους παρόντες έντυπα του Γραφείου.

**ΧΑΙΡΕΤΙΣΜΟΣ ΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΜΕΣΑΟΡΙΑΣ κ. ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ
ΠΟΡΕΙΑ ΠΡΟΣ ΙΙ: «ΕΑΝ ΠΟΡΕΥΘΩι ΕΝ ΜΕΣΩι ΣΚΙΑΣ ...»**

Ημερίδα Ανοικτού Διαλόγου με την Κοινωνία για την εξάρτηση

Με ιδιαίτερη χαρά δέχθηκα την πρόσκληση της Αστυνομίας Κύπρου και της Υπηρεσίας Καταπολέμησης Ναρκωτικών, να παρευρεθώ στη σημερινή Ημερίδα Ανοικτού Διαλόγου με την Κοινωνία για την εξάρτηση.

Μέσα στο πλαίσιο της συνεργασίας μας, αρχικά στο διδακτικό έργο της Αστυνομικής Ακαδημίας Κύπρου, και κατόπιν, την πλούσια συνδημιουργία με

την ΥΚΑΝ στο έργο προβολής των Προσκυνημάτων και των Παραδόσεων της πατρίδας μας με ενθαρρυντικό αποτέλεσμα, την παρούσα Ημερίδα την οποία προβάλαμε από την επίσημη ιστοσελίδα της Εκκλησίας Κύπρου.

Το έργο της ΥΚΑΝ αποτιμάται θετικά και η Εκκλησία το ευλογεί, γιατί προστατεύει, διαφωτίζει και έτσι φωτίζει. Το σκότος δεν είναι τίποτε άλλο, παρά η έλλειψη του φωτός, «είναι σκότος τῆ τοῦ φωτός στερήσει» (Μεθοδίου Ὁλύμπου, Εἰς τὸν Ἰώβ, 38, ἀπ. 17).

Γι' αυτό και ο Κύριος Ἰησοῦς Χριστός διακηρύσσει: «Ἐγὼ εἰμι τὸ φῶς τοῦ κόσμου· ὁ ἀκολουθῶν ἐμοὶ οὐ μὴ περιπατήσει ἐν τῇ σκοτίᾳ ἀλλ' ἔξει τὸ φῶς τῆς ζωῆς» (Ἰωάν. 8, 12).

«Ἀντικείμενον... τῇ ἀγαθότητι τοῦ Θεοῦ ἐξηγοῦνται τὸ σκότος...» (Μ. Βασιλείου, Εἰς τὴν Ἑξαήμερον, 2,4 (1,15C).

«Ἐγὼ εἰμι ἡ ὁδὸς καὶ ἡ ἀλήθεια καὶ ἡ ζωὴ» (Ἰωάν. 14, 6).

«Γνώσεσθε τὴν ἀλήθειαν καὶ ἡ ἀλήθεια ἐλευθερώσει ὑμᾶς» (Ἰωάν. 8, 32).

Ο άνθρωπος, ως πεπερασμένος, έχει ελλειμματικότητα, και στην προσπάθειά του να επιλύσει τα διάφορα προβλήματα και προκλήσεις που αντιμετωπίζει, καταφεύγει πολλές φορές σε μη ανεκτές ηθικά και κοινωνικά λύσεις. Ἐτσι, κάποιοι καταφεύγουν στη χρήση εξαρτησιογόνων ουσιών, αναζητώντας ψεύτικους παράδεισους, νομίζοντας ότι έτσι αντιμετωπίζουν τα προβλήματά τους ή έστω την ανία τους. Δυστυχώς, εκείνο που καταφέρνουν είναι να βλάψουν βραχυπρόσθεσμα ή μακροπρόθεσμα τον εαυτό τους, αγνοώντας κατάφωρα και την διακήρυξη του Αποστόλου Παύλου ότι το σώμα μας είναι ναός του Αγίου Πνεύματος, «... τὸ σῶμα ἡμῶν ναὸς τοῦ ἐν ὑμῖν Ἁγίου Πνεύματος» (Α' Κορ. 6, 19).

Δυστυχώς, η χρήση εξαρτησιογόνων ουσιών, τόσο των θεωρούμενων ως κοινωνικά αποδεκτών (οινόπνευμα, κάπνισμα) όσο και των παράνομων, βλάπτουν, καταστρέφουν άτομα και οικογένειες, υποβιβάζουν το επίπεδο ζωής, σκοτώνουν.

Ας είμαστε στη ζωή μας έντιμοι, αγωνιστές και ας μην επιτρέπουμε στους ποικιλώνυμους εμπόρους να εργαλειοποιούν την ελλειμματικότητα και την ανασφάλειά μας.

Γι' αυτό επιβάλλεται συστηματική προσπάθεια, για να μένουμε πάντοτε στο φως. Ενημερωνόμαστε και ενημερώνουμε αποδοτικά την οικογένειά μας,

το περιβάλλον μας, για τους κινδύνους που φέρνει η χρήση εξαρτησιογόνων ουσιών. Προλαμβάνουμε, γιατί η εκ των υστέρων αντίδραση και θεραπεία του προβλήματος, δυστυχώς, δεν είναι αποδοτική, γιατί οι εξαρτησιογόνες ουσίες υποδουλώνουν και το σώμα και ιδιαίτερα την ψυχή του ανθρώπου.

Μεταφέρω τις πατρικές ευχές, την αγάπη, το ενδιαφέρον και τα συγχαρητήρια του Μακαριωτάτου Αρχιεπισκόπου μας, κ.κ. Χρυσοστόμου Β΄ για την ευγενική προσπάθεια και γενικά για το θεάρεστο έργο που επιτελούν οι συντελεστές της εκδήλωσης αυτής.

Και πάλι ευχαριστώ για την πρόσκληση και εύχομαι κάθε επιτυχία στην παρούσα Ημερίδα.

Η ΑΡΧΙΕΡΑΤΙΚΗ ΠΡΟΣΕΥΧΗ ΤΟΥ ΚΥΡΙΟΥ

ΠΡΩΤ. ΜΙΧΑΗΛ ΒΟΣΚΟΥ

Στὴν Ἀκολουθία τῶν Παθῶν, πού τελεῖται στοὺς ὀρθοδόξους ναοὺς τὸ ἑσπέρας τῆς Μεγάλης Πέμπτης, ἀναγινώσκεται ὡς πρῶτο Εὐαγγέλιο ἀπὸ τὰ συνολικὰ δώδεκα ἀναγινωσκόμενα Εὐαγγέλια τὸ λεγόμενο Εὐαγγέλιο τῆς Διαθήκης. Τὸ ἰδιαίτερος ἐκτενὲς αὐτὸ εὐαγγελικὸ ἀνάγνωσμα περιλαμβάνει τέσσερα καὶ μισὸ κεφάλαια τοῦ κατὰ Ἰωάννην Εὐαγγελίου (Ἰω. ιγ' 31-ιη' 1). Πρόκειται γιὰ τὴν ἐκτενὴ διδασκαλία πού ἀπηύθυνε ὁ Κύριος πρὸς τοὺς μαθητὲς Του μετὰ τὸν Μυστικὸ Δεῖπνο καὶ τὴν ὁποία διέσωσε στὴν ὀλότητά της ὁ Εὐαγγελιστὴς Ἰωάννης ὁ Θεολόγος, ὁ ἠγαπημένος μαθητὴς. Κατακλείοντας αὐτὴν τὴν ἐκτενὴ διδασκαλία, σήκωσε ὁ Κύριος τὰ μάτια Του στὸν οὐρανὸ καὶ προσευχήθηκε στὸν Θεὸ Πατέρα. «Μετὰ τὴν παραίνεσιν ταύτην ἐπὶ εὐχὴν τρέπεται, παιδεύων ἡμᾶς ἐν τοῖς πειρασμοῖς, πάντα ἀφέντας, ἐπὶ τὸν Θεὸν καταφεύγειν»¹.

Ἡ προσευχὴ αὐτὴ, ἡ ὁποία καταλαμβάνει ὀλόκληρο τὸ 17^ο κεφάλαιο τοῦ κατὰ Ἰωάννην Εὐαγγελίου καὶ εἶναι ἡ τελευταία προσευχὴ τοῦ Θεανθρώπου πρὸ τοῦ Πάθους καὶ τοῦ σταυρικοῦ Του θανάτου, ὀνομάστηκε Ἀρχιερατικὴ προσευχή. Σ' αὐτὴν τὴν ὄντως συγκλονιστικὴ προσευχὴ ὁ Θεάνθρωπος Ἰησοῦς Χριστὸς, ὁ Μέγας Ἀρχιερεὺς, λέει στὸν Πατέρα Του, ὅτι ὀλοκλήρωσε τὸ ἔργο πού Του ἀνέθεσε νὰ φέρει εἰς πέρας ἐπὶ τῆς γῆς. Τὸ ἔργο αὐτὸ θὰ συνεχίσουν στὸ ἐξῆς οἱ ἐκλεκτοὶ μαθητὲς Του. Προσεύχεται, λοιπόν, γι' αὐτοὺς, ἀλλὰ καὶ γιὰ ὅσους μὲ τὸ κήρυγμα τῶν Ἀποστόλων θὰ πιστεύσουν σ' Αὐτὸν καὶ θὰ γίνουν μέλη τῆς Ἐκκλησίας Του στὸ διάβα τῶν αἰώνων· καὶ παρακαλεῖ τὸν Θεὸ Πατέρα νὰ εἶναι πάντοτε ἐνωμένοι μεταξύ τους κατὰ τὸ πρότυπο τῆς ἐνότητος τῶν προσώπων τῆς Ἁγίας Τριάδος. Ἡ Ἀρχιερατικὴ προσευχὴ τοῦ Κυ-

¹ ΙΩΑΝΝΟΥ ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ, Ὑπόμνημα εἰς τὸ κατὰ Ἰωάννην Εὐαγγέλιον, Ὁμιλία Π' 1, ΕΠΕ 14, 552.

ρίου είναι σὺν τοῖς ἄλλοις καὶ μιὰ προσευχὴ γιὰ τὴν ἐνότητα τῆς Ἐκκλησίας. Τὸ γεγονός αὐτὸ τὴν καθιστᾷ διαχρονικὰ ἐπίκαιρη.

**Η ΟΛΟΚΛΗΡΩΣΗ ΤΟΥ ΕΡΓΟΥ ΤΟΥ ΚΥΡΙΟΥ
ΕΠΙ ΤΗΣ ΓΗΣ
ΚΑΙ Η ΠΟΡΕΙΑ ΠΡΟΣ ΤΟ ΠΑΘΟΣ
ΚΑΙ ΤΟΝ ΣΤΑΥΡΙΚΟ ΘΑΝΑΤΟ**

Οἱ πρῶτοι πέντε στίχοι θὰ μπορούσαν νὰ θεωρηθοῦν ὡς τὸ πρῶτο μέρος τῆς Ἀρχιερατικῆς προσευχῆς τοῦ Κυρίου. Σ' αὐτοὺς ὁ Κύριός μας Ἰησοῦς Χριστός ἀναφέρει στὸν Πατέρα Του, ὅτι ὀλοκλήρωσε τὸ ἔργο ποὺ Τοῦ ἀνέθεσε νὰ φέρει εἰς πέρας ἐπὶ τῆς γῆς. Τὸ ἔργο αὐτὸ ἀποσκοποῦσε στὸ νὰ ἐπανακτήσουν οἱ ἄνθρωποι τὴ δυνατότητα τῆς αἰώνιας ζωῆς, διὰ τῆς γνώσεως τοῦ ἀληθινοῦ Θεοῦ καὶ τῆς μετοχῆς στὴν ἄκτιστη Χάρη Του. Ὁ Κύριος τῆς δόξης, ὁ προαιώνιος Υἱὸς καὶ Λόγος τοῦ Θεοῦ **«ἐκένωσεν ἑαυτὸν μορφὴν δούλου λαβών, ἐν ὁμοιώματι ἀνθρώπων γενόμενος»** (Φιλ. β' 7). Ἐγινε ἄνθρωπος ἀληθινός, ἔζησε ἀνάμεσά μας ὡς ἓνας ἐξ ἡμῶν, βίωσε τὴν τραγωδία τῆς πτώσεως σὲ ὅλες τῆς τὶς πτυχὲς πλὴν τῆς ἀμαρτίας, δίδαξε τοὺς ἀνθρώπους, ἐπετέλεσε ἄπειρα θαύματα καὶ προετοίμασε τὸν κύκλο τῶν μαθητῶν ποὺ θὰ συνεχίσουν τὸ ἔργο Του. Μὲ ὅλα αὐτὰ φανέρωσε τὴ δόξα τοῦ Θεοῦ ἐπὶ τῆς γῆς. «Ἐγὼ σε ἐδόξασα ἐπὶ τῆς γῆς, τὸ ἔργον ἐτελείωσα ὃ δέδωκάς μοι ἵνα ποιήσω» (Ἰω. ιζ' 4), λέει στὸν Πατέρα Του. Ἡ κατ' ἐξοχὴν φανέρωση τῆς δόξας τοῦ Θεοῦ Πατρός, ἀλλὰ καὶ τῆς δόξας τοῦ Θεοῦ Υἱοῦ, ὅμως, θὰ ἐπισυμβεῖ ἀμέσως μετὰ τὴν Ἀρχιερατικὴ προσευχὴ μὲ τὸ Πάθος καὶ τὸν σταυρικὸ θάνατο τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ, ὃ Ὅποιος «σχῆματι εὔρεθεις ὡς ἄνθρωπος ἐταπεινώσεν ἑαυτὸν γενόμενος ὑπήκοος μέχρι θανάτου, θανάτου δὲ σταυροῦ» (Φιλ. β' 7-8).

«Πάτερ, ἐλήλυθεν ἡ ὥρα· δόξασόν σου τὸν υἱόν, ἵνα καὶ ὁ υἱός σου δοξάσῃ σε» (Ἰω. ιζ' 1). Μ' αὐτὰ τὰ λόγια ἀρχίζει ἡ Ἀρχιερατικὴ προσευχὴ τοῦ Κυρίου. Ποιὰ ὥρα ἔφθασε ἄραγε; Ἀναμφιβόλως ἡ ὥρα τοῦ Πάθους, ἡ ὥρα τῆς σταυρικῆς θυσίας, ἡ ὥρα τοῦ θανάτου ἐπὶ τοῦ Σταυροῦ. Καὶ αὐτὴ ἡ ὥρα δὲν εἶναι ὥρα ἐξευτελισμοῦ, ἀλλὰ ὥρα δόξας. **Ὁ Σταυρὸς τοῦ Κυρίου γιὰ μᾶς τοὺς ὀρθοδόξους χριστιανούς δὲν εἶναι τόσο τὸ ἀποκορύφωμα τῆς ταπεινώσεως τοῦ Χριστοῦ ὅσο ἡ ἀποκάλυψη τῆς θείας δυνάμεως καὶ δόξας**, ὅπως σημειώνει ὁ κορυφαῖος θεολόγος π. Γεώργιος Φλωρόφσκυ². Αὐτὸς εἶναι ὁ λόγος ποὺ στὴν

² Γ. ΦΛΩΡΟΦΣΚΥ, *Τὸ Σῶμα τοῦ ζῶντος Χριστοῦ. Μία ὀρθόδοξος ἐρμηνεία τῆς Ἐκκλησίας*, Θεσσαλονίκη 1981², σ. 120.

ὀρθόδοξη εἰκόνα τῆς Σταυρώσεως δὲν ἀναγράφονται τὰ λόγια πού ἔγραψε ἐπὶ τοῦ Σταυροῦ ὁ Πόντιος Πιλάτος («Ἰησοῦς ὁ Ναζωραῖος ὁ βασιλεὺς τῶν Ἰουδαίων»), ἀλλὰ ἀναγράφεται:

«Ο ΒΑΣΙΛΕΥΣ ΤΗΣ ΔΟΞΗΣ».

Ὁ Κύριος φανερώνει τὴ θεία δόξα Του καὶ τὴ θεία δύναμή Του ὄχι μόνο μὲ τὴν τριήμερη ἐκ νεκρῶν Ἀνάστασή Του, ἀλλὰ καὶ μὲ τὴ Σταύρωσή Του. Ἀκριβῶς ἐπάνω στὸν Σταυρὸ εἶναι ὁ νικητὴς τοῦ θανάτου, γιατί ὁ θάνατός Του ἀποτελεῖ τὴ νίκη τῆς ζωῆς. Κι ἀποτελεῖ τὴ νίκη τῆς ζωῆς, ὄχι ἀπλῶς γιατί εἶναι ὁ θάνατος ἐνὸς ἀθώου ἀνθρώπου, ἀλλὰ γιατί εἶναι ὁ θάνατος τοῦ ἰδίου τοῦ Θεοῦ. Ὁ σαρκωθείς Υἱὸς καὶ Λόγος τοῦ Θεοῦ προσέρχεται ἐκουσίως στὸν Σταυρὸ καὶ μὲ τὸν ἐκούσιο θάνατό Του καταλύει τὴν ἐξουσία τοῦ θανάτου, καταλύει τὴν ἐξουσία τοῦ διαβόλου καὶ φανερώνει τὴν ἀληθινὴ ζωὴ, τὴν αἰώνια ζωὴ. Ὁ Ἅγιος Γρηγόριος ὁ Θεολόγος ἐξέφρασε αὐτὴν τὴν ἀλήθεια μὲ τὰ τολμυρὰ λόγια: «ἐδεήθημεν Θεοῦ σαρκωμένου καὶ νεκρουμένου, ἵνα ζήσωμεν»³.

Ἀσφαλῶς, ὁ Κύριος Ἰησοῦς Χριστὸς ὡς ὁ προαιώνιος Υἱὸς καὶ Λόγος τοῦ Θεοῦ δὲν ἀνέμενε τὸ Πάθος καὶ τὸν σταυρικὸ Του θάνατο, γιὰ νὰ δοξασθεῖ, ἀλλὰ ἦταν πάντοτε δεδοξασμένος. Καὶ ἡ δόξα Του ἦταν πλήρης, ὅπως καὶ ἡ δόξα τοῦ Θεοῦ Πατρὸς καὶ ἡ δόξα τοῦ Παναγίου Πνεύματος. Δὲν εἶχε ἀνάγκη ἄλλης δόξας. Ἡ φράση «δόξασόν σου τὸν υἱόν» δὲν ἀναφέρεται στὴ θεία φύση τοῦ Κυρίου, ἀλλὰ στὴν ἀνθρωπίνη φύση, τὴν ὁποία προσέλαβε. Γι' αὐτὸ καὶ στὴ συνέχεια προσθέτει ὁ Κύριος: «καὶ νῦν δόξασόν με σύ, πάτερ, παρὰ σεαυτῶ τῇ δόξῃ ἣ εἶχον πρὸ τοῦ τὸν κόσμον εἶναι παρὰ σοι» (Ἰω. ιζ' 5). Ὁ Κύριος Ἰησοῦς Χριστὸς ὡς Θεὸς ἀληθινὸς εἶναι μέτοχος τῆς πληρότητος τῆς θείας δόξας προαιωνίως, πρὶν ἀπὸ τὴ δημιουργία τοῦ κόσμου, πνευματικοῦ καὶ ὑλικοῦ. Κατ' ἀνάλογο τρόπο καὶ ἡ φράση «καθὼς ἔδωκας αὐτῷ ἐξουσίαν πάσης σαρκός» (Ἰω. ιζ' 2) ἀναφέρεται ἐπίσης στὴν ἀνθρωπίνη φύση τοῦ Κυρίου καὶ ὄχι στὴ θεία Του φύση. Ἡ ἐξουσία πού ἔλαβε ἀπὸ τὸν Θεὸ Πατέρα πάνω σὲ ὅλους τοὺς ἀνθρώπους δὲν ἀφορᾷ στὴ θεότητά Του, ἀφοῦ «πάντα δι' αὐτοῦ ἐγένετο, καὶ χωρὶς αὐτοῦ ἐγένετο οὐδὲ ἓν ὃ γέγονεν» (Ἰω. α' 3), ἀλλὰ ἀφορᾷ στὴν ἀνθρωπότητά Του.

Τὸ ἐπὶ τῆς γῆς ἔργο τοῦ Θεανθρώπου ἀποσκοποῦσε, ὅπως σημειώσαμε πρὶν πάνω, στὸ νὰ ἐπανακτήσουν οἱ ἄνθρωποι τὴ δυνατότητα τῆς αἰώνιας ζωῆς.

³ ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΘΕΟΛΟΓΟΥ, Λόγος ΜΕ' 28, ΕΠΕ 5,214.

Ἡ αἰώνια ζωή, τοὔτέστιν ἡ αἰώνια Βασιλεία τῶν οὐρανῶν, δὲν εἶναι κάτι ποῦ ἀναμένουμε νὰ ζήσουμε μετὰ θάνατον, δὲν εἶναι κάτι ποῦ ἀναμένουμε νὰ ζήσουμε μετὰ τὴ Δευτέρα Παρουσία, ἀλλὰ κάτι τὸ ὁποῖο μπορούμε νὰ ζήσουμε ἤδη ἀπὸ τώρα, στὴν παρούσα ζωή. Μᾶς τὸ εἶπε ὁ ἴδιος πολὺ καθαρὰ **«ἰδοὺ γὰρ ἡ βασιλεία τοῦ Θεοῦ ἐντὸς ὑμῶν ἐστίν»** (Λουκ. ιζ' 21). Τὴν αἰώνια ζωή καὶ τὴν αἰώνια Βασιλεία τῶν οὐρανῶν στὴν πληρότητά τους («πρόσωπον πρὸς πρόσωπον») θὰ ἀπολαύσουμε, ὅσοι ἀξιοθούμε, μετὰ τὴ Δευτέρα Παρουσία καὶ τὴ συντέλεια τοῦ κόσμου, ἡ βίωση, ὅμως, τῆς αἰώνιας Βασιλείας τῶν οὐρανῶν ἀρχίζει ἀπὸ τὸν παρόντα κόσμο καὶ τὴν παρούσα ζωή, ἔστω καὶ «δι' ἐσόπτρου ἐν αἰνίγματι» (Α' Κορ. ιγ' 12). Ποία εἶναι αὐτὴ ἡ αἰώνια ζωή, τὴν ὁποία θὰ δώσει ὁ Κύριος σὲ ὅσους Τοῦ ἐμπιστεύθηκε ὁ Θεὸς Πατέρας; «Αὕτη δέ ἐστίν ἡ αἰώνιος ζωή, ἵνα γινώσκωσί σε τὸν μόνον ἀληθινὸν Θεὸν καὶ ὃν ἀπέστειλας Ἰησοῦν Χριστὸν» (Ἰω. ιζ' 3). Ἡ γνώση αὐτὴ τοῦ ἀληθινοῦ Θεοῦ καὶ τοῦ σεσαρκωμένου Υἱοῦ καὶ Λόγου Του δὲν εἶναι, ἀσφαλῶς, ψιλὴ γνώση, ἀφηρημένη καὶ θεωρητικὴ. Τέτοια ψιλὴ γνώση τοῦ Θεοῦ ἔχουν καὶ οἱ δαίμονες. «Καὶ τὰ δαιμόνια πιστεύουσι καὶ φρίσσουσι» (Ἰακ. β' 19). Ἡ γνώση τοῦ ἀληθινοῦ Θεοῦ στὴν πραγματικὴ τῆς διάστασι **εἶναι ἡ μετοχὴ στὴν ἄκτιση Χάρη Του, ἡ κοινωνία μὲ τὸν Θεὸ Πατέρα, τὸν Θεὸ Υἱὸ καὶ τὸν Θεὸ Ἅγιον Πνεῦμα.**

ΠΡΟΣΕΥΧΗ ΤΟΥ ΚΥΡΙΟΥ ΓΙΑ ΤΟΥΣ ΜΑΘΗΤΕΣ ΤΟΥ, ΟΙ ΟΠΟΙΟΙ ΘΑ ΣΥΝΕΧΙΣΟΥΝ ΤΟ ΕΡΓΟ ΤΟΥ ΕΠΙ ΤΗΣ ΓΗΣ

Ἡ Σάρκωση τοῦ Υἱοῦ καὶ Λόγου τοῦ Θεοῦ ὑπῆρξε τὸ μεγαλύτερο γεγονός τῆς παγκόσμιας Ἱστορίας· τὸ γεγονὸς ποῦ χάρισε τὴν Ἱστορία τοῦ κόσμου στὴν πρὸ Χριστοῦ καὶ τὴ μετὰ Χριστὸν ἐποχὴ. Ὅλοι οἱ ἄνθρωποι τῆς πρὸ Χριστοῦ ἐποχῆς ἀνέμεναν, ὁ καθένας στὰ πλαίσια τοῦ δικοῦ του θρησκευτικοῦ περιβάλλοντος καὶ τῆς δικῆς του ἀντιληπτικῆς ἰκανότητος, τὴν ἔλευση τοῦ Σωτῆρος καὶ Λυτρωτοῦ τοῦ κόσμου, τὴν ἔλευση τοῦ Μεσσία, τὴν ἔλευση τοῦ «ἀμνοῦ τοῦ Θεοῦ, τοῦ αἵροντος τὴν ἁμαρτίαν τοῦ κόσμου» (Ἰω. α' 29). Ἀπὸ τὴν τραγωδία τῆς Πτώσεως τῶν Πρωτοπλάστων καὶ τὶς ὀλέθριες συνέπειές της, ποῦ ἦταν ἡ ὑποταγὴ στὴν ἁμαρτία, στὴ φθορὰ καὶ στὸν θάνατο, δὲν μπορούσε κανεὶς νὰ σώσει καὶ νὰ ἀπαλλάξει τὸν ἄνθρωπο, παρὰ μόνον ὁ ἴδιος ὁ Θεός. Ἔτσι, λοιπόν, ὅταν ἦλθε τὸ πλήρωμα τοῦ χρόνου «ἐξαπέστειλεν ὁ Θεὸς τὸν υἱὸν αὐτοῦ, γενόμενον ἐκ γυναικός, γενόμενον ὑπὸ νόμον, ἵνα τοὺς ὑπὸ νόμον ἐξαγοράσῃ, ἵνα τὴν υἰοθεσίαν ἀπολάβωμεν» (Γαλ. δ' 4). Ἡ Ἀρχιερατικὴ προσευχὴ τοῦ Κυρίου ἀπευθύνεται στὸν Θεὸ Πατέρα λίγο πρὶν ἀπὸ τὸ

Πάθος και τὸν σταυρικό Του θάνατο, πὸν θὰ ἀποτελέσει τὸ ἐπιστέγασμα τοῦ ἐπὶ τῆς γῆς ἔργου Του. Μὲ τὸν σταυρικό Του θάνατο ὁ Κύριος Ἰησοῦς Χριστὸς συντρίβει κυριολεκτικὰ τὴν ἐξουσία τοῦ θανάτου καὶ τὴν ἐξουσία τοῦ διαβόλου. Μετὰ ἀπὸ τρεῖς ἡμέρες ἀνίσταται θριαμβευτικὰ ἐκ νεκρῶν καὶ μετὰ ἀπὸ σαράντα ἡμέρες ἀναλαμβάνεται εἰς οὐρανούς καὶ ἐνθρονίζεται ὡς Θεάνθρωπος ἐκ δεξιῶν τοῦ Θεοῦ Πατρὸς. Φρόντισε, ὅμως, νὰ προετοιμάσει κατάλληλα τοὺς ἀνθρώπους ἐκείνους, πὸν θὰ συνεχίσουν τὸ ἔργο Του, τοὺς ἀνθρώπους ἐκείνους, στοὺς ὁποίους πρὶν τὴν ἀναχώρησή Του ἀπὸ τὴν γῆ θὰ δώσει τὴν ἐντολή: **«πορευθέντες μαθητεύσατε πάντα τὰ ἔθνη, βαπτίζοντες αὐτοὺς εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, διδάσκοντες αὐτοὺς τηρεῖν πάντα ὅσα ἐνετειλάμην ὑμῖν»** (Ματθ. κη' 19-20). Γι' αὐτοὺς τοὺς ἐκλεκτοὺς μαθητὲς Του προσεύχεται στοὺς στίχους 6-19, πὸν, θὰ μπορούσαμε νὰ ποῦμε, ὅτι ἀποτελοῦν τὸ δεῦτερο μέρος τῆς Ἀρχιερατικῆς Του προσευχῆς.

«Εγὼ περὶ αὐτῶν ἐρωτῶ· οὐ περὶ τοῦ κόσμου ἐρωτῶ, ἀλλὰ περὶ ὧν δέδωκάς μοι, ὅτι σοὶ εἶσι» (Ἰω. ιζ' 9). Ὁ Κύριος δὲν παρακαλεῖ τὴ δεδομένη στιγμή γιὰ τὸν κόσμον, ἀλλὰ γι' αὐτοὺς πὸν ὁ Πατέρας Του ἐμπιστεύθηκε, γιὰ τοὺς ἔντεκα Ἀποστόλους, γιὰ τὸν στενὸ κύκλον τῶν μαθητῶν Του. Ὅπως γνωρίζουμε, ὁ Κύριος εἶχε πολὺ περισσότερους μαθητὲς. Ὑπῆρχε ὁ εὐρύτερος κύκλος τῶν ἐβδομήκοντα Ἀποστόλων, ἀλλὰ καὶ ἄλλοι πολλοὶ μαθητὲς πέραν αὐτῶν. Ὁ στενὸς κύκλος, ὅμως, ἀποτελεῖτο ἀπὸ δώδεκα μόνο μαθητὲς, ἐκ τῶν ὁποίων ὁ ἕνας ἤδη ἀνεχώρησε κατὰ τὴ διάρκεια τοῦ Μυστικοῦ Δείπνου, μὲ σκοπὸ νὰ παραδώσει τὸν Διδάσκαλό του στοὺς Ἰουδαίους. «Οὓς δέδωκάς μοι ἐφύλαξα», λέει στὸν Πατέρα ὁ Κύριος Ἰησοῦς Χριστός, «καὶ οὐδεὶς ἐξ αὐτῶν ἀπώλετο εἰ μὴ ὁ υἱὸς τῆς ἀπωλείας, ἵνα ἡ γραφὴ πληρωθῇ» (Ἰω. ιζ' 12). Ἡ προδοσία τοῦ Ἰούδα τοῦ Ἰσκαριώτη καὶ τὰ ὅσα ἐπηκολούθησαν, τὰ ὁποῖα εἶναι καταγεγραμμένα στὶς προφητεῖες τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης, δὲν ὀφείλονται σὲ ἀποτυχία τοῦ Κυρίου ὡς Διδασκάλου, ἀλλὰ στὴ διεστραμμένη γνώμη καὶ στὴ μοχθηρία τοῦ ἰδίου τοῦ Ἰούδα. Εἶναι χαρακτηριστικό ὅτι στὴν Καινὴ Διαθήκη «υἱὸς ἀπωλείας» ὀνομάζεται καὶ ὁ ἀντίχριστος (Β' Θεσ. β' 3). Πόσο τραγικὸ εἶναι ἀλήθεια τὸ γεγονός, ὅτι ἕνας ἐκ τῶν δώδεκα Ἀποστόλων ἀποδείχθηκε υἱὸς τῆς ἀπωλείας; Μετὰ ἀπὸ τρία χρόνια κοντὰ στὸν Διδάσκαλό του, μετὰ ἀπὸ τρία χρόνια πὸν μαθήτευσε παρὰ τοὺς πόδας τοῦ Κυρίου καὶ εἶδε τόσα καὶ τόσα θαύματά Του, τὸν πρόδωσε τελικὰ καὶ τὸν παρέδωσε στοὺς Ἰουδαίους.

Ἀναφερόμενος ὁ Κύριος στοὺς μαθητὲς Του, λέει στὸν Πατέρα: «σοὶ ἦσαν καὶ ἐμοὶ αὐτοὺς δέδωκας» (Ἰω. ιζ' 6). Γιὰ νὰ μὴν ἐκληφθεῖ ἡ φράση αὐτὴ ὡς

δεικνύουσα ανωτερότητα τοῦ Πατρὸς ἔναντι τοῦ Υἱοῦ, προσθέτει στὴ συνέχεια ὅτι «τὰ ἐμὰ πάντα σὰ ἐστί καὶ τὰ σὰ ἐμὰ» (Ίω. ιζ' 10), φανερώνοντας τοιουτοτρόπως τὴν ἀπόλυτη ἰσοτιμία Πατρὸς καὶ Υἱοῦ. Ὄταν στὶς σελίδες τῆς Καινῆς Διαθήκης γίνεται λόγος γιὰ τὸν Ἰησοῦ Χριστό, ὡς ἄνθρωπο, τότε συναντοῦμε ἐκφράσεις πὺ ἐξυπονοοῦν ἀνωτερότητα τοῦ Πατρὸς⁴, ὅταν ὅμως γίνεται λόγος γιὰ τὸν Ἰησοῦ Χριστό, ὡς Θεό, τότε προβάλλεται **ἡ ἀπόλυτη ἰσοτιμία Πατρὸς καὶ Υἱοῦ**⁵. Πρόκειται γιὰ ἓνα βασικὸ ἐρμηνευτικὸ κλειδί γιὰ τὴν κατανόηση πολλῶν δυσκόλων σημείων τῆς Καινῆς Διαθήκης. Πρέπει πάντοτε νὰ ἔχουμε ὑπόψιν, ὅτι ἄλλοτε ὁ Κύριος ὁμιλεῖ καὶ ἐνεργεῖ ὡς Θεὸς καὶ ἄλλοτε ὁμιλεῖ καὶ ἐνεργεῖ ὡς ἄνθρωπος. Ἄλλοτε θαυματουργεῖ ὡς ἐξουσίαν ἔχων καὶ ἄλλοτε θαυματουργεῖ, ἀφοῦ προηγουμένως προσευχηθεῖ στὸν Θεὸ Πατέρα.

Ὁ λεπτομερὴς σχολιασμὸς ὄλων τῶν στίχων τοῦ δευτέρου μέρους τῆς Ἀρχιερατικῆς προσευχῆς τοῦ Κυρίου θὰ μᾶς ἀνάγκαζε νὰ μακρύνουμε τὴν ἐρμηνευτικὴ αὐτὴ προσέγγιση σὲ βαθμὸ πὺ δὲν μᾶς ἐπιτρέπει τὸ παρὸν κείμενο. Θὰ περιοριστοῦμε, ὡς ἐκ τούτου, σὲ κάποιους ἐπιλεγμένους στίχους. Στὴν ἀρχὴ τοῦ δευτέρου μέρους λέει ὁ Κύριος πρὸς τὸν Πατέρα: «Ἐφανέρωσά σου τὸ ὄνομα τοῖς ἀνθρώποις οὓς δέδωκάς μοι ἐκ τοῦ κόσμου» (Ίω. ιζ' 6). Ποιὸ εἶναι ἄραγε αὐτὸ τὸ ὄνομα, πὺ ὁ Κύριος φανέρωσε στοὺς μαθητὲς Του καὶ δι' αὐτῶν σὲ ὄλο τὸν κόσμο; Ὁ Κύριος, ὡς ὁ μεγάλῃς βουλῆς Ἄγγελος, φανέρωσε στοὺς μαθητὲς Του καὶ στὸν κόσμο ὄλο, ὅτι ὁ Θεὸς εἶναι Πατέρας. Ἀφ' ἐνὸς μὲν Πατέρας τοῦ Υἱοῦ ὡς τὸ πρῶτο πρόσωπο τῆς Ἁγίας Τριάδος, ἀφ' ἐτέρου δὲ Πατέρας ὄλων τῶν ἀνθρώπων καὶ ὄλου τοῦ κόσμου. Οἱ ἄνθρωποι μέχρι τότε ἐνιωθάν τὸν Θεὸ ὡς μιὰ ὑπέρτατη δύναμη· στὴν καλύτερη περίπτωσι ὡς τὸν παντοδύναμο Δημιουργὸ τοῦ κόσμου. Ὁ Κύριος Ἰησοῦς Χριστὸς μᾶς φανέρωσε, ὅτι ὁ Θεὸς δὲν εἶναι μόνο ὁ παντοδύναμος Δημιουργὸς τοῦ σύμπαντος κόσμου, ἀλλὰ πρωτίστως ὁ Πατέρας ὄλων μας. Ἡ Ἀρχιερατικὴ Του προσευχὴ ἀρχίζει μὲ τὴ φράσι: «Πάτερ, ἐλήλυθεν ἡ ὥρα», ἐνῶ τρεῖς ἄλλες φορὲς ἐπαναλαμβάνει τὴ λέξι «Πάτερ»⁶. Ὄταν θέλησε νὰ μᾶς διδάξει πῶς πρέπει νὰ προσευχομάστε, μᾶς παρέδωσε τὴν Κυριακὴ προσευχὴ, πὺ ἀρχίζει μὲ τὴ φράσι: «Πάτερ ἡμῶν ὁ ἐν τοῖς οὐρανοῖς» (Ματθ. στ' 9). Κι ἀπὸ τίς Παραβολὲς Του ξεχωρίζει, χωρὶς ἀμφιβολία, ἡ Παραβολὴ τοῦ ἀσώτου υἱοῦ ἧ, ὅπως ἀλλιῶς

⁴ «Ὁ πατήρ μου μείζων μου ἐστί» (Ίω. ιδ' 28) κ.ο.κ.

⁵ «Ἐγὼ καὶ ὁ πατήρ ἐν ἑσμεν» (Ίω. ι' 30) κ.ο.κ.

⁶ Στὸς στίχους 11 («πάτερ ἄγιε»), 24 καὶ 25 («πάτερ δίκαιε»).

τήν ὀνομάζουν οἱ Πατέρες τῆς Ἐκκλησίας, ἡ **Παραβολή τοῦ εὐσπλαχνικοῦ πατέρα**, στήν ὁποία προβάλλεται μέ τὸν πιὸ παραστατικό τρόπο ἡ ἀγάπη τοῦ Θεοῦ γιὰ τὸν ἄνθρωπο. Ὁ Θεὸς εἶναι Πατέρας μας καί, ὡς ἐκ τούτου, ἡ σχέση μας μαζί Του εἶναι σχέση ἀγάπης. Τὸ ὅτι ὁ Θεὸς εἶναι Πατέρας σημαίνει ὅτι «ὁ Θεὸς ἀγάπη ἐστὶ» (Α΄ Ἰω. δ΄ 8).

Ἐνα θέμα, τὸ ὁποῖο θὰ μπορούσε νὰ μᾶς δημιουργήσει κάποια σύγχυση, εἶναι ἡ σχέση τῶν μαθητῶν μέ τὸν κόσμο. Αναφέρει ὁ Κύριος στὸν στίχο 11: «οὐκέτι εἰμὶ ἐν τῷ κόσμῳ, καὶ οὗτοι ἐν τῷ κόσμῳ εἰσὶ»· τώρα δὲν εἶμαι πιά μέσα στὸν κόσμο, ἐνῶ αὐτοὶ μένουν μέσα στὸν κόσμο. Στὸν στίχο 14, ὅμως, ἀναφέρει: «ὁ κόσμος ἐμίσησεν αὐτούς, ὅτι οὐκ εἰσὶν ἐκ τοῦ κόσμου, καθὼς ἐγὼ οὐκ εἰμὶ ἐκ τοῦ κόσμου». Τὸ ἴδιο καὶ στὸν στίχο 16: «ἐκ τοῦ κόσμου οὐκ εἰσὶ, καθὼς ἐγὼ ἐκ τοῦ κόσμου οὐκ εἰμὶ». Πῶς ἐξηγεῖται αὐτὴ ἡ φαινομενικὴ ἀντίφαση; Ἡ λέξη κόσμος στήν Καινὴ Διαθήκη ἔχει διπλὴ ἔννοια. Ἄλλοτε δηλώνει **τὸν παρόντα κόσμο**, ὅπως κι ἐμεῖς σήμερα τὸν ἐννοοῦμε, καὶ ἄλλοτε δηλώνει **τὸν πονηρὸν κόσμο τῆς ἁμαρτίας**. Ὄταν, λοιπόν, ὁ Κύριος ἀναφέρει ὅτι δὲν εἶναι πιά μέσα στὸν κόσμο, ἐνῶ οἱ μαθητές Του μένουν μέσα στὸν κόσμο, χρησιμοποιοεῖ τὴ λέξη κόσμος μέ τὴν πρώτη ἔννοια. Ὄταν ἀναφέρει ὅτι ὁ κόσμος τοὺς μίσησε, γιὰτὶ δὲν προέρχονται ἀπὸ τὸν κόσμο, χρησιμοποιοεῖ τὴ λέξη κόσμος μέ τὴ δεύτερη ἔννοια. Τοῦτο φαίνεται ξεκάθαρα στὸν στίχο 15, ὅπου ὁ Κύριος λέει στὸν Πατέρα: «οὐκ ἐρωτῶ ἵνα ἄρῃς αὐτούς ἐκ τοῦ κόσμου, ἀλλ' ἵνα τηρήσῃς αὐτούς ἐκ τοῦ πονηροῦ». Σὲ παρακαλῶ, ὄχι νὰ τοὺς πάρεις ἀπὸ τὸν κόσμο (μέ τὴν πρώτη ἔννοια τοῦ ὄρου), ἀλλὰ νὰ τοὺς προστατεύσεις ἀπὸ τὸν διάβολο (τὸν πονηρὸν κόσμο τῆς ἁμαρτίας).

Καὶ κάτι τελευταῖο ἀπὸ τὸ δεύτερο μέρος τῆς Ἀρχιερατικῆς προσευχῆς.

Αναφέρει στὸν στίχο 12 ὁ Κύριος: «ὅτε ἤμην μετ' αὐτῶν ἐν τῷ κόσμῳ, ἐγὼ ἐτήρουν αὐτούς ἐν τῷ ὀνόματί σου». Ὄταν ἤμουν μαζί τους στὸν κόσμο, Ἐγὼ τοὺς διατηροῦσα στήν πίστη μέ τὴ δύναμη τοῦ ὀνόματός Σου. Ἀπευθυνόμενος, ὅμως, στοὺς μαθητές Του πρὶν τὴν Ἀνάληψή Του στοὺς οὐρανοὺς τοὺς διαβεβαιώνει: «ἰδοὺ ἐγὼ μεθ' ὑμῶν εἰμι πάσας τὰς ἡμέρας, ἕως τῆς συντελείας τοῦ αἰῶνος» (Ματθ. κη' 20). Πῶς, λοιπόν, λέει, ὅταν ἤμουν μαζί τους στὸν κόσμο, ἀφοῦ τοὺς ὑπόσχεται ὅτι ποτὲ δὲν θὰ τοὺς ἐγκαταλείψει; Τὴν ἀπάντηση μᾶς τὴ δίνει ὁ Ἱερὸς Χρυσόστομος: Αὐτὰ τὰ λέει ἀνθρωπίνως, σύμφωνα μέ τὴν πνευματικὴ τους ὀριμότητα, ἐπειδὴ νόμιζαν ὅτι εἶχαν κάποια μεγαλύτερη ἀσφάλεια ἀπὸ τὴ σωματικὴ Του παρουσία⁷. Ὁ Κύριος μέ τὴν Ἀνάληψή Του εἰς

⁷ «Ὁρᾶς ὅτι ἀνθρωπίνως τὰ πλεῖστα διαλέγεται, καὶ πρὸς τὴν αὐτῶν διάνοιαν, νομιζόντων ὅτι

οὐρανοὺς ἀνεχώρησε ἀπὸ τὸν κόσμον σωματικῶς, παραμένει, ὅμως, συνεχῶς μαζί μας μέχρι τὴ συντέλεια τοῦ αἰῶνος, μέχρι δηλαδή τὴ Δευτέρα Του Παρουσία.

ΠΡΟΣΕΥΧΗ ΤΟΥ ΚΥΡΙΟΥ ΓΙΑ ΟΣΟΥΣ ΘΑ ΠΙΣΤΕΨΟΥΝ Σ' ΑΥΤΟΝ ΚΑΙ ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΝΟΤΗΤΑ ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ

Οἱ στίχοι 20-26 ἀποτελοῦν τὸ τρίτο καὶ τελευταῖο μέρος τῆς Ἀρχιερατικῆς προσευχῆς τοῦ Κυρίου. Σ' αὐτὸ τὸ τελευταῖο μέρος ὁ Κύριος ἐπεκτείνει τὴν προσευχή Του πέραν τοῦ στενοῦ κύκλου τῶν μαθητῶν Του. Προσεύχεται γιὰ ὄλους ἐκείνους, οἱ ὅποιοι μὲ τὸ κήρυγμα τῶν Ἀποστόλων θὰ πιστέψουν σ' Αὐτὸν καὶ θὰ γίνουν μέλη τῆς Ἐκκλησίας Του στὴν πορεία τῆς Ἰστορίας. «Οὐ περὶ τούτων δὲ ἐρωτῶ μόνον, ἀλλὰ καὶ περὶ τῶν πιστευσόντων (ἢ πιστευόντων⁸) διὰ τοῦ λόγου αὐτῶν εἰς ἐμέ» (Ἰω. ιζ' 20). Τὸ βασικὸ αἶτημα τοῦ Κυρίου σ' αὐτὸ τὸ τελευταῖο μέρος τῆς Ἀρχιερατικῆς Του προσευχῆς εἶναι ἡ ἐνότητα ὄλων ὅσοι θὰ πιστέψουν σ' Αὐτόν, ἡ ἐνότητα δηλαδή τῆς Ἐκκλησίας. Κι αὐτὴ ἡ ἐνότητα δὲν πρέπει νὰ εἶναι ἐνότητα κατὰ τὰ πρότυπα τοῦ παρόντος κόσμου, ἀλλὰ ἐνότητα κατὰ τὸ πρότυπο τῆς ἐνότητος τῶν προσώπων τῆς Ἁγίας Τριάδος. «Ἴνα πάντες ἐν ᾧσι, καθὼς σύ, πάτερ, ἐν ἐμοὶ κἀγὼ ἐν σοί, ἵνα καὶ αὐτοὶ ἐν ἡμῖν ἐν ᾧσιν» (Ἰω. ιζ' 21). «Ἴνα ᾧσιν ἐν καθὼς ἡμεῖς ἐν ἐσμεν» (Ἰω. ιζ' 22).

Ὁ π. Γεώργιος Φλωρόφσκυ, ὁ ὁποῖος ἀσχολήθηκε εἰς βάθος μὲ τὴν περὶ Ἐκκλησίας διδασκαλία, σημειώνει ὅτι ἡ ἐνότητα δὲν εἶναι ἀπλῶς καὶ μόνον ἓνα ἰδίωμα τῆς Ἐκκλησίας (*nota Ecclesiae*) μεταξὺ ἄλλων, ἀλλὰ μᾶλλον αὐτὴ αὕτη ἡ φύση τῆς⁹. Ἡ Ἐκκλησία, ὡς ἐκ τούτου, δὲν χαρακτηρίζεται μόνο ἀπὸ τὴν ἐνότητα, ἀλλὰ εἶναι ἐνότητα ἀπὸ αὐτὴ τὴν ἰδίαν τῆς τῆ φύση. Ἀναφέρει χαρακτηριστικὰ ὁ Ἱερὸς Χρυσόστομος «Τὸ γὰρ τῆς ἐκκλησίας ὄνομα, συμφωνίας ὄνομα καὶ ὁμονοίας ἐστὶ»¹⁰. Ἡ ἐνότητα καὶ ἡ ἀγάπη μεταξὺ ἡμῶν τῶν μελῶν τῆς Ἐκκλησίας, ἀλλὰ καὶ ἡ ἐνότητα καὶ ἡ ἀγάπη μεταξὺ ἡμῶν καὶ τῆς κεφαλῆς τῆς Ἐκκλησίας, τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ, ἀποτελεῖ τὴν καλύτερη ἀπόδειξη,

πλείονά τινα εἶχον ἀσφάλειαν ἀπὸ τῆς παρουσίας αὐτοῦ;» (ΙΩΑΝΝΟΥ ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ, Ἐνθ' ἄνωτ., Ὁμιλία ΠΑ' 2, ΕΠΕ 14,576).

⁸ Στὰ χειρόγραφα ὑπάρχουν καὶ οἱ δύο ἐκδοχές. Ὁ ἐνεστώτας στὴ δευτέρη περίπτωση χρησιμοποιεῖται προληπτικῶς ἀντὶ τοῦ μέλλοντος. Φανερώνει, ἄλλωστε, καὶ τὴ διάρκεια.

⁹ Γ. ΦΛΩΡΟΦΣΚΥ, Ἐνθ' ἄνωτ., σ. 39.

¹⁰ ΙΩΑΝΝΟΥ ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ, Εἰς Γαλ. Α' 4, ΕΠΕ 20,176.

ὅτι ὁ Ἰησοῦς Χριστός, στὸν Ὅποῖον πιστεύουμε, εἶναι ὁ Σωτήρας τοῦ κόσμου, ὁ σεσαρκωμένος Υἱὸς καὶ Λόγος τοῦ Θεοῦ, ὁ ἀπεσταλμένος στὸν κόσμο ὑπὸ τοῦ Θεοῦ Πατρός. «Ἴνα καὶ αὐτοὶ ἐν ἡμῖν ἐν ὧσιν, ἵνα ὁ κόσμος πιστεύσῃ ὅτι σὺ με ἀπέστειλας» (Ἰω. ιζ' 21). «Ἐγὼ ἐν αὐτοῖς καὶ σὺ ἐν ἐμοί, ἵνα ὧσι τετελειωμένοι εἰς ἓν, καὶ ἵνα γινώσκῃ ὁ κόσμος ὅτι σὺ με ἀπέστειλας καὶ ἠγάπησας αὐτοὺς καθὼς ἐμὲ ἠγάπησας» (Ἰω. ιζ' 23). Ἐγὼ ἐνωμένος μαζί τους κι Ἐσὺ ἐνωμένος μαζί Μου, ὥστε ν' ἀποτελοῦν μιὰ τέλεια ἐνότητα κι ἔτσι ν' ἀντιλαμβάνεται ὁ κόσμος ὅτι Ἐσὺ μὲ ἔστειλες ἐπὶ τῆς γῆς καὶ ὅτι τοὺς ἀγάπησες ὅπως ἀγάπησες Ἐμένα. Σὲ ἄλλο σημεῖο τοῦ κατὰ Ἰωάννην Εὐαγγελίου λέει ὁ Κύριος στοὺς μαθητὲς Του: «ἐντολὴν καινὴν δίδωμι ὑμῖν, ἵνα ἀγαπᾶτε ἀλλήλους, καθὼς ἠγάπησα ὑμᾶς, ἵνα καὶ ὑμεῖς ἀγαπᾶτε ἀλλήλους. ἐν τούτῳ γινώσκονται πάντες ὅτι ἐμοὶ μαθηταὶ ἐστε, ἐὰν ἀγάπην ἔχητε ἐν ἀλλήλοις» (Ἰω. ιγ' 34-35). Ἡ μεταξύ μας ἀγάπη εἶναι ἡ ἀπόδειξη ὅτι εἴμαστε μαθητὲς τοῦ Κυρίου.

Δὲν ὑπάρχει μεγαλύτερο σκάνδαλο γιὰ τοὺς μὴ Χριστιανούς, ἀλλὰ καὶ γιὰ τοὺς βεβαπτισμένους ποὺ δὲν εἶναι γιὰ διαφόρους λόγους ζωντανὰ μέλη τῆς Ἐκκλησίας, ἀπὸ τὴν ἔλλειψη ἐνότητος στὴν Ἐκκλησία, ἀπὸ τὴν ἔλλειψη ἀγάπης μεταξύ τῶν μελῶν τῆς. Ὅταν ὡς μέλη τῆς Ἐκκλησίας δὲν εἴμαστε ἐνωμένοι μεταξύ μας, ἀλλὰ εἴμαστε διασπασμένοι καὶ διαιρεμένοι, ἢ ὅταν δὲν εἴμαστε ἐνωμένοι μὲ τὸν Κύριό μας Ἰησοῦ Χριστό, δὲν ζοῦμε δηλαδὴ σύμφωνα μὲ τίς ἐντολές Του, τότε γινόμαστε αἰτία νὰ βλασφημεῖται τὸ ὄνομα τοῦ ἀληθινοῦ Θεοῦ, γινόμαστε αἰτία σκανδαλισμοῦ τῶν συνανθρώπων μας. Ὅταν, ἀντιθέτως, ὡς μέλη τῆς Ἐκκλησίας εἴμαστε ἐνωμένοι μεταξύ μας, καὶ, ἰδιαίτερα, ἐνωμένοι μὲ τὸν Κύριό μας Ἰησοῦ Χριστό, τότε γινόμαστε αἰτία νὰ δοξάζεται τὸ ὄνομα τοῦ ἀληθινοῦ Θεοῦ. Ἄς θυμηθοῦμε τὰ σχετικὰ λόγια τοῦ Κυρίου στὴν Ἐπί τοῦ ὄρους ὁμιλία Του: «οὕτω λαμψάτω τὸ φῶς ὑμῶν ἔμπροσθεν τῶν ἀνθρώπων, ὅπως ἴδωσιν ὑμῶν τὰ καλὰ ἔργα καὶ δοξάσωσι τὸν πατέρα ὑμῶν τὸν ἐν τοῖς οὐρανοῖς» (Ματθ. ε' 16). Ὁ Ἱερὸς Χρυσόστομος θεωρεῖ, ὅτι τὸ νὰ δίδουμε ὅποιαδήποτε ἀφορμὴ στοὺς ἀπίστους βλάπτει τὴν πίστη μας περισσότερο ἀπὸ ὅτιδήποτε ἄλλο¹¹. Γιατὶ ἐξαιτίας τῆς δικῆς μας ἀδιαφορίας, τολμοῦν νὰ βλασφημοῦν τὸν ἴδιο τὸν Κύριό μας καὶ ἐκλαμβάνουν τὴ δική μας ἀδιαφορία ὡς προπέτασμα τῆς δικῆς τους πλάνης¹².

¹¹ «Οὐδὲν γὰρ οὕτω λυμαίνεται καὶ βλάπτει τὴν θρησκείαν τὴν ἡμετέραν, ὡς καὶ τοῖς ἀπίστοις λαβὴν τινα παρέχειν» (Εἰς τὴν Γένεσιν Ζ' 1, ΕΠΕ 2,164-166).

¹² «Διὰ τὴν τῶν δούλων ραθυμίαν, καὶ τὸν κοινὸν Δεσπότην βλασφημεῖν τολμῶσι, καὶ νομίζουσι τῆς οἰκείας πλάνης παραπέτασμα αὐτοῖς γίνεσθαι τὴν ἐτέρων ραθυμίαν» (αὐτόθι).

Ἡ καθ' οἰονδήποτε τρόπο διάσπαση τῆς ἐνότητος τῆς Ἐκκλησίας, ὡς ἐκ τούτου, συνιστᾶ μεγάλη ἁμαρτία. Ὅσο μεγάλη ἁμαρτία εἶναι ἡ αἵρεση, ἡ ἀλλοίωση καὶ παραχάραξη δηλαδή τῆς ἀληθινῆς καὶ σώζουσας πίστεως, ἄλλο τόσο μεγάλη ἁμαρτία εἶναι καὶ τὸ σχίσμα, ἡ διάσπαση δηλαδή τῆς ἐνότητος τῆς Ἐκκλησίας.

Λέγει χαρακτηριστικὰ ὁ Ἱερὸς Χρυσόστομος καὶ πάλιν: «τοῦ εἰς αἵρεσιν ἐμπεσεῖν τὸ τὴν Ἐκκλησίαν σχίσαι οὐκ ἔλαττόν ἐστι κακόν»¹³. Ἐνῶ σὲ ἄλλο σημεῖο τῆς ἴδιας ὁμιλίας του σημειώνει ὅτι κάποιος ἅγιος ἄνθρωπος εἶπε κάτι τολμηρὸ· οὔτε τὸ αἷμα τοῦ μαρτυρίου δὲν μπορεῖ νὰ ἐξαλείψει τὴν ἁμαρτία τοῦ σχίσματος¹⁴.

«Ἐγνώρισα αὐτοῖς τὸ ὄνομά σου καὶ γνωρίσω, ἵνα ἡ ἀγάπη ἦν ἠγάπησάς με ἐν αὐτοῖς ἤ, καγὼ ἐν αὐτοῖς» (Ἰω. ιζ' 26). Κατέστησα σ' αὐτοὺς γνωστὸ τὸ ὄνομά Σου καὶ θὰ τοὺς τὸ καταστήσω γνωστότερο διὰ τῆς ἐλεύσεως καὶ διαμονῆς τοῦ Παναγίου Πνεύματος ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ, ὥστε νὰ εἶναι μέσα τους ἡ ἀγάπη μὲ τὴν ὁποία Μὲ ἀγάπησες, ὅπως καὶ Ἐγὼ θὰ εἶμαι μαζί τους καὶ θὰ συναποτελοῦν μ' Ἐμένα ἓνα σῶμα. Δὲν θὰ μπορούσε νὰ ὀλοκληρωθεῖ ἡ Ἀρχιερατικὴ προσευχὴ τοῦ Κυρίου μὲ καλύτερο, πιο ἐλπιδοφόρο καὶ αἰσιόδοξο τρόπο.

Ὁ Κύριος Ἰησοῦς Χριστὸς παρακαλεῖ τὸν Θεὸ Πατέρα γιὰ δύο πράγματα, τὰ ὁποῖα ἀποτελοῦν τὴν πεμπουσία τῆς ὅλης προσευχῆς Του: ὅλοι ἐκεῖνοι ποὺ θὰ πιστέψουν σ' Αὐτὸν καὶ θὰ καταστοῦν μέλη τῆς ἁγίας Ἐκκλησίας Του νὰ εἶναι πάντοτε ἐνωμένοι μαζί Του, ἀλλὰ καὶ πάντοτε ἐνωμένοι μεταξύ τους μὲ τὴν ἐν Χριστῷ ἀγάπη καὶ ζωὴ τους.

¹³ Εἰς Ἐφεσ. ΙΑ' 5, ΕΠΕ 20,712.

¹⁴ Ἐνθ' ἄνωτ., ΕΠΕ 20,706: «Ἄνῆρ δε τις ἅγιος εἶπέ τι δοκοῦν εἶναι τολμηρόν, πλὴν ἀλλ' ὅμως ἐφθέγγατο. Τί δὲ τοῦτό ἐστιν; Οὐδὲ μαρτυρίου αἷμα ταύτην ἔφησε δύνασθαι τὴν ἁμαρτίαν ἐξαλείφειν».

ΠΟΛΥΓΟΝΙΔΙΑΚΗ ΠΡΟΕΜΦΥΤΕΥΤΙΚΗ ΔΙΑΛΟΓΗ ΕΜΒΡΥΩΝ

ΕΜΜΑΝΟΥΗΛ ΠΑΝΑΓΟΠΟΥΛΟΣ, ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ ΤΗΣ ΧΕΙΡΟΥΡΓΙΚΗΣ,
Τ. ΣΥΝΤΟΝΙΣΤΗΣ, ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ ΤΟΥ ΕΘΝΙΚΟΥ ΣΥΣΤΗΜΑΤΟΣ ΥΓΕΙΑΣ

Οι αναπαραγωγικές τεχνολογίες και ιδιαίτερα η εξωσωματική γονιμοποίηση, τα τελευταία χρόνια, έχει γίνει μία εδραιωμένη ιατρική πράξη, που έχει βοηθήσει πολλά ζευγάρια με προβλήματα γονιμότητας να αποκτήσουν παιδιά. Ταυτόχρονα όμως η εξωσωματική γονιμοποίηση έχει δημιουργήσει και πολλά βιοηθικά ζητήματα και διλήμματα. Στο κείμενο που ακολουθεί εξετάζεται ένα καινούργιο βιοηθικό ζήτημα που σχετίζεται με τη διαδικασία της εξωσωματικής γονιμοποίησης και συγκεκριμένα με την επιλογή των προς εμφύτευση εμβρύων.

Τα τελευταία χρόνια έχει αρχίσει μία συζήτηση για την πολυγονιδιακή διαλογή των εμβρύων πριν από την εμφύτευση τους στην μήτρα. Η συζήτηση εντάθηκε πρόσφατα μετά την γέννηση τον Μάιο του 2020 της Aurea, ενός κοριτσιού, που γεννήθηκε με την διαδικασία της εξωσωματικής γονιμοποίησης. Η ιδιαιτερότητα της περίπτωσης έγκειται στο γεγονός ότι το έμβryo Aurea επιλέχθηκε προς εμφύτευση μεταξύ τεσσάρων γονιμοποιημένων ωαρίων με τη διαδικασία της πολυγονιδιακής διαλογής, με στόχο την βελτιστοποίηση της προοπτικής της υγείας της. Ο πατέρας του κοριτσιού Smigrodski, ιατρός νευρολόγος με διδακτορικό στην γενετική του ανθρώπου, δήλωσε ότι επέλεξε την πολυγονιδιακή διαλογή για να δώσει στο παιδί του τις καλύτερες γενετικές πιθανότητες μη ανάπτυξης συνηθών προβλημάτων υγείας στη ενήλικη ζωή της.

Είναι γνωστό ότι στην διαδικασία της εξωσωματικής γονιμοποίησης και πριν το δημιουργηθέν έμβryo εμφυτευθεί στην μήτρα γίνεται ένας γενετικός έλεγχος, ο προεμφυτευτικός έλεγχος, που αποσκοπεί στην ανίχνευση ύπαρξης

χρωμοσωμικών προβλημάτων και παραλλαγών σε ειδικά γονίδια που συνδέονται με κάποιες ασθένειες, όπως πχ. η κυστική ίνωση. Οι καταστάσεις αυτές, στην πλειονότητα τους είναι μονογονιδιακές, δηλ. οφείλονται σε μεταλλάξεις ενός μόνο γονιδίου και είναι δυσάρεστες αλλά ευτυχώς σπάνιες. Αντίθετα υπάρχουν πολλά συνηθισμένα προβλήματα υγείας, όπως καρδιακά νοσήματα, ο σακχαρώδης διαβήτης τύπου 2, διάφορα νεοπλασμάτα και άλλα που θεωρούνται πολυγονιδιακής αιτιολογίας και δημιουργούνται από σύνθετες αλληλεπιδράσεις αρκετών έως πολλών γονιδίων και οδηγούν στην ανάπτυξης γενετικής προδιάθεσης για την εμφάνιση των ως άνω προβλημάτων υγείας .

Εκτεταμένες έρευνες συσχέτισης μεγάλου αριθμού γονιδιωμάτων με νοσηρές καταστάσεις οδήγησαν στην πρόταση της πολυγονιδιακής διαλογής (polygenic screening) των εμβρύων πριν από την εμφύτευση τους στη μήτρα. Έτσι το γενετικό προφίλ του εμβρύου βαθμολογείται με ένα σκορ κινδύνου (polygenic risk score) που δηλώνει το μέγεθος της πιθανότητας εμφάνισης κάποιας συγκεκριμένης νοσηρής κατάστασης. Η ως άνω βαθμολογία κινδύνου βασίζεται στην ύπαρξη παραλλαγών πολλαπλών κοινών γονιδίων, παραλλαγών από τις οποίες κάθε μία έχει πολύ μικρό αποτέλεσμα, αλλά όλες μαζί σωρευτικά δημιουργούν υψηλές ή χαμηλές πιθανότητες ανάπτυξης κοινών νοσηρών καταστάσεων. Βεβαίως γνωρίζουμε ότι για την ανάπτυξη μίας νοσηρής κατάστασης δεν αρκεί η γενετική προδιάθεση. Απαιτείται η δράση και άλλων παραγόντων, όπως το περιβάλλον, η διατροφή και οι συνήθειες της ζωής. Έτσι η βαθμολόγηση του κινδύνου είναι πιθανολογική και όχι καθοριστική. Αυτό σημαίνει ότι ένα άτομο με υψηλό κίνδυνο μπορεί να μην εμφανίσει την νοσηρή κατάσταση και ένα άλλο άτομο με χαμηλό κίνδυνο να την εμφανίσει. Η πρόταση βεβαίως είναι να επιλέγονται προς εμφύτευση εκείνα τα έμβρυα με το χαμηλότερο σκορ κινδύνου ανάπτυξης κάποιου ή κάποιων εκ των συνηθών νοσημάτων της ενήλικης ζωής.

Οι επιστημονικές συζητήσεις έχουν προχωρήσει ένα βήμα πιο πέρα. Κατά τους γενετιστές, όχι μόνο ο κίνδυνος εμφάνισης νόσου αλλά και η πλειονότητα των χαρακτηριστικών του ανθρώπου, περιλαμβανομένων και των φυσικών χαρακτηριστικών, όπως η εμφάνιση, το ανάστημα, η σωματική διάπλαση η, ευφυΐα και άλλα χαρακτηριστικά, επηρεάζονται από τις σωρευτικές διαφορές των γονιδιακών παραλλαγών που υπάρχουν στο γονιδίωμα ενός συγκεκριμένου ανθρώπου. Βέβαια στην τελική εικόνα του ανθρώπου επιδρούν και άλλοι παράγοντες, εκτός των γενετικών, όπως παράγοντες του περιβάλλοντος, παράγοντες ανατροφής και οι ιδιορρυθμίες στην ανάπτυξη του εμβρύου. Με

αυτά τα δεδομένα πολλοί επιστήμονες συζητούν την εφαρμογή της πολυγονιδιακής διαλογής στην επιλογή προς εμφύτευση εκείνων των εμβρύων που θα εμφανίσουν τα επιθυμητά στους γονείς τους χαρακτηριστικά.

Είναι εμφανές ότι η πολυγονιδιακή διαλογή εμβρύων προς εμφύτευση δημιουργεί βιοηθικά ζητήματα. Η πολυγονιδιακή διαλογή θα δημιουργήσει κατηγορίες εμβρύων που θα χαρακτηρίζονται αντίστοιχα ως αποδεκτά, περισσότερο αποδεκτά, μέτρια αποδεκτά, λιγότερο αποδεκτά και μη αποδεκτά, με βάση τις πιθανολογικές προβλέψεις του μεγέθους κινδύνου για την εμφάνιση νοσηρών καταστάσεων ή τις πιθανολογικές προβλέψεις της εμφάνισης ή μη των επιθυμητών φυσικών χαρακτηριστικών. Η πολυγονιδιακή διαλογή σημαίνει απόρριψη ή καταστροφή και σίγουρα μη μεταφορά στην μήτρα εκείνων των εμβρύων που θα θεωρηθούν γενετικά ανεπαρκή με βάση τις πιο πάνω προβλέψεις.

Το ερώτημα είναι: Πόσο ηθική είναι η απόρριψη ενός εμβρύου πριν από την εμφύτευση του στην μήτρα βάσει μίας πιθανολογικής εκτίμησης του γενετικού του προφίλ για υψηλό κίνδυνο εμφάνισης κάποιας εκ των νοσηρών καταστάσεων της ενήλικης ζωής.

Κλειδί για την βιοηθική εκτίμηση της πολυγονιδιακής διαλογής είναι το status του εμβρύου στην αρχή της ζωής του. Το έμβρυο στην αρχή της ζωής του δεν είναι μόνο μία βιολογική οντότητα με γενετική μοναδικότητα ούτε ένας εν δυνάμει άνθρωπος. Είναι μία ψυχοσωματική οντότητα, μία έμψυχη ανθρώπινη ύπαρξη «εξ άκρας συλλήψεως», ένας άνθρωπος σε πρώιμο στάδιο αυτό-εξέλιξης. Η κατηγοριοποίηση του εμβρύου με βάση πιθανολογικές γενετικές προβλέψεις αποτελεί προσβολή του ανθρωπίνου προσώπου και το έμβρυο είναι ανθρώπινο πρόσωπο. Είναι ένας νέος, διαφορετικός από τους γονείς του και μοναδικός άνθρωπος με δικαιώματα στην ζωή, τα οποία δεν έχει κανένας το δικαίωμα να του τα στερήσει. Η πολυγονιδιακή διαλογή των εμβρύων είναι μία τεχνο-ευγονική. Βεβαίως είναι μία ευγονική διαφορετική εκείνης που ταλαιπώρησε την Ευρώπη πριν από ογδόντα και κάτι χρόνια και που τελικά καταδικάστηκε από το Δικαστήριο της Νυρεμβέργης. Δυστυχώς σήμερα η τεχνο-ευγονική της πολυγονιδιακής διαλογής όχι μόνο δεν καταδικάζεται αλλά θεωρείται και θετική προσφορά προς την κοινωνία γιατί με αυτήν αποδίδονται στην κοινωνία υγιέστερα παιδιά και παιδιά με επιθυμητά χαρακτηριστικά, με κόστος βεβαίως την απόρριψη, πολλών αλλά δύσκολα μετρήσιμων, ανθρώπινων ζώων.

* Polygenic Screening is here, but is it ethical

[Theguardian-com/screening/2021/oct/17/polygenic-screening-of-embryos-is-it-ethical](https://www.theguardian.com/screening/2021/oct/17/polygenic-screening-of-embryos-is-it-ethical)

* Picking Embryos With Best Health Odds Sparks New DNA Debate (Bloomberg Technology) [Infopro.blogspot.com/2021/09/picking-embryos-with-best-health-odds.html](https://www.infopro.blogspot.com/2021/09/picking-embryos-with-best-health-odds.html)

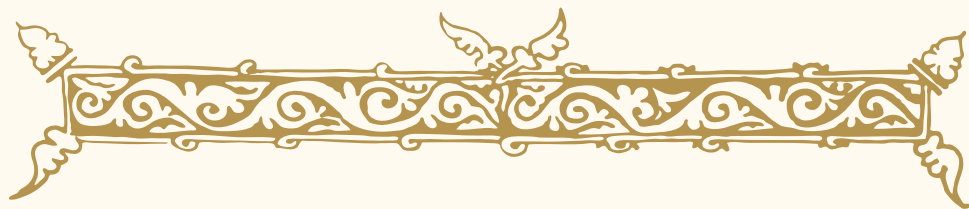
* The Brave Genetic World Arrives- And Undermines Human Dignity- Polygenic Risk Score

Now Used To Determine Inferior Genetic Traits In Embryology

[Albertmohlen.com/2021/09/21/briefing-9-21-21](https://www.albertmohlen.com/2021/09/21/briefing-9-21-21)

* Problems with using polygenic scores to select embryos.

N. Engl. J. Med. 385, 78-86, July 2021

Η ΑΛΗΘΙΝΗ ΝΗΣΤΕΙΑ

ΙΩΑΝΝΗ ΚΑΡΑΒΙΔΟΠΟΥΛΟΥ,
ΟΜΟΤΙΜΟΥ ΚΑΘΗΓΗΤΗ ΤΗΣ ΘΕΟΛΟΓΙΚΗΣ ΣΧΟΛΗΣ
ΤΟΥ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ

Καθώς η Κυριακή αυτή, η λεγόμενη στην εκκλησιαστική ορολογία Κυριακή της Τυρινής, μας προετοιμάζει και μας εισάγει στο πνεύμα της Α' εβδομάδας της νηστείας και βέβαια ολόκληρης της Μ. Τεσσαρακοστής, με τα βιβλικά αναγνώσματά της κάνει λόγο για μια πνευματικότητα που δεν σχετίζεται με την εξωτερική εμφάνιση, αλλά με το εσωτερικό πραγματικό είναι του χριστιανού.

Η αληθινή και γνήσια πνευματική ζωή κατά την ευαγγελική περικοπή της Κυριακής από την Επί του Όρους ομιλία του Ιησού (Ματθ. 6,14-21) εκδηλώνεται στα εξής τρία θέματα: α) στη συγχώρηση των αδελφών μας που μας κάνει να συνυπάρχουμε στον ίδιο χώρο της Εκκλησίας (συν-χώρηση), και που είναι συνέπεια της συγχωρήσεως που δίνει σ' εμάς ο Θεός, β) στη νηστεία που γίνεται όχι για να φανεί στους ανθρώπους, αλλά για να εκφράσει την ταπείνωσή μας ενώπιον του Θεού και γ) στη συγκέντρωση άφθαρτων ουράνιων αγαθών και όχι επίγειων και φθαρτών.

Το αποστολικό ανάγνωσμα από την προς Ρωμαίους επιστολή του Απ. Παύλου επισημαίνει ανάλογες αλήθειες. Ας δούμε πρώτα το ανάγνωσμα σε μετάφραση:

«Αδελφοί, τώρα η τελική σωτηρία βρίσκεται πιο κοντά μας παρά τότε που πιστέψαμε. Η νύχτα όπου να 'ναι φεύγει και η μέρα κοντεύει να 'ρθεί. Γι' αυτό ας πετάξουμε από πάνω μας τα έργα του σκότους κι ας ενδυθούμε τα όπλα του φωτός. Η διαγωγή μας ας είναι κόσμια, τέτοια που ταιριάζει στο φως. Ας πάψουν τα φαγοπότια και τα μεθύσια, η ασύδοτη κι ακόλαστη ζωή, οι φιλονικίες κι οι φθόνοι. Ντυθείτε τον Κύριό μας Ιησού Χριστό και μην αφήνετε τον αμαρτωλό εαυτό σας να σας παρασύρει στην ικανοποίηση των επιθυμιών σας. Να δέχεστε

όποιον έχει ασθενική πίστη, χωρίς να επικρίνετε τις απόψεις του. Για παράδειγμα, ένας πιστεύει πως μπορεί να φάει απ' όλα, ενώ κάποιος άλλος, που έχει ασθενική πίστη, τρώει μόνο χόρτα. Αυτός που τρώει απ' όλα, ας μην περιφρονεί εκείνον που δεν τρώει· κι εκείνος που δεν τρώει, ας μην κατακρίνει εκείνον που τρώει, γιατί ο Θεός τον έχει δεχτεί στην εκκλησία του. Ποιος είσαι εσύ που θα κρίνεις έναν ξένο υπηρέτη; Μόνο ο Κύριός του μπορεί να κρίνει αν στέκεται ή όχι στην πίστη του, γιατί ο Θεός έχει τη δύναμη να τον στηρίξει» (Ρωμ.13,11-14,4).

Ο Απ. Παύλος επισημαίνει εδώ τον κίνδυνο να επαναπαύεται ο χριστιανός στον ύπνο της αδιαφορίας. Είναι καιρός να ξυπνήσει. Το ξύπνημα αυτό είναι ένα υπαρξιακό εγερτήριο που συνοδεύεται από την απαλλαγή του από τα «έργα του σκότους» και την ένδυσή του με τα «όπλα του φωτός». Το μήνυμα αυτό το συμπυκνώνει ο Απόστολος στην προσταγή «Ενδύσασθε τὸν Κύριον Ἰησοῦν Χριστὸν»= Ντυθείτε τον Κύριό μας Ιησού Χριστό (Ρωμ.13,14). Αυτό συνεπάγεται απαλλαγή του χριστιανού από το αμαρτωλό εγώ και τις επιθυμίες του. Το εγερτήριο αυτό σάλπισμα είναι αφύπνιση στον κόσμο της αγάπης. Λίγο πριν από το ανάγνωσμα ο Παύλος γράφει: « Όλες οι εντολές συνοψίζονται σε μια: Ν' αγαπήσεις τον πλησίον σου σαν τον εαυτό σου... γιατί η αγάπη είναι η τέλεια εκπλήρωση των εντολών του Θεού» (Ρωμ.13,9-10).

Η προτροπή να ντυθεί κανείς τον Χριστό ανάγει στο γεγονός του βαπτίσματος, κατά το οποίο «όσοι βαφτιστήκαμε στο όνομα του Χριστού, έχομε ντυθεί τον Χριστό» (Γαλ.3,27). Η ορολογία αυτή είναι συνήθης στον Απ. Παύλο. Οι μμούμενοι στις Μυστηριακές λατρείες της εποχής του Παύλου, δηλ. της Ελληνιστικής εποχής, περνούσαν από μια διαδικασία κατά την οποία φορούσαν τα ενδύματα που θεωρούνταν ενδύματα της θεότητας στην οποία εμψούντο και πίστευαν ότι έπαιρναν δύναμη απ' αυτά. Ο Παύλος που δεν αγνοεί τι συνέβαινε στον περίγυρό του, ιδίως στη θρησκευτική περιοχή, υπενθυμίζει στους χριστιανούς ότι κατά το βάπτισμα ντύθηκαν τον ίδιο τον Χριστό, από τον οποίο προέρχεται η πραγματική δύναμη. Το ντύσιμο με τον Χριστό επαναλαμβάνεται και στην κατοπινή μετά το βάπτισμα ζωή του πιστού, ανανεώνεται δηλ. συνεχώς αυτή η στενή σχέση πιστού και Χριστού που έχει, εκτός από την ατομική κάθετη διάσταση της σχέσης του με τον Χριστό, και μια εξίσου σημαντική οριζόντια διάσταση που εκτείνεται στην αντιμετώπιση του άλλου ανθρώπου ως αδελφού. Πρακτική και ηθική συνέπεια αυτής της διάστασης είναι να μη κρίνει και πολύ περισσότερο να μην κατακρίνει τον αδελφό του που τηρεί ή που δεν τηρεί ορισμένες διατάξεις σχετικές με τις τροφές. Κανείς δεν

έχει το δικαίωμα, λέγει, να κρίνει έναν «ξένο υπηρέτη». Μόνο ο Κύριος μπορεί να τον κρίνει, γιατί μόνο ο Κύριος έχει τη δύναμη να τον στηρίξει στην πίστη.

Το επίπονο έργο του χριστιανού είναι να ενδυθεί με τα «έργα του φωτός», που ιδιαίτερα κατά την περίοδο αυτή είναι η νηστεία και η προσευχή, ώστε στο «στάδιο των αρετών», όπως ψάλλει η Εκκλησία μας, που «ήνέωκται», να «άθλησει νομίμως». Αυτό είναι το ζητούμενο και όχι απλά και μόνο η αποχή από ένα είδος τροφών που είναι παιδαγωγικό μέσο και όχι αυτοσκοπός.

Γι' αυτό και οι Πατέρες της Εκκλησίας ερμηνεύοντας τη σχετική διδασκαλία της Κ. Διαθήκης τονίζουν επανειλημμένως ότι η αληθινή και ευάρεστη στον Θεό νηστεία δεν είναι η αποφυγή ορισμένου είδους τροφών - που στην εποχή μας άλλωστε αποβλέπει και σε άλλες σωματικές σκοπιμότητες - αλλ' η απαλλαγή από πάθη και φιλοδοξίες, από κακότητες και πονηριές, στα οποία είναι υπόδουλο το εγώ και με τα οποία αμύνεται ή και επιτίθεται έναντι των άλλων. Γιατί τελικά, κατά τα λόγια του ίδιου του Ιησού, εκείνο που μολύνει τον άνθρωπο δεν είναι ό,τι μπαίνει μέσα στο στόμα του και χωνεύεται στο στομάχι αλλά ό,τι βγαίνει από το στόμα σαν έκφραση του περιεχομένου της καρδιάς του (βλ. Μάρκ. 7,14-23).

Όταν ο χριστιανός έχει ενδυθεί τον Χριστό, τότε συνειδητοποιεί ότι Αυτός είναι το κέντρο της ζωής του. Αυτός είναι αρμόδιος να κρίνει και μάλιστα να στηρίξει στην πίστη τον αδύνατο αδελφό. Κάθε δική μας κρίση ή και κατάκριση του αδελφού σημαίνει σε τελευταία ανάλυση ιδιοποίηση και σφετερισμό του έργου του Ιησού Χριστού ως Κριτού και παράλληλα μαρτυρεί υποκριτική θρησκευτικότητα.

ΔΙΑΧΡΟΝΙΚΕΣ ΚΟΙΝΩΝΙΚΕΣ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΕΣ ΑΞΙΕΣ ΑΠΟ ΤΗΝ ΑΡΧΑΙΑ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΤΡΑΓΩΔΙΑ*

ΓΕΩΡΓΙΑ ΞΑΝΘΑΚΗ-ΚΑΡΑΜΑΝΟΥ
ΟΜΟΤΙΜΗ ΚΑΘΗΓΗΤΡΙΑ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΥ,
ΠΡΟΕΔΡΟΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ ΕΛΛΗΝΩΝ ΦΙΛΟΛΟΓΩΝ

Η Αθηναϊκή Δημοκρατία ήταν το αποτέλεσμα μιας ολοκληρωμένης έμπρακτης εφαρμογής της ιδέας της ατομικής αυτονομίας και της ισηγορίας της γνώμης για τον προσδιορισμό των δομών και των αποφάσεων της Πολιτείας. Η για πρώτη φορά στην ιστορία της ανθρωπότητας ουσιαστική εφαρμογή των αρχών της ισονομίας, ισηγορίας και ευνομίας απετέλεσαν τον πολιτειακό πυρήνα και το διαχρονικό πρότυπο δημοκρατίας, στην οποία οι αξιωματούχοι υφίσταντο «δοκιμασία και εϋθυνα», έλεγχο πριν, και λογοδοσία μετά την ετήσια θητεία τους.

Μετά τους Περσικούς Πολέμους, στην Χρυσή Πεντηκονταετία, και στον πόλεμο μεταξύ Αθηνών και Σπάρτης που ακολούθησε ανήκει και η παραγωγή των σημαντικότερων έργων της δραματικής ποίησης. Στην εισήγηση αυτή θα εστιάσουμε σε δράματα των τριών μεγάλων τραγικών, που αποτυπώνουν παραστατικά διαχρονικές κοινωνικές και πολιτικές αξίες.

Σε κανένα δράμα δεν αποτυπώθηκε τόσο ουσιαστικά αλλά και με τόση ποιητικότητα η διαμόρφωση θεμελιωδών αρχών της Αθηναϊκής Δημοκρατίας όσο στις *Ευμενίδες* του Αισχύλου. Η *Ορέστεια*, το κύκνειο άσμα του πατέρα της τραγωδίας, που παρουσιάσθηκε το 458 π.Χ., αποτελεί την ποιητική απεικόνιση των δημοκρατικών αρχών του Μέτρου και της Δίκης σε ατομικό αλλά και σε κοινωνικο-πολιτικό επίπεδο. Οι ιδέες του μέτρου, της αυτογνωσίας, και της σωφροσύνης, που συνδέονται με τα Δελφικά Παραγγέλματα «*Μηδὲν Ἄγαν*», «*Σωφρόνει*», «*Θνητὰ φρονεῖν*» και διακηρύσσουν το χρέος του ανθρώπου να έχει σαφή γνώση της πεπερασμένης του φύσης, σηματοδοτούν την ανάπτυξη

* ΔΙΑΛΕΞΙΣ ΕΚΦΩΝΗΘΕΙΣΑ ΣΕ ΔΙΕΘΝΕΣ ΣΥΝΕΔΡΙΟ ΓΙΑ ΤΙΣ ΑΞΙΕΣ ΤΟΥ ΚΛΑΣΙΚΟΥ ΜΑΣ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ ΣΤΟΥΣ ΔΕΛΦΟΥΣ

του δικαίου και της δημοκρατίας, όπως αποτυπώθηκε στις *Ευμενίδες*. Οι σκέψεις, οι επιθυμίες και οι φιλοδοξίες του πολίτη πρέπει να εναρμονίζονται με τις έννοιες της σωφροσύνης και της κοινωνικής δικαιοσύνης.

Η *Ορέστεια*, στην ευρύτερη ανθρωπιστική της έννοια, συμβολίζει την μακρά πορεία του ανθρώπου από τις προϊστορικές μορφές της πολιτικής συμβίωσης στις ιστορικές εκδηλώσεις της οργανωμένης πολιτικής κοινωνίας, με αποκορύφωμα το επιστέγασμα της πολιτιστικής ανελίξεως, την Αθηναϊκή Δημοκρατία. Στην πόλη των Αθηνών, στο λίκνο της δικαιοσύνης, η υπεράσπιση του Ορέστη από τον Απόλλωνα και την Αθηνά στον Άρειο Πάγο απεικονίζει με εύγλωττο συμβολισμό την μετεξέλιξη των Δελφικών Παραγγελμάτων της αυτογνωσίας, του μέτρου και της σωφροσύνης στην θέσπιση του γραπτού Αττικού Δικαίου. Με την αθώωση του Ορέστη και την μετατροπή των εκπροσώπων του άγραφου νόμου της εκδικήσεως, των υποχθόνιων Ερινύων σε ευμενείς προς την πόλη θεότητες, σε ΕΥΜΕΝΙΔΕΣ, ολοκληρώνεται η συμβολική απεικόνιση της πολιτιστικής και πολιτειακής αναπτύξεως από την δεσποτεία και την άκρατη μοναρχία του *Αγαμέμνονος* στην ευνομούμενη δημοκρατία των Αθηνών στις *Ευμενίδες*.

Η *Ορέστεια* κλείνει με μία ηθική συνδιαλλαγή. Στην ελληνική σκέψη διαχρονικά υπήρξε η αντιπαράθεση της βίας με την πειθώ. Στο πλαίσιο της ευνομούμενης διακυβερνήσεως, η Αθηνά με την πειθώ μεταμορφώνει τις Ερινύες, ο νηφάλιος στοχασμός και ο ειρηνικός λόγος διαδέχονται την βία, και η δημοκρατία παίρνει σάρκα και οστά στον ποινικό λόγο. Δικαστές, μέλη του Αρείου Πάγου, αποτίουν δικαιοσύνη με αμεροληψία και σεβασμό στον νόμο (*Ευμενίδες* 483-486). Η θεία δικαιοσύνη εκπληρώνεται μέσα από την ανθρώπινη πράξη, στοιχείο που σηματοδοτεί σαφώς την πολιτική ανέλιξη και πρόοδο.

Ο σεβασμός της δικαιοσύνης και η αποφυγή των αδικοπραξιών συνέχουν την δημοκρατία, γιατί αποτρέπουν τόσο από την δεσποτεία όσο και από την αναρχία, στην οποία οδηγεί η άκρατος, χωρίς νόμους, ελευθερία.

Εκατό χρόνια μετά τον Αισχύλο, ο Πλάτων, στο έργο της ωριμότητάς του, στους *Νόμους*, απεικόνισε με φιλοσοφική ενάργεια τη μείξη της δημοκρατικής ελευθερίας και της σώφρονος υποταγής στον νόμο της πολιτείας. Στην πραγματική δημοκρατία κάθε πολίτης τηρεί το μέτρο και τον νόμο της πολιτείας αποφεύγοντας κάθε μορφή ὕβρεως, δηλ. οιαδήποτε υπέρβαση της ανθρώπινης του εξουσίας. Κάθε πολίτης ισόρροπα, με σώφρονα περίσκεψη, υποβαστάζει το οικοδόμημα της ευνομούμενης πολιτείας, όπως οι Καρνατίδες του Ερεχθείου υποβαστάζουν το βαρύ επιστέγασμα του ναού. Ο λόγος του Αισχύλου, με τη διάσταση του Μέτρου και της Δίκης, δεν έδωσε μόνο το

στίγμα για τη δημιουργία του ελληνικού θαύματος του 5^{ου} αι. π.Χ., αλλά επιβιώνει καταλυτικά και στον σύγχρονο κόσμο, στο καθήκον του σημερινού πολίτη να στοιχεί προς τον Νόμο υποτάσσοντας τις ατομικές του επιδιώξεις στην ευημερία του κοινωνικού συνόλου.

Στην *Αντιγόνη*, η αντίθεση ως προς την τήρηση των νόμων ανάμεσα στον Κρέοντα και στην ηρωίδα έχει ποικιλοτρόπως ερμηνευθεί: η Οικογένεια ενάντια στο Κράτος, η ανθρωπιά ενάντια στην σκληρότητα, η επανάσταση ενάντια την καταπιεστική εξουσία; Πάνω όμως από όλα βρίσκονται οι καθιερωμένες αξίες που διαμόρφωσαν την δημοκρατική, ευνομούμενη πολιτεία ενάντια στην αυθαιρεσία. Η ηρωίδα προκρίνει τους άγραφους νόμους του σεβασμού προς τους θεούς, τους γονείς, τους ικέτες και τους νεκρούς από το βασιλικό διάταγμα που απαγόρευε την ταφή του αδελφού της.

Η δημοκρατία διαμορφώθηκε παραλλήλως προς μία νέα, πιο ανθρώπινη ηθική, η οποία διαδέχθηκε την αριστοκρατική ηθική της αρχαϊκής εποχής και αναδεικνύεται στα τελευταία δράματα του Σοφοκλή. Μία ηθική που δεν αξιολογεί την ανθρώπινη υπόσταση με βάση την καταγωγή και τον πλούτο, αλλά με τις θεμελιώδεις αρχές της δικαιοσύνης, ευσέβειας, σοφίας, ευψυχίας και σωφροσύνης. Έτσι, ενώ ο Αίας δρα με βάση την παραδοσιακή έννοια της τιμής που συνίσταται στην ανάγκη για δημόσια αναγνώριση των ανδραγαθημάτων του, αντιθέτως ο Νεοπτόλεμος, που σκιαγραφήθηκε στον *Φιλοκτήτη* του μεγάλου δραματουργού ως το σύμβολο του ιδανικού νέου ανθρώπου μιας ευνομούμενης πολιτείας, λειτουργεί με αφετηρία την τιμή που προέρχεται από το ηθικό του σθένος αδιαφορώντας για την γνώμη των πολλών.

Από την ηθική του Ομήρου η δραματική ποίηση, και, κυρίως, ο Ευριπίδης σηματοδότησε την ηθική του Σωκράτους. Ήδη οι Σοφιστές, που εμφανώς επέδρασαν στην σκέψη του Ευριπίδη, είχαν ρητά απορρίψει την διάκριση των κοινωνικών τάξεων. Σε πλείστα όσα δράματα του «από σκηνης φιλοσόφου» εκφράζεται απερίφραστα ότι οι ατομικές αρετές και όχι ο πλούτος και η καταγωγή καθορίζουν την προσωπικότητα του χρήσιμου στο κοινωνικό σύνολο πολίτη. Ο γεωργός στην *Ηλέκτρα* του Ευριπίδη και ο επίσης καλλιεργητής της γης, που στον *Ορέστη* του μεγάλου τραγικού υποστηρίζει τον ήρωα στην δίκη του ενώπιον του δικαστηρίου των Αργείων, δεν διακρίνονται βέβαια για τον πλούτο και την κοινωνική τους θέση αλλά για την ευψυχία, την σύνεση, την ευγένεια και το άψογο, το «άνεπίπληκτον» ήθος τους. Ηθικές πλέον και όχι κοινωνικές (αριστοκρατική καταγωγή και πλούτος) είναι οι παράμετροι που προσδιορίζουν την αρετή του ανθρώπου. Μετά τον Ευριπίδη, ο πολιτικός στοχασμός του Πλάτωνος και του Αριστοτέλους τον 4^ο αιώνα ενίσχυσε την

σκιαγραφία της ηθικής προσωπικότητας του πολίτη.

Η ηθική ανάπτυξη όχι απλώς των ατόμων, αλλά της πόλης στο σύνολό της ως απόρροια της πολιτειακής ευνομίας αναδεικνύεται σε δύο κυρίως έργα του Ευριπίδη. Οι *Ηρακλείδαι* και οι *Ικέτιδες* είναι ακραιφνώς πολιτικά έργα, τα οποία αποτυπώνουν με ποιητικό λόγο κορυφαίες εκφάνσεις του δημοκρατικού πολιτεύματος: την προστασία των ικετών, των παιδιών του Ηρακλή, από τον διώκτη τους τον Ευρυσθέα με παρέμβαση του Δημοφώντα, του γιου του Θησέως, στους *Ηρακλείδες* και την απόδοση των καθιερωμένων νεκρικών τιμών στους επτά πολεμάρχους στις *Ικέτιδες*. Στα δύο αυτά δράματα, του έντονα κοινωνικά και πολιτικά προβληματισμένου Ευριπίδη, η πολιτική αρετή των Αθηναίων αναδεικνύεται με την προστασία των δικαιωμάτων των καταπιεσμένων από ανελεύθερα πολιτικά καθεστώτα.

Οι ικέτες και οι νεκροί παραδοσιακά προστατεύονται από την θρησκεία. Τα Ευριπίδεια όμως δράματα πέραν από την θρησκευτική αναδεικνύουν και την πολιτική διάσταση. Στις *Ικέτιδες*, ο Θησεύς απαντά στον Θηβαίο αγγελιαφόρο του Κρέοντος «θα θάψουμε τους νεκρούς μας τηρώντας τον νόμο όλων των Ελλήνων». Η ύπαρξη του ατόμου και του κοινωνικού συνόλου εξασφαλίζεται μόνον, εάν διατηρείται ο *κόσμος*, δηλ. η ηθική και πολιτική τάξη που καθορίζεται από την ευνομούμενη πολιτεία. Κατά συνέπεια, ο σεβασμός προς τους νεκρούς είναι ένας από τους θεμελιώδεις πυλώνες στους οποίους στηρίζεται ο πολιτισμός και η ηθική των κοινωνιών.

Εξύμνηση της δημοκρατίας, κυρίως της ελευθερίας και της ισότητας, και ένα δριμύ κατηγορώ κατά της αυθαίρετης και καταπιεστικής κυριαρχίας των τυραννικών πολιτευμάτων αποτελούν οι ρήσεις του Θησέως στις *Ικέτιδες*: «Τίποτε χειρότερο από την τυραννίδα για την πόλη. Νόμοι δεν υπάρχουν. Κυβερνά μόνον ένας, κρατώντας τον νόμο στα χέρια του και καταργώντας την ισότητα». Η τυραννίδα καταργεί τα δικαιώματα του πολίτη. Ο Θησεύς με μοναδική εικονοποιία τονίζει την διαχρονική καχυποψία και τον κυριαρχικό φόβο του τυράννου για την απώλεια της εξουσίας, που τον ωθεί να εξολοθρεύει «*τὸν στάχυν τοῦ ἥρινοῦ λειμῶνος*», τα στάχια του ανοιζιάτικου αγρού, δηλ. τους άριστους νέους της πολιτείας. Ένας αρχετυπικός ορισμός και η πεμπτοουσία της άμεσης αθηναϊκής δημοκρατίας ακολουθεί την αποκήρυξη αυτή της τυραννίδας: «Ο δήμος είναι κυρίαρχος (*αὐθέντης χθονός*), παρέχει ισοτιμία ψήφου (*ισοψηφία*), δεν τον εξουσιάζει ένας, αλλά ο δήμος κυβερνά με ετήσια εναλλαγή των πολιτών στην εξουσία».

Μετά τον ζόφο και την βία του Πελοποννησιακού Πολέμου που κατέληξε στην κατάλυση της αθηναϊκής δημοκρατίας, το χρονικά τελευταίο έργο του

Σοφοκλέους, ο *Οιδίπους ἐπὶ Κολωνῶ*, σαν ακτίδα αισιοδοξίας φωτίζει και αναδεικνύει με μοναδική ποιητικότητα την πολιτισμική διάσταση των Αθηνών, ως συνέπεια της ευνομίας και ευταξίας της πόλεως. Και πάλι ο Θησεύς, σύμβολο του πολιτισμένου και δημοκρατικού ηγέτη, προσφέρει καταφύγιο αλλά και εξιλέωση στον μιαρό, τυφλό Οιδίποδα. Στην απάνθρωπη βία του Κρέοντος, που διεκδικεί την επιστροφή του Οιδίποδος στην θηβαϊκή γη, ο Θησεύς αντιτάσσει την πολιτική ευνομία, την δικαιοσύνη και τον σεβασμό των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, τα θεμέλια της δημοκρατικής διακυβέρνησης. Προσφέρει στον χωρίς πατρίδα, *τὸν ἀπόπτολιν* Οιδίποδα, *οἶκον καὶ πόλιν*, τον καθιστά *ἔμπολιν*. Στο αισιόδοξο μήνυμα που αναδεικνύει το τέλος του έργου, ο Θησεύς δέχεται ως ικέτη τον καταδιωγμένο Οιδίποδα, τηρώντας την αρχή της φιλοξενίας και προστασίας του ικέτη, αλλά και διακηρύσσοντας ότι μετά θάνατον ο γιος του Λαΐου θα προστατεύει για πάντα την ευδαιμονούσα πόλη των Αθηνών.

Η προσφορά σωτηρίας, η χάρις προς τον κατατρεγμένο Οιδίποδα, θα ανταμείψει την πόλη δίνοντάς της δύναμη, λάμψη και ακμή. Ο Οιδίπους είναι συγχρόνως αποδέκτης και δωρητής χάριτος, χάριτος από και προς την ευνομούμενη πόλη. Έτσι, στον *Οιδίποδα ἐπὶ Κολωνῶ* και στον *Φιλοκτήτη* του Σοφοκλέους επιτυγχάνεται η αρμονική επανένταξη στην κοινωνική και πολιτική ζωή ανθρώπων που έζησαν αποδιωγμένοι από την πόλη τους και απομονωμένοι από τον κόσμο. Αυτός ο αρχετυπικός απόκληρος γίνεται δεκτός στον *Οιδίποδα ἐπὶ Κολωνῶ* σε μία ευνομούμενη κοινωνία, που ζει με στέρεους πολιτειακούς κανόνες, προσφέροντας ένα διαχρονικό σύμβολο για την αποδοχή των εκδιωγμένων από τις εστίες τους στις σύγχρονες δημοκρατικές κοινωνίες.

ΙΣΗΓΟΡΙΑ, ΙΣΟΝΟΜΙΑ, ΤΗΡΗΣΗ ΤΩΝ ΑΓΡΑΦΩΝ ΝΟΜΩΝ ΚΑΙ ΤΟΥ ΓΡΑΠΤΟΥ ΘΕΣΜΟΘΕΤΗΜΕΝΟΥ ΔΙΚΑΙΟΥ, ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΔΙΚΑΙΟΣΥΝΗ ΜΕ ΣΕΒΑΣΜΟ ΠΡΟΣ ΤΑ ΑΤΟΜΙΚΑ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΑ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΑ είναι οι διαχρονικές αξίες που αναδεικνύονται μέσα από τα κείμενα της αρχαίας ελληνικής τραγωδίας. Η μορφωτική αξιοποίηση των υπερχρονικών αξιών των κλασικών κειμένων πρέπει να συνιστά τον πρωταρχικό στόχο της ανθρωπιστικής παιδείας στις μέρες μας. Διότι σε μια εποχή όπως η σημερινή, όπου ο ισχυρότερος συχνά καταπατά την ελευθερία και την ανεξαρτησία του ασθενέστερου, στερώντας του ακόμα και την ίδια του την ζωή, όπως συμβαίνει, δυστυχώς, σήμερα στην Ουκρανία, στην Κύπρο για μισό σχεδόν αιώνα, και αλλού, οι κοινωνίες έχουν ανάγκη να αναζητήσουν και να στηριχθούν στις πανανθρώπινες αρχές του ελληνοκεντρικού ανθρωπισμού, που συνιστούν την ουσιαστική παρουσία και διαχρονική προσφορά του ελληνικού πολιτισμού στον σύγχρονο κόσμο.

Η ΔΙΑΧΡΟΝΙΚΗ ΣΥΝΕΙΔΗΣΗ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΣΜΟΥ ΚΑΙ Η ΑΜΦΙΣΒΗΤΗΣΗ ΤΗΣ

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ ΧΟΛΕΒΑ, ΠΟΛΙΤΙΚΟΥ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΟΣ

Η επέτειος των διακοσίων ετών από την έναρξη της Ελληνικής Επανάστασης του 1821 οδήγησε ορισμένους μελετητές σε αυθαίρετα, δυστυχώς, συμπεράσματα. Ακούσαμε σε τηλεοπτικά ντοκιμαντέρ και διαβάσαμε σε άρθρα ότι πριν από την Επανάσταση δεν υπήρχε ελληνική συνείδηση και ότι το κράτος δημιούργησε το έθνος. Οι ιστορικές πηγές, όμως, μαρτυρούν το αντίθετο. Ότι, δηλαδή, **το 1821 ένα πανάρχαιο έθνος εξεγέρθηκε για να δημιουργήσει κράτος ελεύθερο.**

Επί Τουρκοκρατίας, οι Έλληνες ουδέποτε έπαυσαν να βιώνουν τις αξίες του κλασικού μας πολιτισμού και τις ουράνιες λυτρωτικές του χριστιανισμού. Χρησιμοποίησαν, βεβαίως, και τα ονόματα *Ρωμαίος/Ρωμηός*, το οποίο τόνιζε την αναφορά στην Κωνσταντινούπολη - Νέα Ρώμη, και *Γραικός*, το οποίο αναφέρεται ήδη στα Μετεωρολογικά του Αριστοτέλους. **Η διαχρονική ελληνική συνείδηση σε συνδυασμό με τη διαφύλαξη της Ορθόδοξης Πίστεως, παρά τα μαρτύρια και την καταπίεση, ήσαν τα πνευματικά θεμέλια του 1821 αλλά και των δεκάδων επαναστατικών κινημάτων που εκδηλώθηκαν κατά τη διάρκεια της δουλείας.**

Αναφέρω ενδεικτικά ορισμένες γραπτές μαρτυρίες για τη διατήρηση της ελληνικής συνειδήσεως:

Ο πρώτος Πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως μετά την Άλωση, ο **Γεννάδιος Σχολάριος**, θρηνεί για την υποδούλωση των Ελλήνων ως εξής: «Άγχομαι δεινῶς ἐπὶ τῷ τοῦ γένους ὀλέθρῳ...τὶς οὐχ ὁμολογεῖ βελτίστους Ἑλληνας ἀν-

θρώπων πάντων γενέσθαι;... Οἴμοι, τί πρῶτον ὀδύρωμαι; Τὴν ἐν τοῖς σώμασι δουλείαν Ἑλλήνων, ἢ τὴν ἐν ταῖς ψυχαῖς φθοράν;»¹.

Ο μαρτυρικός Πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως Κύριλλος Λούκαρις, ο οποίος μόλις προ ολίγων ημερών (11.1.2022) κατετάγη στο Αγιολόγιο της Ορθόδοξης Εκκλησίας από το Οικουμενικό Πατριαρχείο, σε κείμενό του 1616 εναντίον των Ιησουιτών προσφωνεί ως εξής τους ομοεθνείς του: «ὦ, ἄνδρες Ἕλληνες καὶ τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας γνήσια παιδιά...»².

Ο ιεροκήρυκας και μετέπειτα Επίσκοπος Κερνίκης και Καλαβρύτων **Ηλίας Μηνιάτης**, μιλώντας περί τα τέλη του 17^{ου} αιώνας στον Ορθόδοξο Ναό της Βενετίας, κατά την ημέρα του Ευαγγελισμού, παρακαλεί την Παναγία να ελευθερώσει το γένος των Ελλήνων, ως εξής: «Ἐως πότε, Πανακῆρατε Κόρη, τὸ τρισάθλιον γένος τῶν Ἑλλήνων ἔχει να εὐρίσκεται εἰς τὰ δεσμὰ μιᾶς ἀνυποφέρτου δουλείας;»³.

Κάποιοι διερωτώνται πότε οι Ρωμηοὶ ἐγέναν Ἕλληνες. Τα κείμενα δείχνουν ὅτι οἱ Ρωμαῖοι-Ρωμηοὶ (δηλαδή ἀπόγονοι τοῦ Βυζαντίου-Ρωμανίας) γνῶριζαν σαφῶς ὅτι εἶναι Ἕλληνες. Χαρακτηριστικά, ἡ καθηγήτρια Ελένη Ἀγγελομάτη-Τσουγκαράκη καταγράφει ὅτι ὁ λόγιος Πατριάρχης Ἀλεξανδρείας Μελέτιος Πηγᾶς τὸ 1576 σε ἐπιστολὴ τοῦ πρὸς τὸν Σιρλέτο ἀναφέρεται σε Γραικοὺς, τὸ 1583 γράφοντας πρὸς τὸν Μαρτίνο Κρούσιο ἀναφέρεται σε Ἕλληνες καὶ σε ἐπιστολὴ πρὸς τὸν Μάξιμο Μαργούνιο ἀναφέρεται σε Ρωμαῖους⁴. Εξ ἄλλου, ὁ Ορθόδοξος Ναός τῆς Βενετίας στα ἔγγραφα τῆς ἐλληνικῆς κοινότητος κατὰ τὸν 16^ο καὶ 17^ο αἰῶνα ἀναγράφεται ἄλλοτε ὡς Ἅγιος Γεώργιος τῶν Ἑλλήνων, ἄλλοτε ὡς Ἅγιος Γεώργιος τῶν Ρωμαίων καὶ ἄλλοτε ὡς Ἅγιος Γεώργιος τῶν Γραικῶν.

Ἡ ἐλληνικὴ διαχρονικὴ συνείδηση δὲν διασῶζεται μόνο στα κείμενα τῶν διανοουμένων, ἀλλὰ καὶ στὴν ψυχὴ τοῦ ἀπλοῦ λαοῦ. Μία λαϊκὴ διήγηση τῶν κατορθωμάτων τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου με ἀρκετὰ φανταστικὰ στοιχεῖα, ἡ περίφημη «**Φυλλάδα τοῦ Μεγαλέξανδρου**», ἀποτελοῦσε τὸ κύριο ἀνάγνω-

¹ Γενναδίου Σχολαρίου Ἄπαντα, Τόμος 1, σελίδα 285, ἀνατύπωση ἀπὸ τὸ Κέντρον Πατερικῶν Ἐκδόσεων, Ἀθήνα 2010.

² Γιώργου Καραμπελιά, 1821 – ἡ Παλιγγενεσία, Ἐναλλακτικὲς Ἐκδόσεις, Ἀθήνα 2015, σελ. 353

³ Ἀνθολογεῖται ἀπὸ τὸν Κωνσταντῖνο Σκουτέρη στα Κείμενα τοῦ Νέου Ἑλληνισμοῦ, Ἀθήνα 1971, Ἐκδοσις Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, σελ. 106.

⁴ Ελένη Ἀγγελομάτη-Τσουγκαράκη: Πῶς αυτοπροσδιορίζονταν οἱ ὑπὸ ξένη κυριαρχία Ἕλληνες, στὸν συλλογικὸ Τόμο: Ἑλλην- Ρωμηός – Γραικός, Ἐκδόσεις Ἐυρασία, Ἀθήνα 2018, σελ. 253- 254

σμα των υποδούλων και τυπώθηκε σε 60 διαδοχικές εκδόσεις! Ο Γεώργιος Τερτσέτης αναφέρεται με ενθουσιασμό στη μεγάλη επίδραση που άσκησε η Φυλλάδα του Μεγαλέξανδρου στους Αγωνιστές του 1821.

Η συνείδηση της συνέχειας είναι εμφανής στα κείμενα των πρωταγωνιστών της Ελληνικής Επανάστασης. Ο Αλέξανδρος Υψηλάντης στην Προκήρυξη της 24.2.1821, υπό τον τίτλο **«Μάχου υπέρ Πίστεως και Πατρίδος»**, καλεί τους Έλληνες να πάρουν παράδειγμα από τον Μαραθώνα και τις Θερμοπύλες. Ο ιστορικός ερευνητής Κωνσταντίνος Σάθας περιγράφει μία Προκήρυξη του Επισκόπου Σαλώνων Ησαΐα και του Αθανασίου Διάκου, οι οποίοι τον Απρίλιο του 1821 δηλώνουν ότι αγωνίζονται **«για τὸν Χριστὸ καὶ τὸν Λεωνίδα»**⁵.

Αλλά και η βυζαντινή κληρονομιά εμπνέει τους αγωνιζόμενους. Το Προσωρινό Πολίτευμα της Ελλάδος, πριν από 200 χρόνια ακριβώς χρόνια (Ιανουάριος 1822), ορίζει να εφαρμόζονται στα δικαστήρια του ελευθέρου κράτους **«οἱ νόμοι τῶν ἀειμνήστων ἡμῶν Χριστιανῶν Αὐτοκρατόρων»**, δηλαδή των Βυζαντινών.

Ιστορία είναι η μελέτη των πηγών και όχι η κατασκευή ατεκμηρίωτων ιδεολογημάτων. Και οι πηγές μαρτυρούν ότι το Έθνος προϋπήρχε του κράτους. Γι' αυτό και ο εθνικός ποιητής Διονύσιος Σολωμός, στην 78η στροφή του Ύμνου εις την Ελευθερίαν, καλεί τους Τριακόσιους του Λεωνίδα να έλθουν και να θαυμάσουν τα παιδιά τους, δηλαδή τους αγωνιστές της Ελληνικής Επανάστασης!

⁵ Κωνσταντίνου Σάθα, Έλληνες Στρατιώται εν τη Δύσει, εκδόσεις Φιλόμυθος, Αθήνα 2003, σελ. 65.

Η ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗ ΚΑΙ Η ΚΑΤΑΣΤΡΟΦΗ ΤΗΣ ΧΙΟΥ ΜΕ ΒΑΣΗ ΤΙΣ ΙΣΤΟΡΙΚΕΣ ΠΗΓΕΣ ΚΑΙ ΤΗΝ ΠΑΓΚΟΣΜΙΑ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

ΜΑΡΙΑ - ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ ΓΙΑΤΡΑΚΟΥ, ΔΡ ΙΣΤΟΡΙΑΣ

Το να ασχοληθεί κανείς με την Ιστοριογραφία της Ελληνικής Επανάστασης του 1821 είναι ένα θέμα τόσο ευαίσθητο και ιερό και με ανεπανάληπτο δυναμισμό, ώστε χρειάζεται ιδιαίτερη προσοχή για να μην το αδικήσει. Εξάλλου, γνωρίζουμε ότι τα μεγάλα γεγονότα δεν είναι δυνατόν να μετουσιωθούν και να αποτιμηθούν με λόγους.

Από τον απέραντο χώρο της Εθνεγερσίας θα ήθελα να αναφερθώ στην Ιστοριογραφία που αναφέρεται στην καταστροφή και στις Σφαγές της Χίου, που έλαβαν χώρα το 1822. Ξεκινώντας, προ ετών, την προσπάθεια διεξοδικής, κατά το δυνατόν, έρευνας σχετικά με την τραγική αυτή ιστορική σελίδα της Χίου, βρέθηκα μπροστά σ' ένα πλήθος ιστορικών πηγών και μελετών που παρέχουν ειδήσεις, με ιδιαίτερο ιστορικό ενδιαφέρον. Έτσι μου δόθηκε η δυνατότητα, να συγκεντρώσω το υλικό αυτό σε ειδικό πόνημα με τίτλο: «**ΑΝΑΛΥΤΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΕΩΣ ΚΑΙ ΚΑΤΑΣΤΡΟΦΗΣ ΤΗΣ ΧΙΟΥ**»¹ με σύντομη περίληψη για το κάθε λήμμα, που δημοσιεύθηκε στον εικοστό πρώτο τόμο του Δελτίου της Ιστορικής και Εθνολογικής Εταιρείας της Ελλάδος, προκειμένου να βοηθήσει τους ερευνητές και τους μελετητές.

Δέον να υπογραμμισθεί ότι η περί Χίου βιβλιογραφία για το θέμα αυτό υπήρξε αξιόλογη οφειλομένη εν πολλοίς στον πατριωτισμό του Φιλίππου Αρ-

¹ Βλ. Μαρία Γ. Γιατράκου, Αναλυτική Βιβλιογραφία περί της Επανάστασεως και Καταστροφής της Χίου, 21^{ος} τόμος Δελτίου Ιστορικής και Εθνολογικής Εταιρείας της Ελλάδος και ανάτυπον, Αθήνα 1978

γέννηση² και στην ακάματη ερευνητικότητα του Γιάννη Βλαχογιάννη³. Πολλά οφείλονται επίσης εις τον Χίο καθηγητή Κωνσταντίνο Άμαντο⁴ και σε άλλους Χίους ερευνητές⁵. Ιδιαίτερος, πολύτιμη ιστορική πηγή αποτελεί το τρίτομο έργο των Φιλίππου Π. Αργέντη και Στίλπωνος Π. Κυριακίδη.

Η Χίος, ως γνωστόν, κειμένη πλησίον των Μικρασιατικών ακτών υπήρξε

² Φιλίππου Π. Αργέντη, *The massacres of Chios described in contemporary diplomatic reports*, England 1932.

Του ιδίου, *The expedition of Colonel Fabrier to Chios...* Oxford 1933.

The expedition of the Florentines to Chios (1599) described in contemporary diplomatic reports and military dispatches..., London 1934, *Bibliography of Chios from classical times to 1936*, Oxford 1935.

The costumes of Chios. Their development from the XVth to the XXth century, London 1953. *Libro d' oro de la noblese de Chio....* Vol, 1, 2, 1: *Notices historiques* 2. *Arbres généalogiques*. London 1955.

The occupation of Chios by the Genoese and their administration of the island 1346-1566 described in contemporary documents and official dispatches by Philip P. Argenti..., Vol. I-III. Vol. 1: *Text*, Vol. II *Codex and documents* Vol. III *Notarial deeds*, Cambridge 1958.

The occupation of Chios by Germans and their administration of the island, Described in contemporary documents..., Cambridge 1966.

The Religious minorities of Chios, Jews and Roman Catholics..., Cambridge 1970.

Diplomatic Archive of Chios 1577-1841 Vol. I-II, Cambridge 1954.

Arnold C. Smith, *The architecture of Chios...*, edited by Philip P. Argenti, London 1962.

The Folk-lore of Chios Vol. I-II.

Φίλιπ Π. Αργέντη και Στίλπων Π. Κυριακίδη, *Η Χίος παρά τοις γεωγράφοις και περιηγηταίς...*, τομ. 1-3, Αθήναι 1946.

³ Ιωάννου Βλαχογιάννη, *Χιακόν Αρχεῖον*, τ.τ. Α'-Ε', Αθήνα 1910.

⁴ Άμαντος Κ., *Συμβολή εις το Χιακόν γλωσσάριον και το χιακόν τοπωνυμικόν*, Αθήναι, 1926. *Τα γράμματα εις την Χίον κατά την Τουρκοκρατίαν 1566-1822*, Πειραιεύς, 1946.

⁵ Στεφ. Δ. Καββάδας, *Οι κώδικες της Χίου*, Μερ. Α', Χίος 1950.

Τα κατά την εορτήν του Συλλόγου Αργέντη και ο κατάλογος του εν τω Μουσείω του αντικειμένων..., Αθήναι 1938.

Λεωνής Κολβοκορέσης, «Ένας Χίος ευπατρίδης», Χίος 1965.

Από την τοπική εκκλησιαστικήν ιστορίαν. Ο Άγιος Ιάκωβος, (Ανάτυπον εκ του περιοδικού ο «Εθνομάρτυς Πλάτων», αρ.158.

Νοταριακοί κώδικες της Βολισσού Χίου (Πρόλογος έγγραφα) Τομ. Α'-Β', Αθήναι 1966, 67.

Ο Παπατρέχας του Αδ. Κοραή..., Αθήναι 1968, (Ανάτυπον εκ της «Χιακής Επιθεωρήσεως», τευχ. 17-18, σσ. 3-8).

Ο Αρχιμανδρίτης Νίκανδρος Φιλάδελφος – Γεωργιάδης, *Χρονικόν της εν Χίω γυμνασιαρχίας του*. Ανάτυπον εκ της «Χιακής Επιθεωρήσεως», τευχ. 32^{ον}, Αθήναι 1973. *Αρμολούσικα...*, Αθήναι 1976.

Τα ιατρικά βιβλία του Κοραή...

Γεώργιος Ι. Ζολώτας, *Ιστορία της Χίου*, τ. Γ', σσ. 501-502.

ανέκαθεν η «καλλίστη τῆς ἐμπορίας καὶ φιλεργίας καὶ φιλομουσίας ἐστία»⁶.

Οι περιγραφές των περιηγητών πριν και μετά την καταστροφή της μας επιτρέπουν να αναλογισθούμε την ομορφιά, τον πλούτο, την ακμή της, την καταπληκτική της άνθηση στην παιδεία, στις τέχνες, τον πολιτισμό, στο εμπόριο, στη ναυτιλία, αλλά και την τραγική εικόνα που παρουσίαζε μετά την καταστροφή του 1822.

Αξίζει να ανθολογήσουμε μόνον ολίγες περιγραφές περιηγητών πριν την καταστροφή. Γράφει ο Henry Albertson van Post⁷. «...ή πλουσία καὶ εὐδαίμων νῆσος Χίος, ἡ κυριότερα ἔδρα τοῦ πλούτου, τῆς σοφίας, τῆς λεπτότητας, καθ' ἅπασαν τὴν Ἑλλάδα». Και ο περιηγητής Karl von Hailbronner⁸ χαρακτηρίζει την Χίον ως «τὴν ὠραιότατην νῆσον τοῦ Αἰγαίου», «ὡς ἐπίγειον Ἐδέμ, ὅπου τὰ πάντα ἀποπνέουν τὸν Ὅμηρον, αἱ πηγαί, τὰ κλήματα, αἱ αὖραι, ὅπου τὰ ἄσματα καὶ αἱ λέξεις τοῦ ἀοιδοῦ ἐκληροδοτήθησαν εἰς τὴν ἀρχαίαν γλῶσσαν· ἐδῶ ἐπλανᾶτο ὁ ποιητὴς τῶν ἠρώων, καὶ ἐποίησε τὰ ἀθάνατα ἔπη του καὶ ἐδίδαξε τοὺς μετ' ἐνθουσιασμοῦ ἀκροωμένους νέους τῆς χώρας του, τὴν πηγὴν τῆς σοφίας καὶ τοῦ κάλλους»⁹.

Και αλλοῦ περιγράφει τις φυσικές καλλονές της νήσου, τους λιθόκτιστους θερινούς πύργους κτισμένους σε ευγενή φλωρεντινό ρυθμό, με ἀρίστα μάρμαρα της Χίου, πολύτιμα ερυθρά, πράσινα. Και συμπληρώνει: «Πλοῦτος καὶ δαψίλεια εἶναι κεχυμένα ὑπεράνω τοῦ λοφώδους αὐτοῦ λειμῶνος, τοῦ ἐσπαρμένου δι' ἐπαύλεων καὶ φοινίκων...»¹⁰.

Στη συντριπτική τους πλειοψηφία οι περιηγητές χαρακτηρίζουν την Χίον προ του 1822, ως «παράδεισον τῶν ἑλληνικῶν νήσων»¹¹. Η παρουσία της Χίου με το πνευματικό της κλίμα, τις ιδιαίτερα ευνοϊκές οικονομικές της συνθήκες,

⁶ Κ. Οικονόμου, Λόγος περί προσευχής, σελ. 182 (περιέχεται στη συλλογή των εκκλησιαστικῶν του λόγων).

⁷ Henry Albertson van Post, A visit to Greece and Constantinople in the years 1827-1828, Νέα Υόρκη 1830, σελ. 274-301, στο Φιλ. Αργέντης - Στίλπ. Κυριακίδης, Η Χίος παρά τοις Γεωγράφοις και περιηγηταίς, ΙΗ' αἰών, Αθήνα 1946, τ. Γ', σελ. 1863.

⁸ Karl von Hailbronner, Horgeland und Abendlund, Bilder von der Donau, Στουτγάρδη - Τυβίγγη 1845, σσ. 119-124, στον Φιλ. Αργέντη - Στίλπωνα Κυριακίδη, Η Χίος παρά τοις Γεωγράφοις..., τ. Γ', ο.π., σελ. 1865

⁹ ο.π., σελ. 1867

¹⁰ ο.π., σελ. 1867, 1868

¹¹ Fritz von Farknheid, Reise durch Griechnland, Klein - Asien, die Troische Ebene, Constantinopel, Rom und Sicilien, Konigsberg 1875 (Αργέντης - Κυριακίδης), ο.π., σελ. 1874

υπήρξε καθοριστική για τον αιγαιακό χώρο. Ανέκαθεν, φημιζόταν για τα λαμπρά σχολεία της¹², στα οποία δίδασκαν διάσημοι διδάσκαλοι και οι πολυάριθμοι μαθητές τους διακρίνονταν στα γράμματα και κατελάμβαναν υψηλές θέσεις. Η Χίος είχε Πανεπιστήμιο εφάμιλλο των ευρωπαϊκών¹³.

Ο Γάλλος διπλωμάτης Marcellus θεωρεί τη Σχολή της Χίου ως την πιο φημισμένη της Ελλάδος¹⁴. Η Σχολή διέθετε αξιόλογη Βιβλιοθήκη με 30.000 τόμους, εργαστήρια για πειράματα Φυσικής και Τυπογραφείο, με Γερμανό τυπογράφο τον Bairopher.

Βεβαίως, η δεσπόζουσα πνευματική φυσιογνωμία της περιόδου και ο σημαντικότερος εμπνευστής της ανανεωτικής αυτής κίνησης γύρω από την οποία στρέφεται η πλειάδα των φιλομούσων μεγαλεμπόρων και αναμορφωτών διανοουμένων υπήρξε ο **Αδαμάντιος Κοραΐς**¹⁵.

Κατά τις αρχές του ΙΘ' αιώνα οι Χίοι είχαν φθάσει στο απόγειο της ακμής τους. Η Χίος, εξάλλου, υπήρξε ανέκαθεν διεθνές κέντρο εμπορίου με ακμαία ναυτιλία και οι κάτοικοί της εθεωρούντο οι πλουσιότεροι της Ελλάδος. Ολόκληρο το νησί ομοίαζε προς «γελώντα κήπον»¹⁶.

Κατά τη μακραιώνη ιστορία της Χίου δεν έλειψαν οι πόλεμοι, οι επαναστάσεις, οι μεταπτώσεις από δουλείας εις δουλείαν, η καταδυνάστευση από τους Γενοβέζους και, τέλος, η τραγική τουρκική κυριαρχία¹⁷. Η νήσος ήταν τιμάριο των συζύγων και αδελφών του Σουλτάνου, για το χαρέμι του οποίου όφειλαν οι κάτοικοι να παρέχουν μαστίχη. Αλλά, είχαν ως προνόμιον να κα-

¹² Νίκος Σβορώνος, Μία αναδρομή στην ιστορία του αιγαιακού χώρου, «Το Αιγαίο επίκεντρο του ελληνικού πολιτισμού», Αθήνα, χ.χ., σελ. 63

¹³ Βλ. Pl. Kastanis, The Greek Exile or a narrative of the captivity and escape of Christoforus Plato Castanis, during the massacre on the island of Scio, by the Turks, together with various adventures in Greece and America, written by himself, Philadelphia 1851 and History of the massacre of Greece on the island of Scio, by the Turks with various adventures in Greece and America, by Ch. P. Castanis, Philadelphia 1853. Χρ. Πλ. Καστάνης, Ο Έλληνας Εξόριστος, μεταφρ. Χρήστου Γ. Γιατράκου, Αθήνα 2001, σελ. 31

¹⁴ Marie Louis Comte de Marcellus, Episodes litteraires en Orient, Παρίσι 1851, σελ. 64 (Βλ. σχετικά Αργέντης – Κυριακίδης), τ. Β', σελ. 9,64.

¹⁵ Hans Müller, Griechische Reise und Studien, Λειψία 1887, Αργέντης – Κυριακίδης, [τ. Γ'], ο.π., σελ. 1887.

¹⁶ ο.π., σελ. 1877

¹⁷ Βλ. Μαρία Γ. Γιατράκου, Αναλυτική βιβλιογραφία περί της επαναστάσεως και καταστροφής της Χίου(1822), ο.π., σελ. 4.

θορίζουν στους εαυτούς τους φόρους και να αυτοδιοικούνται¹⁸. **Είχαν, επίσης, το ύψιστο προνόμιο να μην γίνεται παιδομάζωμα στη Χίο¹⁹.**

Οι Χίοι, βέβαια, παρακολουθούσαν με πλήρη συμπάθεια την ελληνική εξέγερση με διακαή πόθο την απόκτηση της ελευθερίας. Εκτός του πλήθους των ιστορικών πηγών για την Επανάσταση και καταστροφή της Χίου, ιδιαίτερως, σπουδαία πηγή αποτελεί το βιβλίο του **Χριστόφορου Πλάτωνος Καστάνη**, ο οποίος οκτάχρονο τότε αγόρι έζησε ως αυτόπτης μάρτυρας τα πάθη της Χίου, τα οποία μας περιγράφει με σαφήνεια και ενάργεια το 1851 και το 1853 στη Φιλαδέλφεια...

Ο Χριστόφορος Πλάτωνος Καστάνης αφιερώνει ευγνωμόνως και τιμητικά το βιβλίο αυτό στις φιλάνθρωπες κυρίες της Αμερικής, οι οποίες συνέβαλαν έμπρακτα στην ανακούφιση του ελληνικού έθνους. Όπως αναγράφεται στις πρώτες σελίδες του, έχει και νομική εγκυρότητα, αφού σύμφωνα με πράξη του Κογκρέσου και με ειδική δικαστική πράξη, έγινε καταχώριση του βιβλίου αυτού το 1850 στο ειδικό για το σκοπό αυτό γραφείο της ανατολικής περιοχής της Πενσυλβανίας. Η α' έκδοση της ιστορικής πηγής, του 1851, εξητλήθη λόγω του ενδιαφέροντος που παρουσίαζε και ο συγγραφέας προέβη σε νέα έκδοση το 1853²⁰.

Το έργο του Καστάνη είναι πολλαπλώς χρήσιμο για να κατανοήσουμε τα γεγονότα της Επανάστασης και αποτελεί μία από τις σημαντικότερες ιστορικές πηγές, κυρίως, για την Επανάσταση και καταστροφή της Χίου (1822). Μοιάζει με μυθιστορηματική αφήγηση, αλλά οι ειδήσεις που μας παρέχει συμφωνούν με εκείνες άλλων πηγών.

Είναι γνωστόν, ότι ο επαναστατικός ενθουσιασμός των κατοίκων της Χίου κατά τους πρώτους μήνες του Αγώνα δεν κατέληξε σε ένοπλη εξέγερση εξαιτίας της γειτνίασης με τη Μικρά Ασία και του γεγονότος ότι ο ίδιος ο σουλτάνος ενδιαφερόταν, με ιδιοτέλεια, βέβαια, για το νησί, συνεπώς οι συνέπειες θα ήταν τραγικές για το πληθυσμό, αν επαναστατούσε²¹. Παρά τον πόθο τους για

¹⁸ Hans Müller, Φιλ. Αργέντη – Στιλπ. Κυριακίδη, ο.π., τ. ΙΗ', σελ. 1877

¹⁹ Βλ. Jean de Countant Biron (Αργέντης – Κυριακίδης, Η Χίος παρά τοις Γεωγράφοις και περιηγ FITNESS ηταις), ο.π., σελ. 135.

²⁰ History of the massacre of the Greeks on the island of Scio by the Turks with various adventures in Greece and America, by C.P. Castanis, Philadelphia 1853

²¹ Βασίλειος Σφυρόρας, Η Επανάσταση κατά το 1822. Η Επανάσταση στη Χίο, Ι.Ε.Ε.Ε. (Ιστορία Ελληνικού Έθνους Εκδοτικής), τ. ΙΒ', Αθήνα 1975, ο.π., σελ. 244.

ελευθερία οι Χίοι έβλεπαν με δισταγμό το θέμα της εξέγερσης, φοβούμενοι ότι θα έχαναν τα πάντα, αν την αποτολούσαν²². Σύμφωνα με τον Χριστόφορο Καστάνη, η Ελληνική Επανάσταση ξέσπασε στις παραδουνάβιες ηγεμονίες, μόλις αναχώρησε από την Χίον ο δάσκαλός τους, ο Φιλικός Δημητριάδης. Τα επαναστατικά νέα εξήγειραν πολλούς Χίους, ιδιαιτέρως τους σπουδαστές του Πανεπιστημίου της Χίου, οι οποίοι ζητωκραύγαζαν υπέρ της ελευθερίας, παρά την προσπάθεια των αρχόντων να καταστήσουν τη Χίο ουδέτερη²³.

Η επιτυχία, όμως, της Επανάστασης στη Σάμο, καθώς και οι πιέσεις και οι βαρύτερες φορολογίες που είχε επιβάλλει στη Χίο ο Βαχίτ Πασάς,²⁴ ο οποίος έφθασε στη Χίο με φυλές ληστών, κατά τον Καστάνη, απαιτώντας χρήματα και άμισθη εργασία από τους εντοπίους, επηρέασε τους κατοίκους. Δεν ήταν λοιπόν δυνατόν να παραμείνουν επί πολύ οι Χίοι θεατές του απελευθερωτικού αγώνος. Οι τολμηρότεροι εξ αυτών συνεννοηθέντες μετά των Σαμίων κατά τους πρώτους μήνες του 1822 ετοίμασαν την εξέγερση, ενώ άλλοι συνετοί και συντηρητικοί απέτρεψαν τον ηγέτη των Σαμίων, Λυκούργο Λογοθέτη από παντός επαναστατικού κινήματος, προβλέποντες ότι αυτό θα απέβαινε ολέθριο για την κατά πάντα απaráσκευη, άοπλη και εκτεθειμένη σε μεγάλο κίνδυνο Χίο.

Ο Αρχιεπίσκοπος της Πλάτων Φραγκιάδης, με υψηλό αίσθημα ευθύνης και σύνεση, κατέβαλε κάθε προσπάθεια να αποτρέψει τους Σαμίους, να μην προχωρήσουν σε εγχείρημα που θα κατέστρεφε τη Χίο²⁵. Στις κατηγορίες των Σαμίων ότι οι Χίοι είναι δειλοί και απάτριδες και ότι προτιμώντας το συμφέρον τους θυσιάζουν το γενικό, ο Αρχιεπίσκοπος Πλάτων συνιστούσε περίσκεψη και σύνεση. Η επιφυλακτική του στάση δεν πρέπει να εκληφθεί ως δειλία και αφιλοπατρία. Τουναντίον, αν και θεωρούσε την Επανάσταση της Χίου άκαιρη και ολέθρια, μετά την έκρηξη της παρέμεινε κοντά στο ποιμνίο του και θυσιάστηκε στο βωμό της πίστεως και της πατρίδας²⁶. Ας σημειωθεί ότι, όπως προκύπτει από τα Αρχεία του Foreign Office οι Άγγλοι αντελήφθησαν τις προθέ-

²² Βλ. σχετικά, Hans Müller, ο.π., (Φιλ. Αργέντη – Στιλπ. Κυριακίδη, ο.π., σελ. 1877).

²³ Βλ. Μαρία Πατράκου, Ειδήσεις περί της Επανάστασης της Χίου (1822), Ανάτυπον από τον 22^ο τόμο του Δελτίου της Ιστορικής και Εθνολογικής Εταιρείας της Ελλάδος, Αθήναι 1979, σελ. 171.

²⁴ Βλ. Βασίλειο Σφυρόερα, ο.π.

²⁵ Νικόλαος Σωτ. Κρουσουλούδης, Ο βίος και το έργο του Εθνομάρτυρος Μητροπολίτου Χίου Πλάτωνος Φραγκιάδη, Θεσσαλονίκη 1981, σελ. 102-103.

²⁶ ο.π., σελ. 103.

σεις των Χίων για επανάσταση και, αρκετούς μήνες πριν από την έκρηξή της, είχαν ενημερώσει τους Τούρκους.

Η επιτυχία, όμως, της Επαναστάσεως στη Σάμο και οι δυσβάσταχτες πιέσεις που είχε επιβάλλει ο νέος Τούρκος Διοικητής Βαχίτ Πασάς είχαν δημιουργήσει σε μεγάλο τμήμα του πληθυσμού νέο επαναστατικό αναβρασμό και οι Χιώτες, κατά τον Κουτσονίκα, άλλοι «μὲ τὴν ἐλπίδα τῆς βελτιώσεως τῆς ἐαυτῶν τύχης, ἄλλοι ὑπὸ ἀληθοῦς πατριωτικοῦ αἰσθήματος κινούμενοι, ἔτρεχαν ἐντὸς τῆς ἐπαναστατημένης Ἑλλάδας καὶ παντὶ σθένει ἐνήργουν νὰ κινήσωσι τὴν Χίον εἰς Ἐπανάστασιν...». **Ο Σάμιος Λυκούργος Λογοθέτης, ο οποίος είχε αποκτήσει γόητρο με την Επανάσταση της Σάμου και ο Χίος παλαίμαχος Αντώνης Μπουρνιάς, ο οποίος είχε υπηρετήσει υπό τον Ναπολέοντα, υπήρξαν οι αρχηγοί της Επαναστάσεως στη Χίο.** Ο Μάμουκας κατηγορεί τους Σαμίους ότι, επιθυμούντες να αποκτήσουν φήμη, ἐνήργησαν χωρὶς συνεννόηση με τὴ βουλή και ἐπεδίωκαν νὰ πλουτίσουν με τὴν ἀρπαγὴ λαφύρων²⁷. Επίσης ο Μάμουκας και ο Καστάνης κατηγοροῦν ὡς συναυτουργοὶ τῶν Σαμίων τὸν Αντώνιον Μπουρνιά. Εξάλλου ο Μπουρνιάς εἶχε ζητήσει και παλαιότερα βοήθεια ἀπὸ τὸν Ὑψηλάντη γιὰ τὴν ἀπελευθέρωση τοῦ νησιού, ἐπειδὴ ὁμως ἡ ἐπιχείρηση παρουσίαζε δυσχέρειες και κινδύνους, ὁ Ὑψηλάντης και κυρίως ὁ Αναγνωστόπουλος δὲν συμφώνησαν γιὰ τὴν πραγματοποίησή της. Δυστυχῶς, ὁ Μπουρνιάς δὲν πίστεψε και βασίστηκε στη βοήθεια τοῦ Λυκούργου Λογοθέτη²⁸. Κατὰ τὸν Κουτσονίκα και ὁ Λυκούργος εἶχε γράψει στὸν Ὑψηλάντη, ὁ οποίος ἐνῶ ἀρχικὰ ἦταν ὑπὲρ τῆς πραγματοποιήσεως τῆς Επανάστασεως στη Χίο, με ἐπιστολὴ τοῦ τῆς 21^{ης} Δεκεμβρίου 1821 συνιστοῦσε: «Ἡσύχασε εἰς καμίαν νῆσον, ἕως νὰ ἔλθῃ ἡ ποθούμενη ὥρα, καὶ τότε βάλλεις εἰς πρᾶξιν τὸν πατριωτικὸν πόθον σου». Ὁ Λυκούργος τότε συμφώνησε και δήλωνε με ἐπιστολὴ τοῦ ὅτι ἀποφάσισε νὰ ἀναβάλῃ εἰς «εὐτυχεστέραν περίστασιν τὴν ἐκστρατείαν τῆς Χίου»²⁹. Ὁ Μπουρνιάς, ὁμως, ἐφθασε στη Σάμο και ἐπεισε τὸν Λυκούργο, βεβαιώνοντάς τὸν ὅτι μόλις φθάσῃ ἡ βοήθεια τῶν Σαμίων, οἱ Χιώτες «θὰ λάβωσι τὰ ὄπλα καὶ θὰ προκαταβάλωσι μεγάλην χρηματικὴν ποσότητα πρὸς ἐπιτευξίν τοῦ σκοποῦ». Πείσθηκε ὁ Λυκούργος βασιζόμενος και στα ἐνθουσιώδη γράμματα τῶν προκρίτων τῶν Μαστιχοχωρίων, θεωρώντας μάλιστα ὡς κατάλληλη

²⁷ ο.π., σελ. 5.

²⁸ Βασ. Σφυρόερας, ο.π.

²⁹ Βασ. Σφυρόερας, ο.π., Η Επανάστασις κατὰ τὸ 1822, Ἱστορία τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους, τ. ΙΒ' (1975), σελ. 212-288.

την στιγμή να πραγματοποιήσει την τολμηρή επιχείρηση, αφού ο τουρκικός στόλος δεν βρισκόταν στο Αιγαίο, αλλά ήταν απασχολημένος με τις επιχειρήσεις της Δυτικής Πελοποννήσου και του Κορινθιακού Κόλπου³⁰.

Στις 10 Μαρτίου οι δύο αρχηγοί του κινήματος, χωρίς να ειδοποιήσουν την Κυβέρνηση και τα ναυτικά νησιά ξεκίνησαν από τη Σάμο, ο Μπουρνιάς έχοντας υπό την εξουσία του ολίγους φυγάδες Χίους³¹ κατά τον Σπηλιάδη, 150 τον αριθμό³² και ο Λυκούργος Λογοθέτης με 8 βρίκια και 30 σακολέβες³³ και 500 δικούς του, κατά τον Χριστόφορο Καστάνη με στολίσκο εκ τεσσαράκοντα μικρών σκαφών κυρίως ιστιοφόρων, επανδρωμένων με διακοσίους περίπου πολεμιστές³⁴. Ο Κουτσονίκας και ο Τρικούπης γράφουν ότι οι «όπλοφόροι του Λυκούργου ήταν 2500», δια τούτο και οι περισσότεροι ιστορικοί δέχονται τον ίδιο αριθμό³⁵.

«Ο λαός τῆς Χίου καὶ οἱ σπουδαστὲς δέχθηκαν τοὺς ἐπαναστάτες ὡς ἐλευθερωτὲς, ἀλλ' ἀτυχῶς ἀπὸ τοὺς Σαμίους πολὺ ὀλίγοι ἦταν ἔνοπλοι. Οἱ περισσότεροι εἶχαν μόνον μίαν μάχαιραν ἢ ξύλα ἢ ἕναν μόνον πυροβόλο...». Πληροφορίες μας δίνει ο Ανδρέας Μάμουκας, όταν τα γεγονότα ήταν ακόμα νωπά, με ημερομηνία 31 Οκτωβρίου 1822³⁶. Παρά τις παρακλήσεις των αρχόντων και των εκκλησιαστικών Αρχών της Χίου προς τους Σαμίους να εκκενώσουν τη νήσο για να μην εξοργίσουν τους Μουσουλμάνους³⁷, οι Σάμιοι δεν υποχωρούσαν³⁸.

Ο Λυκούργος από τις πρώτες ημέρες κατήργησε την παλαιά δημογεροντία, την αντικατέστησε με επταμελή Εφορία, και τοποθέτησε πυροβόλα σε κατάλληλες θέσεις για την προσβολή του φρουρίου. Δυστυχώς, δεν είχαν συλλάβει και δεν είχαν υπολογίσει οι επαναστάτες τους κινδύνους που διέτρεχε το κίνημά τους, για το οποίο όπως προαναφέραμε είχε ειδοποιηθεί ο Σουλτάνος από τους Άγγλους έξι μήνες περίπου πριν την έκρηξη της Επανάστασης. Ήδη, είχε συλλάβει Χίους ομήρους, οι οποίοι κρατούνταν στην Κων/λη και στα χέ-

³⁰ ο.π.

³¹ Μαρία Γ. Πατράκου, Είδησεις περί της Επανάστασεως της Χίου, ο.π., σελ. 175.

³² Βασ. Σφυρόερας, ο.π.

³³ ο.π.

³⁴ Μαρία Γ. Πατράκου, ο.π.

³⁵ Βασ. Σφυρόερας, ο.π.

³⁶ Ανδρέας Ζ. Μάμουκας, ο.π.

³⁷ Μαρία Γ. Πατράκου, ο.π., σελ. 175.

³⁸ Βασ. Σφυρόερας, ο.π.

ρια της τουρκικής διοικήσεως του νησιού³⁹. Στις 9 Μαρτίου 1822, παραμονή της αποβάσεως, οι Ψαριανοί έστειλαν αναφορά στη Βουλή, με την οποία ειδοποιούσαν ότι σύμφωνα με ειδήσεις που είχε φέρει στα Ψαρά δύο μέρες πριν, δηλαδή στις 7 Μαρτίου, ένα ευρωπαϊκό πλοίο, «ό έχθρος με μεγάλην προθυμίαν ετοιμάζει «**χονδρόν στόλον**». Οι Σάμιοι λεηλάτησαν τα παλάτια του Αγά και Βέη και πολλά τουρκικά μέγαρα μεγάλης αξίας⁴⁰.

Ο Λυκούργος και ο Μπουρνιάς «έννοοῦντες ὡς προφανῆ τὴν ἀπώλειαν τοῦ τόπου, δὲν ἐσυλλογοῦντο τὴν διόρθωσιν», γράφει ο Μάμουκας, «δὲν ἐσκέπτοντο τὴν οἰκονομίαν, ἀλλὰ ἐσκέπτοντο τὴν φυγὴν, φοβούμενοι καὶ τὸν ἐρχομὸν τοῦ ὀθωμανικοῦ στόλου πρὸς τὸν ὁποῖον νὰ ἀντιπαραταχθῶσιν ἦταν πάντῃ ἀδύνατον. Ἡ φροντίς τῶν λοιπῶν ἦταν νὰ εὕρωσιν καράβια εὐρωπαϊκὰ καὶ νὰ φύγωσιν ἀφήνοντες τὸ λοιπὸν ὅλον πλῆθος χωρὶς καμίαν ἐλπίδα βοήθειας...».

Οι δύο αρχηγοί της Επανάστασεως που διεκδικούσαν τα πρωτεία, εγκατέλειψαν την εκστρατεία, κατέστρεψαν τόσους ανθρώπους⁴¹ και στη συνέχεια ζητούσαν στις 16 Μαρτίου βοήθεια από τα τρία ναυτικά νησιά, γιατί ήταν «ἀπὸ ὅλα ἐλλιπεῖς, ἀπὸ ἄρματα, ἀπὸ μαπαρούτια, ἀπὸ κανόνια διὰ τὴν πολιορκίαν καὶ τὸ χεῖριστον ἀπὸ ζωοτροφίας».

Από τα έγγραφα φαίνεται η προχειρότητα με την οποία ενήργησαν. Ο Σπηλιάδης γράφει ότι ο μεν Μπουρνιάς δεν αναγνώριζε τον Λυκούργον ως αρχηγόν, ο δε Λυκούργος μετεχειρίζετο τους Χίους ως κατακτημένους και τους ζητούσε χρήματα. Αλλά και η στάση των προκρίτων δεν ήταν η ενδεδειγμένη. Δεν έλαβαν ενεργό μέρος στην επανάσταση ούτε κατέβαλαν χρήματα ούτε συνέπραξαν για την κοινή σωτηρία αλλά φρόντιζε ο καθένας να σώσει τον εαυτόν του⁴². «Ἦταν κρίμα» γράφει ο Καστάνης, «νὰ βλέπεις μία κοινωνία ἑκατὸν ὀγδόντα χιλιάδων ἀνθρώπων νὰ κινδυνεύει ἀπὸ διακοσίους τολμητίες». Και συνεχίζει: «Αὐτὴ ἡ τρομερὴ φάρσα ἐπρόκειτο νὰ δώσει τόπον εἰς μίαν τραγωδίαν, ἢ ὁποία ἐξέθεσε τίς αἱματηρότερες σκηνὲς τοῦ αἰῶνος, ἐνώπιον τῆς χριστιανοσύνης».

Οι Τούρκοι, κλεισμένοι στο κάστρο, ετοιμάζονταν δεόντως, σε αντίθεση με τον Λυκούργο, στον οποίο, κατά τον Μάμουκα, «καθ' ἡμέραν ἤρχετο στὸν

³⁹ ο.π.

⁴⁰ Μαρία Γ. Γιατράκου, ο.π., σελ. 176.

⁴¹ Μαρία Γ. Γιατράκου, ο.π.

⁴² ο.π.

ἐγκέφαλόν του ἐμποδιστικός στοχασμός, διὰ να δίδει καιρὸν τῷ καιρῷ διὰ τὰ τέλη ὅπου ἐκεῖνος ἤξυρεν».

Παρά το πάθος και τον πόθον των Χίων για ελευθερία η εικόνα της επικείμενης καταστροφής ήταν φανερή σε όλους. Χαρακτηριστικά, γράφει ο Ανδρέας Μάμουκας: «ἡμεῖς δὲν ἀπεθέσαμεν τὴν ἐλπίδα εἰς τὸν Θεόν, ἀλλ' ἀφήσαμεν τὴν ἐλπίδα εἰς ἀνθρώπους, τῶν ὁποίων αὐτοψεὶ ἐβλέπομεν τὰς ἔριδας καὶ ἀκαταστασίας, ἀνθρώπους, οἵτινες καὶ πρὶν ἰδῶσιν ἔτι ἶχνος ἢ σκιὰν τῆς νίκης, ἐμάχοντο πῶς θὰ μοιραστοῦν τὴν Χίον, ποῖος νὰ γνωρισθεῖ ἡγεμῶν, καὶ ποῖος νὰ ὀνομάζεται ὁ ἀρχιστράτηγος, ἢ χιλιάρχος...».

Σε εκδίκηση των εξεγερθέντων ἔλαβε ο Σουλτάνος τα πρώτα μέτρα. Διέταξε τον φόνο τριῶν ομήρων ἀπὸ τη Χίο, των προκρίτων Παντελὴ Ροδοκανάκη, Μιχαὴλ Σκυλίτση και Θεόδ. Ράλλη καθὼς ἐπίσης 60 ἐμπόρων που ἦταν ἐγκατεστημένοι στην Κων/λη⁴³.

Στις 30 Μαρτίου, Μεγάλη Πέμπτη, ο Καρά-Αλῆς βρισκόταν στις βόρειες ακτὲς της Χίου, με ἰσχυρότατον στόλον 34 πλοίων, ἐνὼ ματαίως το Μινιστέριον των ναυτικῶν ζητούσε τὴν ἐπομένην βοήθεια ἀπὸ τα ναυτικά νησιά⁴⁴.

Εἶναι συγκλονιστικὴ και λεπτομερειακὴ ἡ περιγραφή και οι πληροφορίες του Καστάνη. Σε τραγικὴ κατάσταση, οι κάτοικοι κατέφευγαν στην οίκιαν του Ἄγγλου προξένου και κρύβονταν στον σταύλο της. Ἐν τῷ μεταξύ πρόλαβαν να δουν τὴν κολοσσιαία τουρκικὴ ἀρμάδα να προχωρεῖ, ἐπτά πλοία και κορβέτες συνοδευόμενες ἀπὸ μικρότερα σκάφη και ἀναρίθμητες βάρκες. Ο βομβαρδισμός ἀρχισε. Με κάθε λεπτομέρεια περιγράφονται ἀπὸ τον Καστάνη οι φρικαλεότητες που ἀκολούθησαν, που δὲν μπορεῖ να συλλάβει οὔτε ἡ πιο τολμηρὴ φαντασία⁴⁵. Οι Τούρκοι προχωρούσαν λυσσαλέα στο ἔργο της καταστροφής και της σφαγῆς. Εἰσήλθαν στο Λεπροκομεῖον της νήσου και κατέσφαξαν τους λεπρούς⁴⁶.

Και πάλιν χαρακτηριστικὰ τα λόγια του Μάμουκα: «κατ' ἀκρίβειαν ποτὲ κανεὶς δὲν ἤθελέ σε τὴν ἰστορήσιν, μόνος, ἐὰν συλλογισθῆς, ὅτι ἐκεῖ (ἐννοεῖ στὴν Χίο) ἡ γῆ και ὁ οὐρανὸς εἶδον νὰ πράττωνται ἐπάνω εἰς τὴν ἀνθρωπότητα θηριωδέστερα τῶν ὄσων εἰς τίγρεις, παρδάλεις και σ' ἄλλα αἰμοβόρα θηρία

⁴³ Βασ. Σφυρόερας, ο.π.

⁴⁴ ο.π.

⁴⁵ Βλ. Χρ. Πλ. Καστάνης, Ο Έλληνας Εξόριστος (μετάφραση Χρήστου Γ. Πατράκου), ο.π., σελ. 39,40.

⁴⁶ Χρ. Καστάνης, ο.π.

της Άφρικῆς ύπαγορεύει ἡ ἄλογος μανία κατὰ τῶν ὁμοφύλων τους ζῶων». Το πρῶι της Μεγάλης Πέμπτης «40 σαμιακά πλοῖα ἔφυγον ὅσον τάχιστα, μὴ θελήσαντες νὰ δεχθοῦν κανέναν Χῖον, μαζί τους»⁴⁷.

Οἱ Τούρκοι, το εσπέρας της Μεγάλης Παρασκευῆς και το πρῶι του Μεγάλου Σαββάτου, ἐπληθύνθησαν και ἐπεδόθησαν στο ἔργο της λεηλασίας, της πυρπόλησης, της σφαγῆς. Αποτεφρώθηκε και η ωραία Βιβλιοθήκη του Σχολείου με ὅλην την οικοδομῆ και φυσικά το τυπογραφεῖο, ὅπου σκοτώθηκε και ο γερμανός τυπογράφος⁴⁸. Προχώρησαν, στη συνέχεια, στον Κάμπο με τα αρχοντικά και σκότωναν ὅσους Χῖους συναντοῦσαν, ρίπτοντας ἄλλους στη θάλασσα, ἄλλους στα ὄρη⁴⁹. Σε ὅποιον δρόμο κι' αν βάδιζε κανεῖς, σπανίως, ἐβλεπε δύο λεπτῶν διάστημα κενόν, ἀπότιστο ἀπὸ αἶμα χωρὶς να ἀπαντήσῃ πτώματα το εν μετὰ το ἄλλο⁵⁰.

Αντίσταση γενναία προέβαλαν οἱ κάτοικοι του Βροντάδου και των Καρδαμύλων⁵¹. Εβραῖοι, Αρμένιοι, Φράγκοι, ἐνέπαιζαν τους δυστυχεῖς Χῖους συμπράττοντες με τους Οθωμανούς και χλευάζοντες τους ἀτυχους κατοίκους: «Ελευθερία, ελευθερία, πάρε την ελευθερία σου ἀπὸ το γιαταγάνι»⁵². Οἱ Εβραῖοι βοηθοῦν τους Τούρκους στην ἀνακάλυψη και σφαγῆ των ἀθῶν Χῖων. Μερικοὶ αἰχμάλωτοι διατηροῦνται για να λειτουργοῦν σαν οδηγοὶ ὑπὸ την ἀπειλή του θανάτου. Η τυχαία ἀφίξη του ναυάρχου Τομπάζη συνέβαλε στη διάσωση πολλῶν ψυχῶν⁵³.

Ο ναύαρχος της Ὑψηλῆς Πύλης σχεδίασε ἓνα σατανικό, θα λέγαμε, τέχνασμα. Συγκάλεσε τους Ευρωπαϊούς προξένους και τους παρεκάλεσε να ἀναγγείλουν δημόσια την κατάπαυση της σφαγῆς ὅλων των Χῖων, προτρέποντάς τους να βγουν ἀπὸ τους κρυψώνες τους, να επιστρέψουν στις πόλεις και στα χωριά τους. Δυστυχῶς, οἱ πρόξενοι δέχθηκαν τον προδοτικό ρόλο και σηκῶνοντας τις σημαῖες τους περιφέρονταν σ' ὅλο το νησί προσεγγίζοντας τα σπή-

⁴⁷ ο.π., σελ. 13.

⁴⁸ Αθανάσιος Ι. Γκιάλας, Η τυπογραφία εἰς την Χῖον και τα Ψαρά κατὰ τους χρόνους του ἀγῶνος, «Χιακὴ Επιθεώρηση», Θ' (1971), σ.σ. 6,10.

⁴⁹ Α. Μάμουκας, ο.π., σελ. 14-16.

⁵⁰ ο.π., σελ. 16.

⁵¹ ο.π., σελ. 16-17.

⁵² Βλ. ἀφήγηση Χρ. Πλ. Καστάνη, εἰς Μαρία Γ. Γιατράκου, Εἰδήσεις περὶ της αἰχμαλωσίας, των σφαγῶν, του ἐξισλαμισμού των Χῖων κατὰ των καταστροφῶν της νήσου ὑπὸ των Τούρκων (1822) και περὶ του ρόλου των Ευρωπαϊῶν προξένων, «Χιακὰ Χρονικά», τ. ΙΑ', Αθήνα 1979 και αυτοτελὲς ἀνάτυπον, Αθήνα 1980, σελ. 27.

⁵³ ο.π., σελ. 38-39.

λαια, τους βράχους και μέρη απόκρημνα, σαλπίζοντας την ευσπλαχνία των Μουσουλμάνων. Οι δυστυχείς Χίοι χαίροντες ότι θα σώζονταν τουλάχιστον από τη σφαγή, και έχοντας εμπιστοσύνη στις υποσχέσεις των προξένων εμφανίστηκαν, στέλλοντας, συγχρόνως, επτακοσίους προύχοντες να προσκυνήσουν τον ναύαρχο, ελπίζοντας ότι θα σταματούσε η σφαγή. Δυστυχώς, την ίδια νύχτα, ο ναύαρχος κρέμασε και τους επτακοσίους προκρίτους από τα κατάρτια του στόλου και έδωσε το σήμα για τη σφαγή όλων όσοι είχαν εμφανισθεί και παρέδωσαν τις περιουσίες τους⁵⁴.

Την Κυριακή του Πάσχα η εχθρική δύναμη, αποτελούμενη από 13.000 άνδρες, κατά τον Σπηλιάδη, προχώρησε προς το μοναστήρι του Αγίου Μηνά και κατέσφαξε 5.000 Χίους⁵⁵. Στη συνέχεια οι Τούρκοι μετέβησαν στο Βυζαντινό Μοναστήρι της Νέας Μονής, το οποίο κτίσθηκε από τον Κων/νο το Μονομάχο και σφαγίασαν δύο χιλιάδες τριακοσίους Χίους⁵⁶. Ο περικαλλής ναός εκάη και οι θησαυροί ηρπάγησαν⁵⁷.

Οι Τούρκοι αξιωματικοί έδωσαν εντολές και οι στρατιώτες τους απέκοπταν τα αυτιά από τα κεφάλια των σφαιασθέντων για να σταλούν στο Σουλτάνο ως δελτία της επιτυχίας τους. Ιδιαίτερη τιμή δινόταν, αν τα κεφάλια ανήκαν σε διακεκριμένους εκκλησιαστικούς ή πολιτειακούς άρχοντες. Ο κάθε σφαγέας έπαιρνε αμοιβή για κάθε χίλια διακόσια κεφάλια⁵⁸.

Αξίζει, βέβαια, να αναφέρουμε ότι πολλοί νέοι της Χίου έπεσαν ως μάρτυρες, προτιμώντας ένα δοξασμένο θάνατο από μια άχαρη αποστασία. Γονατίζοντας ο κάθε μάρτυρας αναφωνούσε: **«Μνήσθητί μου Κύριε»**. Ενώ έλεγε αυτά τα λόγια το γιαταγάνι έπεφτε επάνω στον λαιμό του⁵⁹.

Στη συνέχεια, ο ναύαρχος προέβη στις 4 Μαΐου στην εκτέλεση των ομήρων που είχε συλλάβει. Ανέβασαν στο ικρίωμα τον Αρχιεπίσκοπο Πλάτωνα Φραγκιάδη και άλλους πενήντα, τα πτώματα των οποίων προθυμοποιήθηκαν

⁵⁴ Βλ. αφήγηση Χρ. Πλ. Καστάνη, εις Μαρία Γ. Πατράκου, Ειδήσεις περί της αιχμαλωσίας, των σφαγών, του εξισλαμισμού των Χίων κατά των καταστροφών της νήσου υπό των Τούρκων (1822) και περί του ρόλου των Ευρωπαίων προξένων, «Χιακά Χρονικά», τ. ΙΑ', Αθήνα 1979 και αυτοτελές ανάτυπον, Αθήνα 1980, σελ. 39.

⁵⁵ ο.π. και Βασ. Σφυρόερας, ο.π., σελ. 241.

⁵⁶ ο.π. - Βλ. Χρ. Πλ. Καστάνης, ο.π., σελ. 39, - Ανδρέα Μάμουκα, ο.π., σελ. 19, - Μαρία Γ. Γιατράκου, Από την Ιστορία των Σφαγών της Χίου, ο.π., σελ. 15.

⁵⁷ ο.π., σελ. 30.

⁵⁸ Μαρία Γ. Γιατράκου, Από την Ιστορία των Σφαγών της Χίου, ο.π., σελ. 15.

⁵⁹ ο.π., σελ. 15.

οι Εβραίοι να ρίξουν στη θάλασσα⁶⁰.

Ο Ανδρέας Μάμουκας μας διέσωσεν ονομαστικό κατάλογο των θυμάτων με περισσότερες πληροφορίες γι' αυτούς⁶¹. Βεβαίως, και οι Τούρκοι δεν έμειναν ατιμώρητοι, αφού ενέσκηψε πανώλης και μερικά ζώα έγιναν ιδιαζόντως δηκτικά. Γέμισε η Χίος από ποντικούς και γάτες που τρέφονταν από τα πτώματα. Οι γάτες μάλιστα τρελάθηκαν και το δήγμα τους ήταν δηλητηριασμένο και θανατηφόρο⁶².

Το μεγάλο κακό εις βάρος της Χίου συντελέστηκε εντός των μηνών Απριλίου – Μαΐου 1822. Η άλλοτε ανθούσα και ευδαίμων Χίος κατέστη μία νήσος από καπνίζοντα ερείπια και γέμισε από τα πτώματα των προ ολίγων ημερών ευτυχισμένων κατοίκων της. **Η συμφορά της συγκίνησε όλον τον πολιτισμένο κόσμο και έγινε αφορμή να πυκνωθεί το υπέρ της Ελλάδος φιλελληνικό ρεύμα.** Δεν είναι μόνον ο θαυμάσιος πίνακας του Ντελακρουά «**ΟΙ ΣΦΑΓΕΣ ΤΗΣ ΧΙΟΥ**» και το ποίημα «**ΤΟ ΕΛΛΗΝΟΠΟΥΛΟ**» του Βίκτωρος Ουγκώ, που συντέλεσαν στην ανάπτυξη του φιλελληνικού ρεύματος. Πλήθος περιηγητών επισκέφθηκαν τη Χίο μετά την καταστροφή και μας έδωσαν συγκλονιστικές περιγραφές. Η συμφορά της Χίου απασχόλησε την επιστήμη, την τέχνη, τη δημοσιογραφία χάριν ενημερώσεως της διεθνούς κοινής γνώμης, και ευαισθητοποίησε τα Κοινοβούλια αρκετών χωρών⁶³. Εξάλλου, οι πολύτιμες ιστορικές ειδήσεις από αφηγήσεις αυτοπτών επιζώντων που συγκεντρώθηκαν από τον Στυλιανό Βίο και άλλους Χίους ελέχθη ότι έχουν την ίδια συγκινησιακή ένταση και ζωντάνια με τις παραστάσεις του πίνακα του Ντελακρουά⁶⁴.

Βεβαίως, ο γενναίος Ψαριανός ναυτικός, Κων/νος Κανάρης με την πυρπόληση της τουρκικής ναυαρχίδας εκδικήθηκε την καταστροφή της Χίου⁶⁵, γεγονός όμως που όξυνε την εκδικητικότητα των Τούρκων, αφού επήραν εννιάκοσίους φυλακισμένους από τις υπόγειες φυλακές του φρουρίου και τους

⁶⁰ Χρ. Καστάνης, υπό Μαρίας Γ. Πατράκου, Ειδήσεις περί της αιχμαλωσίας..., ο.π., σελ. 40.

⁶¹ Βλ. Ανδρέας Μάμουκας, ο.π., σελ. 26 κ.ε.

⁶² Μαρία Γ. Πατράκου, Ειδήσεις από την καταστροφή της Χίου (1822) και την πυρπόληση της τουρκικής ναυαρχίδας από τον Κανάρη (Μετάφραση από το βιβλίο του Χριστ. Πλ. Καστάνη, Έλληνας Εξόριστος), Ανάτυπον από τον περιοδικόν "Παρνασσός", τομ. ΚΗ' (1986), σελ. 560, 563, 564 κ.ε.

⁶³ Βλ. Μαρία Πατράκου, Αναλυτική βιβλιογραφία περί της Επανάστασεως και Καταστροφής της Χίου, ανάτυπον, ο.π., σελ. 4-5.

⁶⁴ Στυλιανός Γ. Βίος, Η Σφαγή της Χίου εις το στόμα του Χιακού Λαού, Χίος 1921, σελ. 5.

⁶⁵ Μαρία Πατράκου, Ειδήσεις από την Καταστροφή της Χίου (1822) και την πυρπόληση της τουρκικής ναυαρχίδας από τον Κων/νο Κανάρη, ο.π., σελ. 559.

θανάτωσαν⁶⁶.

Ο μεγάλος διδάσκαλος του Γένους, Αδαμάντιος Κοραΐς, συγκλονισμένος από την καταστροφή της Χίου, τις σφαγές και τις αιχμαλωσίες Χίων, γράφει στον Εθνικό ευεργέτη Βαρβάκη: «Η τελευταία σου επιστολή 24 Μαΐου ήλθε εις καιρόν ὅτε εἶχα χρείαν παρηγορίας, διὰ νὰ μὴ σχάσω ἀπὸ τὸ κακόν μου διὰ τὴν ἀπαρηγόρητον καὶ ἀπροσδόκητον συμφορὰν τῆς Χίου, τὴν ὁποίαν ἀκόμη αὐτοῦ δὲν ἐγνώριζες...». Στη συνέχεια ζητεῖ ἐκλιπαρώντας τὴ χρηματικὴ βοήθεια τοῦ Βαρβάκη, γιὰ τὴν ἀπελευθέρωση τῶν Χίων αἰχμαλώτων: «Τούτους ὅλους», γράφει, «φαντάσου ὅτι τοὺς ἔχεις ἔμπροσθέν σου ἀλυσσοδεμένους, θρηνοῦντας καὶ ζητοῦντας ἀπὸ τὸν Βαρβάκην βοήθειαν... Ἐνθυμεῖσαι, φίλε μου, ὅτι μία ἀπὸ τὰς ἀγαθοεργίας, διὰ τὰς ὁποίας ὁ Θεὸς ἐλέους καὶ οἰκτιρμῶν βάλλει τοὺς ἐλεήμονας εἰς τὰ δεξιὰ Του, εἶναι τὸ «ἐν φυλακῇ ἤμην, καὶ ἤλθετε πρὸς με». Σῶσε, φίλε μου, ἀπὸ τὸν πειρασμὸν τῆς τυραννικῆς ἀσελγείας καὶ τῆς ἀσεβοῦς θρησκείας ὅσους δυνηθῆς...». Ἀλλ' ὅμως ἡ ἀπάντηση τοῦ Βαρβάκη ἦταν ἀρνητικὴ. Ο μεγάλος ευεργέτης εἶχε ἐξαντλήσει τὴν οικονομικὴν δυνατότητα. Ο Κοραΐς δὲν ἀπογοητεύεται. Ἡ ἀγάπη τοῦ γιὰ τοὺς πονεμένους ἀδελφούς τοῦ τον παρωθεῖ νὰ μετουσιώσῃ τὴ φωνὴ τῆς καρδιάς τοῦ σὲ κραυγὴ ἰσχυρότερη καὶ δραματικότερη. Καὶ ὁ διαπρεπὴς αὐτὸς λόγιος καὶ υπερήφανος κατὰ τὸ φρόνημα πατριδολάτρης γίνεται ζητιάνος, χάριν τῆς πατρίδας καὶ τῶν αἰχμαλώτων ἀδελφῶν τοῦ: «Ἐὰν ἀκριβέ μου φίλε, γράφει, μετὰ τὴν ἐξέτασιν βεβαιωθῆς ὅτι δύνασαι ἀκόμη νὰ βοηθήσῃς τοὺς ἀναστενάζοντας αἰχμαλώτους ἀδελφούς μας, πρόσεχε (σοῦ τὸ λέω μὲ δάκρυα εἰς τοὺς ὀφθαλμούς), πρόσεχε διὰ τοὺς οἰκτιρμούς τοῦ Θεοῦ, μὴ τοὺς στερήσῃς τὴν βοήθειαν ταύτην, διὰ νὰ μὴ χάσεις τὸν μισθὸν ὅλων τῶν περασμένων σου καλῶν ἔργων, ἀλλὰ στείλε παράυτα εἰς βοήθειαν ἀργύρια, ἐὰν ἀγαπᾷς... ἐὰν περισσεύῃ τίποτε, διὰ νὰ θεραπεύσεις τὰς πληγὰς τῆς πατρίδος μας. Δὲν σοῦ τὸ ζητῶ ἐγώ. Φαντάσου ὅτι βλέπεις τὸν Χριστόν, ἐπάνω εἰς τὸν Σταυρὸν βρεγμένον μὲ τὰ αἵματά τοῦ καὶ φωνάζοντας πρὸς σέ, τὰ πατρικὰ τοῦτα λόγια: «Υἱέ μου Βαρβάκη, πολλαὶ χιλιάδες αἰχμαλώτων βαπτισμένων εἰς τὸ ὄνομά μου, κινδυνεύουν τὴν ὥραν ταύτην νὰ μὲ ἀρνηθῶσιν καὶ νὰ ἐναγκαλισθῶσιν τὴν βδελυρὰν θρησκείαν τοῦ Μωάμεθ. Ἴδου ὁ καιρὸς, βαπτισμένε εἰς τὸ ὄνομά μου, ἀγαπητὴ υἱέ, νὰ σώσεις τοὺς βαπτισμένους ἀδελφούς σου ἀπὸ τὸν τουρκικὸν μολυσμὸν».

Ἡ φιλοπατρία τοῦ Κοραΐ καὶ ὁ πόθος τοῦ γιὰ τὴν Ἐλευθερία τῆς Ἑλλάδας ἐμφαίνεται καὶ σ' ἓνα γράμμα ποῦ ἔγραψε στο φίλο τοῦ Κοντόσταυλο: «Ἡ ἡλικία μου δὲν συγχωρεῖ νὰ ἐλπίζω τὰ ἀδύνατα, νὰ ἴδω τὸν ἀφανισμὸν τῶν

⁶⁶ ο.π.

τυράννων τῆς Ἑλλάδος. Παράγγειλε ὅμως κανέναν ἀπὸ τοὺς ἐγγονοὺς σου, ἂν, κατὰ τύχην, ἔλθῃ εἰς Παρισίους, νὰ ζητήσῃ τὸν τάφον μου καὶ νὰ φωνάξῃ τρις: «Ἠλευθερώθη ἡ Ἑλλὰς ἀπὸ τὸ ἄνομον Ἔθνος»⁶⁷. Ἀλλά, ἡ ἀγάπη τοῦ Θεοῦ ἀξίωσε τὸν Ἀδαμάντιο Κοραῆ νὰ ζῆσῃ καὶ νὰ δεῖ τοὺς ευγενικοὺς τοῦ οραματισμοῦ νὰ πραγματοποιοῦνται. Προτοῦ κοιμηθεῖ εἶδε τὴν Ἑλλάδα τοῦ ἐλευθεροῦ. Ἔστω καὶ ἓνα μικρὸ τμῆμα αὐτῆς.

Οἱ εἰδήσεις πού ἀρνούμεθα ἀπὸ τὸ πλῆθος τῶν ιστορικῶν πηγῶν καὶ ἀπὸ τὴν παγκόσμια βιβλιογραφία γιὰ τὰ γεγονότα τῆς Χίου κατὰ τὴν Ἐπανάσταση συγκλίνουν στὴ συντριπτικὴ τους πλειοψηφία καὶ μιλοῦν μὲ συμπάθεια γιὰ τὴν τραγικὴ αὐτὴ σελίδα τῆς Ἱστορίας.

Τὸ 1822 ὁ Οὐγκὼ γράφει: «Ἡ Χίος τ' ολόμορφο νησί μαύρη ἀπομένει ξέρα». Τὸ 1881 μὲ τὸν μεγάλο σεισμό ἡ Χίος ἰσοπεδώθηκε. Ἐν ἔτει 2012 κατεκάη τὸ 80% τῆς βλάστησής του καὶ στέγνωσε τὸ δάκρυ στα μαστιχόδεντρα.

Οἱ Χίοι, ὅμως, φιλεργοὶ καὶ φιλόπονοι, ἄνθρωποι μὲ ἀγάπη στα γράμματα, στὶς τέχνες καὶ στὸ πολιτισμὸ, μὲ τὴν ἀδάμαστη θέλησή τους, κάθε φορὰ πού ἡ πολυφίλητη Χίος τοὺς καταστρέφεται, κατορθώνουν νὰ τὴν ἀναδείξουν καὶ πάλιν «ὡς τὴν καλλίστην τῆς ἐμπορίας καὶ φιλεργίας καὶ φιλομουσίας ἐστίαν».

Η ΣΦΑΓΗ ΤΗΣ ΧΙΟΥ

ΠΙΝΑΚΑΣ ΤΟΥ ΕΥΓΕΝΙΟΥ ΝΤΕΛΑΚΡΟΥΑ, ΜΟΥΣΕΙΟ ΤΟΥ ΛΟΥΒΡΟΥ, ΠΑΡΙΣΙ.

⁶⁷ ο.π.

ΒΥΖΑΝΤΙΝΗ ΜΟΥΣΙΚΗ ΠΑΡΑΔΟΣΗ ΣΤΗΝ ΚΥΠΡΟ ΚΑΤΑ ΤΟΝ 18ον ΑΙΩΝΑ¹

ΣΟΛΩΝ (ΣΟΛΟΜΩΝ) Ι. ΧΑΤΖΗΣΟΛΩΜΟΣ

Προκαταρκτικά

Από την εποχή που η Κύπρος κατέστη τμήμα της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας (4ος αι.), ο Βυζαντινός πολιτισμός ήτοι η **Ελληνοχριστιανική Τέχνη** (Αρχιτεκτονική, Ζωγραφική, Μουσική, Υμνογραφία κ.ά.), διαδόθηκε και επικράτησε νωρίς σε ολόκληρη την Νήσο.

Ήδη η Ελληνο – Ορθόδοξη μουσική παράδοση στην Κύπρο, χρονολογείται από την εποχή του Κυπρίου Πατέρα της Εκκλησίας **Επιφανίου Επισκόπου Κωνσταντίας, (4ος αι.)**, όπου ανευρίσκουμε και τα πρώτα στοιχεία της Εκφωνητικής γραφής².

Η Βυζαντινή και Μεταβυζαντινή Μουσική παράδοση αποτυπώνει εμφανώς το στίγμα της σε ένα μεγάλο αριθμό μουσικών χειρογράφων, που υπάρχουν στην Κύπρο, περιλαμβανομένων των συστημάτων, Ekphrhetic³, Coislin⁴ και Round Notation⁵, μαζί με πολλά άλλα, γραμμένα στη Μεταβυζαντινή και

¹ Η παρούσα Μελέτη παρουσιάστηκε αρχικά από τον γράφοντα στα αγγλικά, κατά τη διάρκεια του Δευτέρου Διεθνούς Μουσικολογικού Συνεδρίου στο Πανεπιστήμιο του Καρόλου στην Πράγα, από 23 – 25 Νοεμβρίου 2018. Βλ. σχετικά Proceedings, Second International Conference on Sacred Music East and West, «Enlightment and Illumination», σσ. 127 – 137.

² Βλ. Eriphanii Episcopi Constantiae Opera, G. Dindorfius, Vol. 1, IV Pars I, Lipsiae, MDC-CCLXII, «Περὶ Μέτρων και Σταθμών», σσ. 3 – 4.

³ Βλ. Ευαγγέλιο Επτακώμης (10^{ος} αι.).

⁴ Βλ. Περγαμηνό χ/φο Ι. Αρχιεπισκοπής Κύπρου 39 (10^{ος} – 11^{ος} αι.).

⁵ Βλ. χ/φα Ι. Αρχιεπισκοπής Κύπρου 30 και 32 (99), (12^{ος} – 13^{ος} αι.).

Βλ. και Σόλων Ι. Χατζησολωμός, « Δύο Βυζαντινοί Μουσικοί Κώδικες της Ιεράς Αρχιεπισκοπής Κύπρου στο Round Notation (12^{ος} – 13^{ος} αι.) » ΒΥΖΑΝΤΙΝΕΣ ΜΟΥΣΙΚΟΛΟΓΙΚΕΣ ΜΕΛΕΤΕΣ» («STUDIES ON BYZANTINE CHANT»), Πάφος – Κύπρος 2018, σσ. 289 – 299. Βλ. επίσης του ίδιου « Το Τροπάρι της Κασσιανής («Κύριε η εν πολλαίς αμαρτίαις» - 9^{ος} αι.)

Χρυσανθίνη (μουσική μεταρρύθμιση του 1814) γραφή.

Στον περίφημο περγαμινό μουσικό κώδικα της Ιεράς Αρχιεπισκοπής Κύπρου 39 (10^{ος} – 11^{ος} αι.), ανευρίσκουμε σημαντική πληροφόρηση και για το λεγόμενο «Theta Notation» μια πρωτόγονη μουσική γραφή⁶, καθώς και τον μοναδικό ύμνο στο Chartres Notation, που είναι και το αρχαιότερο βυζαντινό μουσικό σύστημα. Πρόκειται για το «Άγγελοι σκιρτήσατε» (φ. 107β), για τη γιορτή του Πάσχα⁷.

Μεταβυζαντινά χρόνια – 18^{ος} αι. και εφεξής

Μετά την πτώση της Κωνσταντινουπόλεως (1453) και, κατά τα μουσικά χειρόγραφα αυτής της περιόδου, η Μεταμεσαιωνική Βυζαντινή μουσική παράδοση δεσπόζει επίσης στο χώρο της Ελληνο – Ορθόδοξης Χριστιανικής Λατείας στην Κύπρο.

Παρά ταύτα, σπάνια μουσικά χειρόγραφα του 18^{ου} αι., διασώζουν τη Μεσαιωνική Βυζαντινή Μουσική παράδοση, ανάλογη με αυτή που μας διασώζουν οι μουσικοί κώδικες του 12^{ου} – 14^{ου} αιώνα στο Round Notation. Οι «Round κώδικες» είναι σημαντικοί, καθότι είναι απαλλαγμένοι από τα Μεγάλα Σημεία της Χειρονομίας, όπως θα τα συναντήσουμε μετά τον 15^ο αι. και που είναι επινόηση Ιωάννη του Κουκουζέλη (14^{ος} αι.⁸ – (Κουκουζελική Γραφή) και τα οποία συχνά προκαλούν σύγχυση στην ερμηνεία, από παρεξηγημένη αντίληψη, μη ειδικών επί του θέματος.

Ένα τέτοιο πολύτιμο χειρόγραφο του 18^{ου} αι., είναι αυτό της Ιεράς Μονής Αγίου Νεοφύτου Κύπρου, με αρ. 19. γραμμένο το 1749.

Πρόκειται για ακέφαλο Στιχηράριο των Μηναιών μόνο και χωρίς το Τριώδιο και Πεντηκοστάριο⁹.

στην αρχική του μουσική σύνθεση, κατά τον υπ' αρ. 99 (32) Βυζαντινό Μουσικό Κώδικα της Ιεράς Αρχιεπισκοπής Κύπρου (13^{ος} αι.), ανωτέρω, σσ. 32 – 46.

⁶ Βλ. Σόλων Ι. Χατζησολωμός, «Ο υπ' αριθμό 39 Βυζαντινός Μουσικός Κώδικας της Ιεράς Αρχιεπισκοπής Κύπρου σε σχέση με το λεγόμενο «Theta Notation», ανωτέρω, σ. 11 κ.ε.

⁷ Βλ. Σόλων Ι. Χατζησολωμός, «Ένας σπάνιος Αγγελικός Ύμνος για τη Γιορτή του Πάσχα και ο κώδικας Αρχιεπισκοπής Κύπρου 39 (10^{ος} – 11^{ος} αι)», ανωτέρω, σ. 243 κ.ε.

⁸ Βλ. Σ. Ι. Χατζησολωμός, “John Koukouzelis the Maistor”, ανωτέρω, σσ. 29 – 31.

⁹ Βλ. σχετικά, Σ.Ι. Χατζησολωμός, « Σύντομες Μορφές Κοντακίων στον υπ' αρ. 19 Βυζαντινό Μουσικό Κώδικα της Ιεράς Μονής Αγίου Νεοφύτου (έτος 1749)...», ένθα ανωτέρω, σσ. 136 – 159.

Η Μουσική παράδοση Πέτρου Λαμπαδαρίου του Πελοποννησίου (1730 - 1777), στον οποίο στηρίζεται η σύγχρονη μουσική πρακτική της Ελληνο - Ορθοδόξου Εκκλησίας, έχει τις αρχές της στα μέσα του 18^{ου} αι. και αντανακλά το «κίνημα» του Ελληνικού Διαφωτισμού.

Από τούδε και στο εξής θα αναφερόμαστε σε «**Νέαν Ανθολογίαν**», «**Νέον Αναστασιματάριον**», ή «**Ανθολογίαν των Νέων Μαθημάτων**»¹⁰ κλπ., τα οποία όλα αυτά βασίζονται σε συνθέσεις του Πέτρου Λαμπαδαρίου του Πελοποννησίου, βασισμένες εν μέρει στην παλαιότερη μουσική παράδοση και θεωρία.

Πρέπει δε να τονίσω εδώ ότι ο Πέτρος ο Πελοποννήσιος ανασύνθεσε εξ υπαρχής ολόκληρο το μουσικό ρεπερτόριο της Ελληνικής Ορθοδόξου Εκκλησίας και σαφώς δεν «απλοποίησε» τη μουσική γραφή, όπως είναι ο εσφαλμένος ισχυρισμός, τοσούτω δε μάλλον, καθ' όσον και αυτός ο ίδιος καταγράφει τις συνθέσεις του στο ίδιο Μεταβυζαντινό μουσικό σύστημα, όπως και οι υπόλοιποι σύγχρονοί του μουσικοί.

Η γραφική μουσική Μεταρρύθμιση θα επέλθει αργότερα, κατά το 1814, από τους τρεις Διδασκάλους, **Χρυσάνθον τον εκ Μαδύτων, Χουρμούζιον τον Χαρτοφύλακα και Γρηγόριον τον Πρωτοψάλτην**, οι οποίοι θα διατυπώσουν και θα διασώσουν απλώς τη μουσική παράδοση της εποχής τους και όχι τη Μεσαιωνική¹¹, την οποία φαίνεται και να μη γνώριζαν, αν κρίνουμε από το αποτέλεσμα της εργασίας τους.

Σκιαγραφώντας, τώρα, τον χαρακτήρα της μουσικής Πέτρου του Πελοποννησίου, παρατηρούμε ότι αυτή διέπεται από απλότητα, σοβαρότητα, ιεροπρέπεια, κατάνυξη και μεγαλοπρέπεια, ανάλογη και προς τον Λειτουργικό χαρακτήρα της Ορθοδόξου Εκκλησίας.

Παράλληλες Μουσικολογικές Δραστηριότητες στην Κύπρο του 18^{ου} αιώνα

Κατά τον 18^{ου} αι. ένας σημαντικός αριθμός διακεκριμένων Μουσικών εμφανίζεται στην Κύπρο και ειδικά στην περίφημη **Ιερά Μονή Κύκκου, που ανέκαθεν υπήρξε ένα Κέντρο Πνευματικού Πολιτισμού**, οι οποίοι διαπρέπουν

¹⁰ Βλ. και Σ. Ι. Χατζησολωμός, «Ευθύμιος Κυρκάκης ο Μουσικός και Γραφέας του υπ' αρ. 24 χ/φου της Βιβλιοθήκης της Αρχιεπισκοπής Κύπρου (έτος 1798)», ανωτέρω, σσ. 265 - 288.

¹¹ Βλ. και Σ.Ι. Χατζησολωμός, «Το Μεσαιωνικό Εκκλησιαστικό Βυζαντινό Άσμα, ανωτέρω, σσ. 23 - 28.

είτε ως συνθέτες είτε ως γραφείς ή και ως υμνογράφοι.

Πιο κάτω αναφέρω μερικούς απ' αυτούς, των οποίων τα ονόματα, για πρώτη φορά ήλθαν στο φως, χάρη στην έρευνα του γράφοντος, σε αρχεία, βιβλιοθήκες, Μουσεία, Μονές, Μητροπόλεις κ.ά.

Εφραίμ ο Αθηναίος (+1770), διακεκριμένος Λόγιος, Διδάσκαλος των Ελληνικών Γραμμάτων και Υμνογράφος.

Σεραφείμ Πισσίδειος (18^{ος} αι.), Επίσκοπος Αγκύρας, Λόγιος και Υμνογράφος.

Σωφρόνιος Ιερομόναχος Κυκκώτης (18^{ος} αι.), διακεκριμένος Λόγιος, μουσικός και Υμνογράφος.

Παρθένιος, Ηγούμενος Κύκκου (18^{ος} αι.), περίφημος μουσικός, ειδικός στο θέμα της «Εξήγησης»¹².

Σημείωση: Με τον όρο «Εξήγησις» πρέπει να εννοήσουμε εδώ κάποιο είδος διασκευής ή ανάπτυξης ή διανθίσματά τινα, βασισμένα στην αρχική μελωδία ή και ανεξάρτητα.

Η «Εξήγησις» δεν είναι ούτε μετάφραση ούτε ερμηνεία της αρχικής μελωδίας, ως η εσφαλμένη αντίληψη, καθώς οι διάφοροι «εξηγητές» επεξεργάζονται και δουλεύουν πάνω στο ίδιο μεταβυζαντινό μουσικό γραφικό σύστημα.

Σίλβεστρος ο Κυκκώτης Μοναχός (18^{ος} αι.), εξάιρετος μουσικός, γραφέας πολλών σημαντικών μουσικών χ/φων και «εξηγητής».

Ευθύμιος ο Κυκκώτης (18^{ος} αι.), μουσικός και γραφέας του υπ' αρ. 24 χ/φου της Ι. Αρχ/πής Κύπρου (έτος 1798 - Ανθολογία), όπου διαφυλάσσει αποκλειστικά τη μουσική παράδοση Πέτρου του Πελοποννησίου, στο μεταβυζαντινό σύστημα¹³.

Χρυσάνθος Πρωτοψάλτης Κύπρου ή Δομέστικος εκ Κύπρου και αυτός Κυκκώτης (18^{ος} αι.), περίφημος μουσικός, συνθέτης και γραφέας και ικανός «εξηγητής», ειδικός δε στη σύνθεση «κρατημάτων», ένα είδος σύνθεσης, που

¹² Βλ. και Σ.Ι. Χατζησολωμός, « Η «Εξήγηση» στη Βυζαντινή μουσική και η παρεξήγησή της», ανωτέρω, σσ. 160 – 196.

¹³ Βλ. υποσημ. 10.

ανάγεται στην εποχή Ιωάννη του Κουκουζέλη (14^{ος} αι.)¹⁴.

Αυτό το σύνθεμα ανήκει στο καλοφωνικό είδος, είναι χωρίς λέξεις και μόνο με συλλαβές, όπως «τερερεμ», «νενανε», «τοτοτο» κλπ., για διδακτικούς σκοπούς μόνο και για εξάσκηση, πάντοτε εκτός του εκκλησιαστικού χώρου, επειδή πρόκειται για άναρθρες κραυγές ήτοι «βοαῖς ἀτάκτοις», κατά τους ιερούς Κανόνες.

Συνήθως, γίνεται απομίμηση μουσικών οργάνων¹⁵ ή φωνών πτηνών, όπως η αηδών κλπ.

Περαίνοντας, θα ήθελα να παραθέσω μερικά παραδείγματα μουσικών συνθέσεων του 18^{ου} αι. και ως τέτοια, παραπέμπω στο τέλος της δικής μου Μελέτης, που ήδη ανέφερα πιο πάνω¹⁶, κατά δική μου μεταγραφή.

Πρόκειται για τα Κοντάκια, «**Ὁ ὑψωθεῖς ἐν τῷ Σταυρῷ ἐκουσίως**» (14 Σεπτ.), «**Ὁ καθαρῶτατος Ναός τοῦ Σωτήρος**» (21 Νοεμ.), «**Ἡ Παρθένος σήμερον**» (25 Δεκ.), «**Ἐπεφάνης σήμερον**» (6 Ιαν.), «**Τῆ Ὑπερμάχῳ Στρατηγῷ**» (25 Μαρ.) και το Ιδιόμελο των Χριστουγέννων «**Δόξα ἐν ὑψίστοις Θεῷ, ἐν Βηθλεέμ ἀκούω**», σε α΄ Ἦχο.

Εδώ θα διακρίνουμε δύο τινά.

Το πνευματικό ὕψος του περιεχομένου των ὕμνων και τον αμιγῶς λατρευτικό χαρακτήρα της μελωδίας.

¹⁴ Πλείονα βλ., Σόλων Ι. Χατζησολωμός, «Εκκλησιαστική Μουσική Παράδοση στην Ιερά Μονή Κύκκου, ανωτέρω, σσ. 223- 242.

¹⁵ Ως παράδειγμα, βλ. «Κράτημα Δομεστικού εκ Κύπρου λεγόμενον Τρουπέτα Ἦχος Δ΄», ἔργο προφανῶς του πιο πάνω Χρυσάνθου, κατά μεταγραφή στο πεντάγραμμα ἀπό τον γράφοντα, ὅπου η δική μου Μελέτη, «Ξένες ἐπιδράσεις στο Εκκλησιαστικό Βυζαντινὸ Ἄσμα κατά τον υπ' αρ. 7 Μουσικὸ κῶδικα της Ιεράς Μονῆς Κύκκου (18^{ος} αι.)», ανωτέρω, σσ. 197 – 222.

¹⁶ Βλ. υποσημ. 9.

Ο ΕΥΑΓΓΕΛΙΣΜΟΣ ΤΗΣ ΘΕΟΤΟΚΟΥ, 12ος ΑΙΩΝΑΣ,
ΜΟΝΗ ΑΓΙΑΣ ΑΙΚΑΤΕΡΙΝΗΣ, ΣΙΝΑ

Ο ΕΥΑΓΓΕΛΙΣΜΟΣ ΤΗΣ ΘΕΟΤΟΚΟΥ ΣΤΗ ΒΥΖΑΝΤΙΝΗ ΤΕΧΝΗ

ΕΥΑΓΓΕΛΟΣ ΤΣΟΥΚΑΡΑΣ, ΘΕΟΛΟΓΟΣ-ΦΙΛΟΛΟΓΟΣ

Η Υπεραγία Θεοτόκος, κατά τους υμνογράφους και τους Αγίους Πατέρες της Εκκλησίας, βρίσκεται υπεράνω των Αγγέλων και πάντων των Αγίων: είναι η βασίλισσα των Αγγέλων, η Κυρία και Δέσποινα όλου του κόσμου. Είναι η μητέρα του Θεού.

Στη θεομητορική φιλολογία (υμνογραφία και πεζογραφία) βρίσκουμε απέραντο λειμών, γεμάτο άνθη, με τα οποία η πίστη και η ευλάβεια των χριστιανών στεφανώνουν το πανάγιο πρόσωπό Της και γεραίνουν το υπερύμνητο όνομά Της, ζητώντας παράλληλα την ικεσία και την πρεσβεία της προς τον Χριστό, για έλεος και ψυχική σωτηρία. Περιγράφει, γλαφυρά, ο Φώτης Κόντογλου: «Εσύ Θεοτόκε, τιμήθηκες περισσότερο από όλους και αξιώθηκες να δανείσεις σάρκα από την σάρκα σου εις τον Υιόν του Θεού και διά τούτο εξαιρέτως λέγεσαι Παναγία και Υπεραγία και, παρότι είσαι άνθρωπος γεννημένη από ανθρώπους, είσαι, όμως, κατά τα λόγια του αγγέλου τιμιωτέρα των Χερουβίμ και ενδοξοτέρα ασυγκρίτως των Σεραφείμ».

Η εορτή του Ευαγγελισμού της Θεοτόκου είναι Δεσποτικοθεομητορική εορτή. Αυτό σημαίνει ότι είναι Δεσποτική, επειδή αναφέρεται στον Δεσπότη Χριστό, ο οποίος συνελήφθη στη γαστέρα της Θεοτόκου, και θεομητορική εορτή, επειδή αναφέρεται στο πρόσωπο εκείνο που συνετέλεσε στη σύλληψη και την ενανθρώπιση του Λόγου του Θεού, δηλαδή την Παναγία. Με τον Ευαγγελισμό της Θεοτόκου αρχίζει να εκπληρώνεται η υπόσχεση του Θεού στον άνθρωπο, σχετικά με τη σωτηρία του ανθρώπινου γένους.

Η ορθή εικονογράφηση του Ευαγγελισμού της Θεοτόκου στην Ορθόδοξη Εκκλησία είναι η παράσταση με τον αρχάγγελο Γαβριήλ να κρατεί σκήπτρο (συμβολίζει τον αγγελιαφόρο) και όχι κρίνο, όπως συνηθίζεται στη δυτική ζωγραφική. Πουθενά στα ιερά ευαγγέλια δεν αναφέρεται ότι κρατούσε κρίνο. Προφανώς, η παρερμηνεία γίνεται, επειδή στα λατινικά η λέξη *crinium* (σκήπτρο) παραφράζεται σε κρίνο.

Η βυζαντινή εικόνα του Ευαγγελισμού παρουσιάζει την Παναγία άλλοτε να κάθεται στον θρόνο της και άλλοτε όρθια με σκυμμένο το κεφάλι και βυθισμένη στις σκέψεις. Η στάση της συνδυάζει την αμηχανία με τη συγκατάθεση. Ο δίσκος που είναι ψηλά συμβολίζει τον Θεό και η ακτίνα που βγαίνει από τον δίσκο αυτό συμβολίζει το Άγιο Πνεύμα, που ήρθε κι έδωσε Χάρι στην Παναγία.

Ένα έργο υψηλής ποιότητας και αισθητικής εξαιρετικό δείγμα της περιόδου της μεσοβυζαντινής τέχνης (843 - 1204) βρίσκεται στην πλούσια συλλογή της ιεράς μονής Σινά. Πρόκειται για εικόνα επιστυλίου με τον Ευαγγελισμό. Η ωραία, γεμάτη ελληνιστική κίνηση και χάρη, μορφή του πανύψηλου Αγγέλου, η ευγενική και συνεσταλμένη μορφή της Παναγίας, ο Χριστός / Βρέφος που αποδίδεται σε μονοχρωμία μέσα σε διάφανη ελλειπτική δόξα

στο στήθος της Παναγίας, σύμφωνα με το σχήμα της πρόληψης, αφού ο Ευαγγελισμός εικονογραφεί κατ' εξοχήν την Ενσάρκωση. Το υδάτινο τοπίο με την εντυπωσιακή ποικιλία πανίδας παραμένει μοναδική ιδιοτυπία της εικονογραφίας της σκηνής, η οποία ωστόσο περιλαμβάνει από τον 12ο αιώνα και ύστερα πάντοτε σε λιγοστά παραδείγματα μόνο μια κρήνη. Η παρουσία του ρυακιού στην εικόνα του Σινά έχει αποδοθεί στην επίδραση της υμνολογίας κυρίως, που απευθύνεται στην Παναγία ως τη «ζωοδόχον πηγήν, αλλά και ρητορικών κειμένων που υμνούν τον ερχομό της άνοιξης, ο οποίος συμπίπτει με την ημερομηνία της εορτής του Ευαγγελισμού. Όλα αυτά μαζί με το άφθονο χρυσό που λούζει τη σκηνή αποτελούν δείγματα μιας εξαιρετικής τέχνης της Πρωτεύουσας του τέλους του 12ου αιώνα, που εκτός από το αισθητικό αποτέλεσμα επεξεργάζεται υψηλά θεολογικά νοήματα: τη φανέρωση του σχεδίου του Τριαδικού Θεού, για τη Σωτηρία του ανθρώπου και την υπακοή της Παρθένου σ' αυτό, της ευφρόσυνας ατμόσφαιρας του Ευαγγελισμού, ως απαρχής της Θείας Ενανθρωπήσεως της και συνεπώς της ανθρώπινης σωτηρίας.

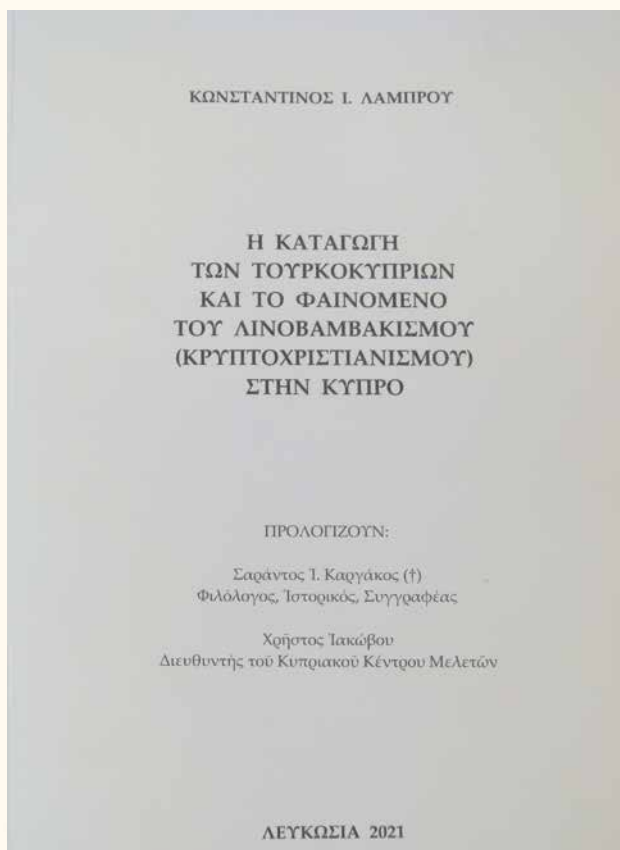
Βιβλιογραφία

Γκότσης Χρ, *Ο μυστικός κόσμος των βυζαντινών εικόνων*, Αθήνα 2002

Μουρίκη Ντ, «Εικόνες από τόν 12ο ως τόν 15ο αιώνα», στο Κ. Μανάφης (επιμ.), *Σίνα. Οι θησαυροί της Ι. Μονής Αγίας Αικατερίνης*, Αθήνα 1990

ΒΙΒΛΙΟΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ Ι. ΛΑΜΠΡΟΥ,
Η ΚΑΤΑΓΩΓΗ ΤΩΝ ΤΟΥΡΚΟΚΥΠΡΙΩΝ ΚΑΙ
ΤΟ ΦΑΙΝΟΜΕΝΟ ΤΟΥ ΛΙΝΟΒΑΜΒΑΚΙΣΜΟΥ
(ΚΡΥΠΤΟΧΡΙΣΤΙΑΝΙΣΜΟΥ) ΣΤΗΝ ΚΥΠΡΟ
ΛΕΥΚΩΣΙΑ 2021

ΜΙΑ ΚΡΙΤΙΚΗ ΑΠΟΤΙΜΗΣΗ ΑΠΟ ΤΟΝ ΦΙΛΟΛΟΓΟ
κ. ΣΤΕΛΙΟ ΠΑΠΑΝΤΩΝΙΟΥ

Τὸ βιβλίο τοῦ Κωνσταντίνου Ἰ. Λάμπρου γιὰ τὴν Τουρκοκρατία στὴν Κύπρο ὡς τὶς μέρες μας καὶ εἰδικὰ γιὰ τὸν ἐξισλαμισμό καὶ τοὺς Λινοβάμβακους εἶναι θαυμαστὸ γιὰ τὸν πλοῦτο τῶν πληροφοριῶν, ἀφοῦ ὁ συγγραφέας του ἔχει μελετήσει ὅλη σχεδὸν τὴν ὡς τώρα βιβλιογραφία, ἑλληνικὴ καὶ ξενόγλωσση, ἐρεῦνησε ἑκατοντάδες ἐφημερίδες καὶ περιοδικὰ καὶ παραθέτει ἀκόμα ἐνδιαφέρουσες μαρτυρίες ποὺ πῆρε διὰ ζώσης ἀπὸ ἄμεσους γνῶστες τῶν πραγμάτων.

Τὸ πρόβλημα τῆς καταγωγῆς τῶν Τουρκοκυπρίων ἢ Μουσουλμάνων τῆς Κύπρου ἐνδιαφέρει, γιὰ νὰ ξέρουμε κι ἐμεῖς κι ἐκεῖνοι πόθεν προῆλθε τὸ σύνοικον στὴν Κύπρο στοιχεῖο. Ἀπὸ ὅτι διαφωτιζόμαστε, ἓνα μέρος τῶν συνοίκων προῆλθε ἀπὸ τοὺς πρώτους στρατιῶτες μετὰ τὴν κατάληψη τῆς Κύπρου ἀπὸ τοὺς Μωαμεθανοὺς τὸ 1571, συζητεῖται ὅμως ὁ ἀριθμὸς των, γιὰ νὰ ἀποδειχθεῖ πὼς καὶ ἐδῶ ὑπείσέρχεται ἡ πολιτικὴ ἐκμετάλλευση, ἀφοῦ ἦταν συμφέρον τῶν Ἄγγλων, μὲ στήριγμα τὴν Ἱστορία τοῦ George Hill, νὰ παρουσιάσουν αὐξημένο τὸν ἀριθμὸ τῶν πρώτων Τούρκων στρατιωτικῶν, γιὰ νὰ ἐνδυναμώσουν τὴν τουρκοκυπριακὴ κοινότητα εἰς βάρος τῶν Ἑλλήνων τῆς Κύπρου, ποὺ ἄρχισαν τότε νὰ ἀπαιτοῦν τὴν ἔνωση μὲ τὴν Ἑλλάδα.

Ὁ συγγραφέας συζητεῖ σοβαρὰ τὶς πληροφορίες, ἐλέγχει, κρίνει, καὶ ὀδηγεῖ στὴν ἀλήθεια, ποὺ δὲν εἶναι ἡ ἐπιφανειακὰ ἐπικρατοῦσα, ἀλλὰ πολλὲς φορὲς ἀποδεικνύεται τὸ ἀντίθετο, λιγότερες οἱ χιλιάδες τῶν Τούρκων πρώτων ἐγκατασταθέντων στρατιωτῶν καὶ τῶν οἰκογενειῶν τους, ἀλλὰ καὶ πλεῖστοι ἀποδεικνύονται ἢ πρώην χριστιανοὶ ἢ προερχόμενοι ἀπὸ ἑλληνικοὺς πληθυσμοὺς τῆς Μικρᾶς Ἀσίας.

Ἡ συζήτηση γιὰ τὸν ἐξισλαμισμό πολλῶν Ἑλλήνων Χριστιανῶν τῆς Κύπρου, πὼς καὶ γιατί, πόσοι, σὲ ποιὲς περιόδους καὶ σὲ ποιὲς περιοχές, τί τοὺς ἀνάγκαζε, τὸ παιδομάζωμα καὶ ἄλλες αἰτίες οικονομικοκοινωνικὲς, καταπίεσης καὶ ἀνάγκης ἐπιβίωσης φέρνουν στὸ φῶς τὴν τραγικὴ κατάσταση στὴν ὁποία ζοῦσαν οἱ πρόγονοί μας κατὰ τὴ διάρκεια τῆς Τουρκοκρατίας.

Τὸ δεύτερο μεγάλο μέρος τοῦ βιβλίου ἀναφέρεται στοὺς Κρυπτοχριστιανούς ἢ Λινοβάμβακους. Ἀναλύονται εἰς βάθος καὶ πλάτος αἷτια, ἀποτελέσματα, κατονομάζονται ἰδιαίτεροι τόποι στοὺς ὁποίους παρουσιάστηκε τὸ φαινόμενο, γίνονται ἀναφορὲς σὲ συγκεκριμένα πρόσωπα, καταγράφονται ἐνδιαφέροντα ἀνέκδοτα στιγμιότυπα ζωῆς, ὥστε νὰ ὀδηγεῖται ζωντανὰ ὁ ἀναγνώστης στὴν ἱστορικὴ ἀλήθεια καὶ στὸ βάθος ποὺ πρέπει νὰ ἀποκτοῦμε μελετώντας τὴν Ἱστορία μας.

Ίδιαίτερη μνεία γίνεται στη σημασία τῆς ἐκπαίδευσης καὶ ἰδιαίτερα στὶς προσπάθειες τῶν Ἀγγλων νὰ βοηθήσουν τοὺς ἑλληνόγλωσσους μουσουλμάνους νὰ ἐκμάθουν τὴν Τουρκικὴ. Ἀλλὰ καὶ στὴν εὐθύνη ὄχι τόσο τῆς Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας μας, ἀλλὰ τῶν ἑλληνικῶν κυβερνήσεων, πλουσιῶν ὁμογενῶν, δασκάλων καὶ δημοσιογράφων, γιατί δὲν κτίστηκαν ἐκκλησίες καὶ δὲν λειτούργησαν ἑλληνικὰ σχολεῖα ἐκεῖ πού τὰ εἶχαν ἀνάγκη, ὥστε νὰ ἐκχριστιανιστεῖ καὶ ἐξελληνιστεῖ ὁ πληθυσμὸς τῶν Λινοβάμβακων, οἱ ὁποῖοι τελικὰ ἀναδεικνύονται μιὰ τραγικὴ μερίδα συμπατριωτῶν μας.

Τὸ σχετικὸ μὲ τὰ Κοινωνικὰ καὶ Λαογραφικὰ δεδομένα μέρος τοῦ βιβλίου εἶναι καὶ τὸ πιὸ ζωντανό, γιατί μᾶς παρουσιάζει ἀνάγλυφη τὴ ζωὴ τῶν Λινοβάμβακων, συνήθειες καὶ στιγμιότυπα ζωῆς. Ἰδιαίτερα μάλιστα στὸ Ἐπίμετρο βρῖσκουμε ποιήματα, τσιαττιστὰ καὶ συνεντεύξεις μὲ Λινοβάμβακους, πού φωτίζουν πολλὰς πτυχὰς τῆς ζωῆς τους.

Πλουσιότατη βιβλιογραφία καὶ εἰκόνες ἐγγράφων καὶ ἄλλες στὸ τέλος τοῦ βιβλίου.

Μελετώντας τὸ βιβλίον ἐπαινοῦμε τὸν ἀγῶνα ἐνὸς νέου ἐπιστήμονα, ἀκάματου, βαθυστόχαστου, σοβαροῦ μελετητῆ, νὰ ἀνεύρει καὶ νὰ παρουσιάσει τὴν ἀλήθεια καὶ νὰ διαφωτίσει τοὺς ἀναγνώστες γιὰ μιὰ σημαντικὴ περίοδο τῆς Ἱστορίας μας, πού μᾶς ἀποκαλύπτει τὸ τρικυμιῶδες παρελθόν μας καὶ φωτίζει πτυχὰς καὶ τῆς σημερινῆς ἀκόμα κατάστασης στὴν Κύπρο.

Πρόκειται γιὰ ἓνα ἐνδιαφέρον βιβλίον, κιβωτὸ σχετικῶν ἱστορικῶν πληροφοριῶν, πού ἐμπλουτίζει τὴ γνώση μας γιὰ τὸ νησί μας καὶ γιὰ τὸν μεγάλο ἀντίπαλο καὶ τὶς μεθόδους πού χρησιμοποίησε καὶ χρησιμοποιεῖ εἰς βάρος τοῦ ἑλληνισμοῦ καὶ τῆς χριστιανικῆς μας πίστεως γενικότερα.

Τὸ βιβλίον προλογίζουν ὁ μακαριστὸς ἱστορικὸς Σαράντος Καργάκος καὶ ὁ Διευθυντὴς του ΚΥ.ΚΕ.Μ. κ. Χρῆστος Ἰακώβου.

Ἐκφραζομε τὰ θερμὰ μας συγχαρητήρια στον πονήσαντα κ. Κωνσταντῖνο Ι. Λάμπρου καὶ τοῦ εὐχόμεστε κάθε πνευματικὴ καρποφορία στὸ μέλλον γιὰ τὸ καλὸ τῆς Πατρίδας μας καὶ τὴν ἐπίτευξη τῆς ἱστορικῆς Ἀλήθειας.